

หนังสือชุดวรรณกรรมภาษาไทยและคำสอน

ประชุมโคลงสุภาษิต

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จุฬาลงกรณ์ฯ

ประชุมโคลงสุภาษิต

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ગાનિલગભાન વઃ.

หนังสือชุดวรรณกรรมภาษิตและคำสอน

ประชุมโคลงสุภาษิต

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือชุดวรรณกรรมภาคีตและคำสอน

ประชุมโคลงสุภาต

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ

© กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๕๒

ISBN 974-268-6653

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

นายสุคนธ์ วิบูลย์ศิลป์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๕๒

จำนวน ๔๘,๐๐๐ เล่ม

๓๔๘.๙ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,พระบาทสมเด็จพระ.

จ-ป ประชุมโคลงสุภาต ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว/
บรรณาธิการโดย บุษบา ประภาสพงศ์ และคนอื่น ๆ. -- กรุงเทพฯ :
สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒.

๑๙๐ หน้า : ภาพประกอบ ; ๒๑ ซม. (ชุดวรรณกรรมภาคีตและคำสอน)

ISBN 974-268-6653

๑. ภาษาไทย - สุภาต, คำสอน. ๒. บุษบา ประภาสพงศ์ และ
คนอื่น ๆ, บรรณาธิการ. ๓. ชื่อเรื่อง ๔. ชื่อชุด

คำนำ

หนังสือ ประชุมโคลงสุภาษิตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นี้ เป็นหนังสือเล่มหนึ่งในชุด วรรณกรรมภาษิตและคำสอน ซึ่งคณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำขึ้น และกรมวิชาการได้พิมพ์เผยแพร่ไปยังสถานศึกษา หน่วยงาน และห้องสมุดต่างๆ เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์และผู้สนใจทั่วไปใช้ประกอบการเรียนการสอนเกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมไทย ตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของสังคมไทยที่สั่งสมสืบทอดมาแต่ในอดีต

คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาและวรรณกรรม จากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีหน้าที่ศึกษาตรวจสอบ อนุรักษ์ และส่งเสริมเผยแพร่ภาษาและวรรณกรรมของชาติ กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการคณะนี้ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๔๐ มีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิพุธ โสภวงศ์ เป็นประธาน ให้มีหน้าที่พิจารณาคัดสรรวรรณกรรมที่มีคุณค่าของชาติ ซึ่งหาอ่านได้ยาก นำมาจัดทำรูปเล่มใหม่ให้น่าสนใจ แล้วเผยแพร่แก่เยาวชนและบุคคลทั่วไปได้ศึกษา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ คณะกรรมการฯ ได้ศึกษารวบรวม และคัดสรรวรรณกรรมประเภทภาษิตคำสอนที่มีมาตั้งแต่อดีต ซึ่งสะท้อนให้เห็นอิทธิพลทางความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของบรรพบุรุษไทย แล้วนำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือชุดวรรณกรรมภาษิตและคำสอน การพิมพ์เผยแพร่หนังสือชุดนี้ นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมที่มีค่าของชาติให้คงอยู่สืบไปแล้ว ภาษิตคำสอนต่างๆ ยังให้สาระข้อคิด และแนวทางประพฤติปฏิบัติตนแก่คนทุกเพศทุกวัย ซึ่งทำหน้าที่ต่างๆ ในสังคมด้วย

หนังสือประชุมโคลงสุภาษิตฯ เล่มนี้ ประกอบด้วยบทพระราชนิพนธ์ที่เป็นภาษิตคำสอน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๐ ในโอกาส เวลา และสถานที่ต่างๆ กันรวม ๑๑ ตอน เนื้อหาตอนที่ ๑ ถึงตอนที่ ๑๐ คณะกรรมการฯ ได้ต้นฉบับจากหนังสือ ประชุมโคลงสุภาษิตพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ และพระบรมราชธิบายเรื่องสามัคคี พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้า

บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาพรรณพิไลย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ส่วนเนื้อหา
ตอนที่ ๑๑ ได้จากสมุดไทยดำ เรื่อง อิศปกรณำ เล่ม ๑ ซึ่งเป็น พระราชนิพนธ์
แปลเรื่องนิทานอีสปที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงแปลจากภาษาอังกฤษ รวม ๒๔ เรื่อง ในจำนวนนี้ทรงพระราชนิพนธ์
บทโคลงประกอบนิทานไว้ ๓ เรื่อง ส่วนที่เหลือ นั้น พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมอบหมายให้พระยาศรีสุนทรโวหาร พระยา
ราชสัมภารกร และกรมหลวงพิชิตปรีชากร ช่วยนิพนธ์บทโคลงประกอบท้าย
นิทานและพระองค์ทรงเป็นที่ปรึกษา

ในการจัดพิมพ์หนังสือ ประชุมโคลงสุภาษิตในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งนี้ คณะกรรมการฯ ได้มอบหมายให้กรรมการ
ท่านต่าง ๆ เขียนบทนำ และจัดทำคำอธิบายศัพท์บทพระราชนิพนธ์ตอนต่าง ๆ
รวมทั้งเขียนบทนำเสนอของหนังสือด้วย โดยคณะกรรมการฯ ตรวจพิจารณา
อีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้คณะกรรมการฯ ได้ปรับอักษรวิธีของทุกตอนให้เป็น
แบบเดียวกัน โดยอาศัยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก

กรมวิชาการขอขอบคุณผู้มีส่วนจัดทำหนังสือเล่มนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
หอสมุดแห่งชาติ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ และหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ กรมศิลปากร ที่เอื้อเฟื้อสนับสนุนในการจัดพิมพ์ ตลอดจนอนุเคราะห์
จัดหาภาพประกอบ และคณะกรรมการคิดสรรและเผยแพร่วรรณกรรม
ของชาติ ที่ช่วยตรวจสอบ ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ เป็นผลให้การ
จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี กรมวิชาการหวังว่า หนังสือประชุม
โคลงสุภาษิตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นี้ จะอำนวย
ประโยชน์ให้แก่ผู้อ่านสมดังจุดมุ่งหมายทุกประการ

(นายพยุ่งศักดิ์ จันทรสรินทร์)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๓ กันยายน ๒๕๔๑

สารบัญ

	หน้า
พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑
บทนำเสนอ	๙
โคลงสุภาษิตบางปะอิน	๒๑
โคลงกระทู้สุภาษิต	๔๙
โคลงสุภาษิตเบ็ดเตล็ด	๕๗
โคลงสุภาษิตสอนผู้เป็นข้าราชการ	๖๙
โคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์	๘๑
โคลงสุภาษิตนฤทมนการ	๙๗
โคลงว่าด้วยความสุข	๑๐๕
โคลงวชิรญาณสุภาษิต	๑๑๓
โคลงพระราชปรารภความสุขทุกข์	๑๑๙
โคลงสุภาษิตพิพิธธรรม	๑๒๕
โคลงสุภาษิตอศปกรณา	๑๔๓
บรรณานุกรม	๑๗๖

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๕ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ โดยที่ทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษา จึงได้มีการแต่งตั้งสมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์วิเศษ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้สำเร็จราชการ ต่อมาเมื่อทรงเจริญพระชนมายุได้ ๒๐ พรรษา ก็ได้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกครั้ง นับเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๖ พระองค์ทรงอยู่ในราชสมบัติ ๔๒ ปี และเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยต้องเผชิญกับเหตุการณ์สำคัญๆ หลายประการ โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากอิทธิพลของประเทศตะวันตกที่ได้แผ่ขยายเข้ามาครอบคลุมดินแดนแถบเอเชีย พระองค์ทรงตระหนักดีว่า การจะรักษาสถานภาพของประเทศไทยให้คงอิสระอยู่ได้จำเป็น

ต้องพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตกในหลายๆ ด้าน ด้วยเหตุนี้จึงทรงนำความรู้และวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ทันทีที่ทรงมีโอกาสก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในบ้านเมืองหลายประการ นับแต่ประเพณีในราชสำนัก เช่น โปรดเกล้าฯ ให้เลิกธรรมเนียมการหมอบคลาน เปลี่ยนเป็นนั่งและยืนตามโอกาสขณะเข้าเฝ้าฯ ต่อหน้าพระที่นั่ง ทางด้านสังคมก็ทรงปรับปรุงใหม่ทั้งระบบโดยโปรดเกล้าฯ ให้เลิกทาส ด้วยวิธีละมุนละม่อมไม่มีผลกระทบต่อความสงบของบ้านเมือง

ส่วนการปกครองบ้านเมืองนั้น โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินขึ้นเรียกตามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า *เคาน์ซิลออฟสเตต* (Council of State) สภานี้ทรงเป็นประธานด้วยพระองค์เอง และทรงแต่งตั้งสมาชิก ๑๒ คน ประกอบด้วยขุนนางสามัญที่มียศต่ำกว่าเสนาบดี ให้ทำหน้าที่ช่วยพระองค์คิดหาวิธีทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญขึ้น และต่อมายังโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาที่ปรึกษาราชการส่วนพระองค์ขึ้นอีกเรียกตามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า *ปรีวีเคาน์ซิล* (Privy Council) ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์และช่วยปฏิบัติราชการอื่นๆ ตามแต่จะทรงมอบพระราชภารกิจ

นอกจากนั้นยังทรงจัดให้มีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน โดยแบ่งงานบริหารราชการแผ่นดินให้กระทรวงต่างๆ รับผิดชอบ และกระจายอำนาจการปกครองออกเป็นมณฑล เทศาภิบาล ให้แต่ละมณฑลมีจังหวัด หรือเมืองอยู่ในปกครอง ๓-๔ จังหวัด ผู้บริหารมณฑลเรียกว่า สมุหเทศาภิบาล หรือข้าหลวงใหญ่ ทุกมณฑลตั้งกองทัพนมณฑลไว้ป้องกันเหตุร้าย มีแม่ทัพมณฑลขึ้นตรงต่อ

เสนาบดีกลาโหม การปกครองบังคับบัญชาหัวเมืองก็ให้รวมมาขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย โดยเลิกระบบกินเมือง เปลี่ยนเป็นให้เจ้าเมืองรับพระราชทานเงินเดือน แทนการเก็บภาษีอากรจากราษฎรไว้เป็นผลประโยชน์ส่วนตัว จะเห็นได้ว่าการรวมศูนย์อำนาจมาอยู่ที่ส่วนกลางนับเป็นผลสำเร็จอันยิ่งใหญ่ แสดงถึงพระราชดำริอันกว้างขวางของพระองค์ในการนำความเจริญสมัยใหม่มาให้แก่ประเทศ

ทางด้านเศรษฐกิจก็โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นเพื่อให้เป็นที่เก็บรวบรวมภาษีอากรของแผ่นดินไว้แห่งเดียวกัน ซึ่งต่อมาได้ยกขึ้นเป็นกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ การเก็บภาษีอากรแบบใหม่นั้น ทรงกระทำโดยแต่งตั้งข้าหลวงคลั่งไปประจำทุกมณฑลและจังหวัด เพื่อทำหน้าที่เก็บรวบรวมภาษีอากรจากราษฎรโดยตรงแล้วส่งรายได้ทั้งหมดมาไว้ ณ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ รายได้เหล่านี้ส่วนหนึ่งทรงนำมาจ่ายเป็นเงินเดือนแก่ข้าราชการ และในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ก็โปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดทำงบประมาณแผ่นดินขึ้นเป็นครั้งแรก อันเป็นแบบฉบับการจัดทำงบประมาณแผ่นดินสืบมาทุกปี

ส่วนการศึกษานั้นทรงเห็นความสำคัญและสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง เฉพาะพระองค์เองก็ทรงฝึกฝนเล่าเรียนจนทรงมีความรู้อย่างกว้างขวาง ทรงริเริ่มวางรากฐานการศึกษาแผนใหม่ขึ้น และทรงสนับสนุนให้ราษฎรมีโอกาสศึกษาวิชาการต่างๆ เห็นได้จากพระราชดำริสตอบในการพระราชทานรางวัลนักเรียนซึ่งสอบไล่หนังสือเป็นครั้งแรก ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ความตอนหนึ่งว่า

...เจ้านายราชตระกูล ตั้งแต่ลูกฉันทันตันลงไป ตลอดจนถึงราษฎรที่ต่ำที่สุด จะให้ได้มีโอกาสเล่าเรียนได้เสมอกัน ไม่ว่าเจ้าว่าขุนนางว่าไพร่ เพราะฉะนั้น จึงขบอกรับว่าการเล่าเรียนในบ้านเมืองเรานี้ จะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่ง ซึ่งฉันทันจะอุตสาหกิจจัดขึ้นให้เจริญจงได้...

นอกจากจะทรงส่งเสริมการศึกษาในบ้านเมืองแล้ว ยังทรงจัดส่งนักเรียนที่มีความสามารถเฉลียวฉลาดไปศึกษาวิชาความรู้ในต่างประเทศด้วย โดยทรงริเริ่มจัดตั้งทุนเล่าเรียนหลวงขึ้น สำหรับให้นักเรียนสอบแข่งขันชิงทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศปีละ ๒ คน ในส่วนพระองค์เอง ทรงส่งพระราชโอรสที่มีพระชนมายุพอสมควรออกไปศึกษาวิชาการต่างๆ ณ ต่างประเทศ ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ทรงให้พระราชโอรสเลือกศึกษาวิชาการแผนใหม่ต่างๆ เป็นต้นว่า วิชากฎหมาย การทหาร การคลัง เพื่อจะได้นำวิชาความรู้กลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง ซึ่งปรากฏว่าพระราชโอรสแต่ละพระองค์ที่ทรงส่งออกไปนั้น ได้ทรงศึกษาหาความรู้ด้วยพระอุตสาหะและได้เสด็จกลับมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ก็ด้วยพระปรีชาญาณในการที่ทรงเอาพระทัยใส่สั่งสอนอบรมอยู่เสมอ เห็นได้จากพระบรมราโชวาทพระราชทานแด่พระราชโอรส ตอนหนึ่งว่า

...จงอุตสาหะเล่าเรียนด้วยความเพียรอย่างยิ่งเพื่อจะได้มีโอกาสที่จะทำการให้เป็นคุณแก่บ้านเมืองของตัว และโลกที่ตัวได้เกิดมา... การเล่าเรียนของเจ้าในต่างประเทศนั้น บางทีมากเกินไปกว่าความต้องการ หรือไม่ตรงกับความต้องการในเมืองเรา... เราได้มาเรียนจะเป็นฝรั่ง เราเรียนเพื่อจะเป็นคนไทยที่มีความรู้เสมอด้วยฝรั่ง เมืองเราเวลานี้ต้องการคนที่มีความรู้...

ไม่เพียงแต่เท่านั้น ยังทรงเล็งเห็นว่าการได้ทอดพระเนตร
สิ่งต่างๆ อันเป็นไปในประเทศที่เจริญแล้วด้วยพระองค์เอง ย่อมยัง
ประโยชน์ให้มากมาย ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงได้ทรงอุตสาหะเสด็จ
พระราชดำเนินเยือนประเทศต่างๆ ทั้งในทวีปยุโรป และเอเชีย
เพื่อให้ได้มีโอกาสศึกษาความเจริญก้าวหน้าของประเทศเหล่านั้น
จะได้นำมาเป็นแนวทางดำเนินงานสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติ
ดังจะเห็นได้จากกระแสพระราชดำรัสที่มีต่อข้าราชการซึ่งตามเสด็จ
ประพาสยุโรปเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ ในเรือ
พระที่นั่งก่อนถึงเมืองเวนิส ประเทศอิตาลี ตอนหนึ่งว่า

...เดี๋ยวนี้เราได้มาจากประเทศของเราไกลตั้ง ๖,๐๐๐ ไมล์ คือ
ไม่ต่ำกว่า ๒๘๘,๐๐๐ เส้น มาถึงประเทศที่เขาได้เจริญแล้วด้วยวิชาการฝ่ายทะเล
และการรุ่งเรืองด้วยการเล่าเรียนและการปกครอง กับทั้งป้องกันอันกว้างขวางใน
เขตรแดนบ้านเมืองของเขา เพราะเขารักชาติแลรักบ้านเมืองที่เขาเกิดของเขา
เราขอเตือนให้เจ้าทั้งหลายตรึงตรองก่อนเวลาถึงฝั่งว่า ความเจริญรุ่งเรืองทั้งหลาย
นี้ได้เกิดขึ้นเพราะความสังเกตแล้วคิดการประกอบ แลเล่าเรียนต่อๆ กันมา
อาศัยความอุสาหะแลความเพียรเป็นที่ตั้งเท่านั้น... เจ้าทั้งหลายจงมีใจอุสาหะ
ทำการในหน้าที่ของตน แลอุสาหะสังเกตจำการที่ได้เห็นแลการที่ได้ทำในครั้ง
นี้ด้วยความตั้งใจว่า เจ้าทั้งหลาย ได้จากบ้านมาไกลปานนี้ไม่ได้มาเปล่า แต่จะ
เป็นผู้นำระเบียบการงานอันนี้กับทั้งความรู้ไปเป็นครูบอกเล่าพวกเราทั้ง
หลาย ให้ความรู้ดียิ่งขึ้น แลช่วยกันยกชาติให้เราเจริญรุ่งเรืองด้วยวิชา แลด้วย
อำนาจเสมอกับประเทศทั้งปวงที่เราจะได้เห็นไม่ต้องน้อยหน้าเขา...

ผลดีอันเกิดจากการเสด็จประพาสยุโรปที่จัดว่าสำคัญยิ่งคือ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉายพระรูปร่วมกับ
ดุกโยฮัน อัลเบิร์ต แห่งเยอรมนี ที่พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร
พระราชวังบางปะอิน เมื่อ ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒)

การได้เจริญทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศในยุโรป และทำให้
ประเทศไทยเริ่มเป็นที่รู้จักในประเทศซีกตะวันตก ซึ่งเท่ากับเป็นการ
รับรองสถานภาพของประเทศไทยด้วย สิ่งนี้นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่
ช่วยส่งเสริมให้พระองค์ทรงรักษาเสถียรภาพของประเทศไว้ได้
เพราะช่วงเวลานั้นสถานการณ์บ้านเมืองอยู่ในภาวะคับขัน กระแส
อิทธิพลของประเทมหาอำนาจตะวันตกกำลังหลั่งไหลเข้ามาอย่าง
รุนแรงมาก ทั้งในด้านความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ การเมือง
และการทหาร หากไม่พัฒนาประเทศให้ดล้อยตามก็น่าจะเป็นการยาก
ที่จะรักษาเอกราชของประเทศไทยให้ผ่านพ้นวิกฤติการณ์นั้นได้ และด้วย
พระปรีชาสามารถจึงทรงเร่งปรับปรุงระบบบริหารราชการทุกส่วนให้

ทันสมัยแบบตะวันตก พร้อมๆ กับยอมรับวัฒนธรรมแบบใหม่เข้ามา ผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิม นอกจากนั้นยังทรงก่อตั้งกิจการ สาธารณูปโภคทั้งหลายเพิ่มขึ้นมากมาย เป็นต้นว่า โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการไปรษณีย์ การรถไฟ โรงพยาบาล โรงเรียน ตัดถนน สร้าง สะพาน และการฝึกหัดทหารแบบใหม่ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ ประเทศไทยเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว พร้อมกับการเป็นที่ยอมรับ ของนานาชาติอารยประเทศด้วย

พระราโชบายเพื่อการพัฒนาบ้านเมืองของพระองค์ไม่เพียง แต่จะอาศัยการทอดพระเนตรสภาพบ้านเมืองในต่างประเทศเป็น แนวทางเท่านั้น แม้ภายในประเทศพระองค์ก็โปรดเสด็จประพาส เยี่ยมเยียนพสกนิกรในท้องถิ่นต่าง ๆ อยู่เสมอตลอดรัชสมัยอันยาวนาน ของพระองค์ และการเสด็จแต่ละครั้งโปรดเสด็จอย่างสามัญชน เพื่อจะได้ทอดพระเนตรสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของอาณาประชาราษฎร์ และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ต่างๆ ด้วยพระองค์เอง การเสด็จ ประพาสแบบนี้เรียกว่า เสด็จประพาสต้น นับเป็นการเสด็จประพาส ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อพสกนิกรของพระองค์โดยตรง เพราะไม่เพียง แต่จะทรงมีพระราชดำรัสเพื่อรู้จักคุ้นเคยด้วยเท่านั้น ยังทรงเป็นธุระ เอาพระทัยใส่ในความทุกข์ร้อนของราษฎรด้วย พระราชอัธยาศัย อันงดงามเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ประกอบกับทรงเป็นผู้มี ปิยวาจาในการผูกน้ำใจคนทุกระดับชั้น จึงทำให้ทรงเป็นที่รักของ อาณาประชาราษฎร์ ซึ่งยืนยันได้จากพระราชสมัญญาที่ทรงได้รับจาก พสกนิกรของพระองค์ว่า พระปิยมหาราช

ส่วนกิจการด้านพระพุทธศาสนาทรงมีพระราชดำริว่าจะทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองถาวร ทรงส่งเสริมให้มีผู้เล่าเรียนพระปริยัติธรรม โดยโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งวิทยาลัยสำหรับศึกษาพระไตรปิฎก และวิชาชั้นสูงของสงฆ์ขึ้น ๒ แห่ง คือ สำหรับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ตั้ง ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระราชทานนามว่า มหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกแห่งหนึ่งสำหรับพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้ง ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระราชทานนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย ต่อมาพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อเป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๙

ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชภารกิจด้านการปกครองและพัฒนาประเทศมากมายเพียงใด พระองค์ก็ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องต่างๆ ไว้มิใช่น้อย มีทั้งความเรียงที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และวรรณกรรมอันไพเราะ เป็นต้นว่าพระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน นิทราชาคริต เงาะป่า รวมทั้งโคลงสุภาษิตอันเป็นบทสอนใจ ดังปรากฏใน ประชุมโคลงสุภาษิตพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่มนี้

บทนำเสนอ

คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ
ในสังกัดกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ รู้สึกซาบซึ้งในพระบารมี
และพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงได้ดำเนินการคัดสรรบทพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตของพระองค์
ท่าน นำมาสอบชำระ เรียบเรียง และกรมวิชาการได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็น
หนังสือ ประชุมโคลงสุภาษิตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ที่อยู่ในมือของท่านขณะนี้ เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา
ครูอาจารย์ นักอ่านทั่วไป รวมถึงพสกนิกรชาวไทยทั้งหลายที่
จงรักภักดีต่อพระองค์ท่านได้มีโอกาสดำเนิน วิเคราะห์ ศึกษา แนว
พระราชดำริและพระบรมราโชวาทของพระองค์ ที่ปรากฏในประชุม
โคลงสุภาษิตพระราชนิพนธ์ที่รวมพิมพ์ไว้ในเล่มเดียวกันนี้ได้ โดย
สะดวก

ในการชำระและเรียบเรียงครั้งนี้ คณะกรรมการคัดสรรและ
เผยแพร่วรรณกรรมของชาติ ได้พยายามรวบรวมพระราชนิพนธ์
โคลงสุภาษิตของพระองค์ทั้งหมดเท่าที่จะสามารถหาด้านฉบับได้ใน

ขณะนี้ และได้จัดลำดับการนำเสนอตามลำดับปีที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ คือ

- เรื่องที่ ๑ สุภาษิตบางปะอิน ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๐
- เรื่องที่ ๒ โคลงกระทู้สุภาษิต ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๐
- เรื่องที่ ๓ สุภาษิตเบ็ดเตล็ด ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๐
- เรื่องที่ ๔ สุภาษิตสอนผู้เป็นข้าราชการ ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๒
- เรื่องที่ ๕ สุภาษิตโสฬสไตรยางค์ ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๓
- เรื่องที่ ๖ สุภาษิตนฤทมนการ (เข้าใจว่า) ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๓
- เรื่องที่ ๗ โคลงว่าด้วยความสุข ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๑
- เรื่องที่ ๘ วชิรญาณสุภาษิต ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๒
- เรื่องที่ ๙ พระราชปรารภความสุขทุกข์ ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๖
- เรื่องที่ ๑๐ สุภาษิตพิพิธธรรม (ไม่แจ่มชัดว่าทรงพระราชนิพนธ์ไว้เมื่อใด)
- เรื่องที่ ๑๑ สุภาษิตอศปกรณำ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๒๔๔๗

เรื่องที่ ๑ ถึงเรื่องที่ ๑๐ คณะกรรมการฯ ได้ใช้ต้นฉบับเรื่องจาก หนังสือประชุมโคลงสุภาษิต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ และพระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาพรพรรณพิไลย เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๓ โดยในการเรียบเรียงพิมพ์ครั้งนี้คณะกรรมการฯ ได้สอบชำระต้นฉบับและจัดพิมพ์ตามอักขรวิธีปัจจุบัน เพื่อให้นักเรียน เยาวชน และผู้อ่านทั่วไป สามารถเข้าถึงเนื้อความที่เป็นแนวพระราชดำริและพระบรมราโชวาทได้โดยสะดวก ส่วนเรื่อง อิศปปกรณ์ นั้น ใช้ต้นฉบับทั้งนิทานและบทโคลงจากต้นฉบับสมุดไทยดำจากหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร และได้จัดพิมพ์ตามอักขรวิธีปัจจุบันเพื่อบรรลುವัตถุประสงค์ดังกล่าวเช่นกัน

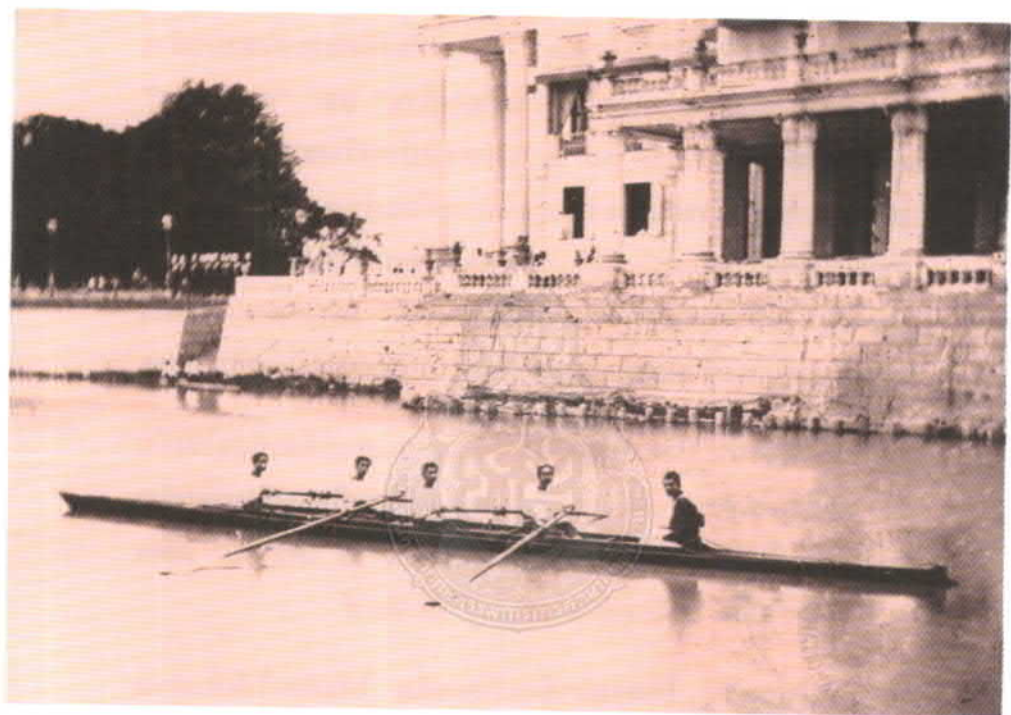

สมุดไทยดำ โคลงสุภาษิตอิสปปกรณ์ พระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

หากศึกษาวิเคราะห์พระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตในรัชกาลที่ ๕ โดยเปรียบเทียบกับพระราชประวัติของพระองค์ท่าน จะพบว่าทรงพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตคำสอนเหล่านี้ในช่วงพระชนมายุ ๒๔-๕๐ พรรษา พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองราชย์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ คือ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๑๑ ขณะมีพระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษาเท่านั้น ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๔๑๖ จึงทรงเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นครั้งที่สอง เมื่อมีพระชนมายุได้ ๒๐ พรรษา บทพระราชนิพนธ์สุภาษิตคำสอนในหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นแนวพระราชดำริของพระมหากษัตริย์สยาม ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นจากประสบการณ์ชีวิต ที่ทรงผ่านมาแล้วทั้งวัยรุ่น วัยครองรัก-ครองเรือน รวมทั้งการครองบ้านเมือง-พระราชอาณาจักรสยาม ในช่วงที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของบ้านเมือง และเป็นช่วงที่มีความเปลี่ยนแปลงสูงสุดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์พัฒนาการราชอาณาจักรสยาม การอ่านเชิงวิเคราะห์และตีความพระราชดำริ จึงควรดำเนินไปพร้อมกับการศึกษาพระราชประวัติและพระราชภารกิจของพระองค์ท่านในแต่ละระยะ จึงจะเข้าใจซาบซึ้งว่า งานพระราชนิพนธ์ชุดนี้ เป็นผลึกของประสบการณ์ของผู้ที่ผ่านร้อนหนาวมาแล้วอย่างโชกโชน และต้องใช้พระวิริยะอุตสาหะเพียงใด จึงทรงสามารถนำพาพระราชวงศ์ ข้าราชการบริวาร และพสกนิกร ด้วย “ใจ” มิใช่ “อำนาจ” เพราะเหตุนี้ จึงทรงสามารถ “ชนะใจ และครองใจ” ของมวลประชาราษฎร์จนตราบเท่าทุกวันนี้

พระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตบางปะอิน เป็นแบบอย่างของกวีที่ใช้ “ความจริงใจ” และสะท้อน “ความจริงใจ” ให้แก่เมียและลูก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสพระราชวังบางปะอิน

เพียงโคลงไม่กี่บท ทรงสามารถสะท้อนให้เห็นทัศนะส่วนพระองค์ที่มีต่อ “ชีวิตคู่” และ “การครองรัก-ครองเรือน” รวมไปถึงทรรศนะที่มีต่อ “ความงาม” ของผู้หญิง และชี้ให้เห็นว่า “ความเบื่อหน่าย” ในชีวิตคู่จะเกิดขึ้นได้จากอะไรบ้าง ทรงให้แง่คิดและสั่งสอนอย่างละเอียดไม่ว้นแม้กระทั่งเรื่อง “ความเกียจคร้าน” และ “ความเพียร” และทรงชี้ปัญหาความรัก โลก โกรธ หลง อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง และรอบด้าน นานาทรรศนะของพระองค์ที่สะท้อนผ่านบทกวีนิพนธ์ล้วนควรค่าแก่การวิเคราะห์ ตีความ และเลือกสรรไปปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตครอบครัวของสามัญชนได้ เพราะพระองค์ทรงแสดงทรรศนะต่อชีวิตอย่างเปิดเผยเยี่ยงสามัญชนคนหนึ่งในวังสูงสาร

โคลงกระทู้สุภาษิต เป็นบทพระราชนิพนธ์ที่สะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ทรงเป็นนักคิดที่หมั่นให้แง่คิดคำสอนใจแก่ผู้คนรอบข้างไม่วางวัน โดยทรงใช้ถ้อยคำง่ายๆ เช่น **หยิ่ง ไป ใคร ชม เกียจคร้าน การ เสีย เพียร ดี มี ผล รู้ รัก จัก ดี**

ในขณะที่ โคลงสุภาษิตเบ็ดเตล็ด ได้แสดงให้เห็นภาพการเสด็จประพาสของพระองค์ไปในที่ต่างๆ แม้จะทรงพระราชนิพนธ์ไว้ไม่มากนัก แต่ก็มีลักษณะเป็น “ตัวแทน” สนับสนุนให้เราเข้าใจถึงพื้นฐานของความเป็น “นักเดินทาง” ผู้ยิ่งใหญ่ของพระองค์ท่านในคราว “เสด็จประพาสต้น” อันเป็นที่ประทับใจของมวลพลสกนิกร ด้วยเหตุที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ไม่ถือพระองค์ และทรงห่วงใยทุกข์สุขของประชาราษฎร เป็น “แบบอย่าง” อันสำคัญของพระราชวงศ์จักรีตราบเท่าทุกวันนี้ ที่ทำให้ “สถาบันกษัตริย์” ยังคง

เป็นสถาบันสำคัญสูงสุดของชาติ เป็นปึกแผ่นมั่นคงได้ในท่ามกลาง
ความเปลี่ยนแปลงของระบบโลกาภิวัตน์ ในพระราชนิพนธ์ โคลง
สุภาสิตเบ็ดเตล็ด ชุดนี้ มีโคลงบทหนึ่งเป็นที่รู้จักจดจำกันได้อย่าง
แพร่หลาย ยังคงสามารถใช้เป็นคติธรรมกำกับชีวิตได้อย่างดี ในทุกวันนี้

๑ ความรู้คู่เปรียบด้วย

สุจริตคือเกราะบัง

ปัญญาประดุจดั่ง

กুমสดีต่างโล่ป้อง

กำลัง ภายแษ

ศาสตร์พ้อง

อาวุธ

อาจแกลัวกลางสนาม ฯ

สำหรับ สุภาสิตสอนผู้เป็นข้าราชการ นั้น แม้จะเป็นเรื่องที่
แปลมาจากต่างประเทศ และแทรกอยู่ในพระราชนิพนธ์เรื่องยาว คือ
เรื่อง นิทราชาคริต แต่ก็เป็นการใช้ “คำสอน” อย่างฉลาดโดยผ่าน
“ผู้เป็นแม่” สอนลูกให้ปฏิบัติราชการด้วยความเพียร ซื่อตรงและ
จงรักภักดี เช่น

๑ อย่าแผลงอย่าพลิกเคี้ยว

มันจิตคิดกตัญญู

ใดดีช่วยซ่อนชู

พระประสงค์สุดด้าว

คุณญ- ธรเฮย

ต่อท้าว

เชิดเกียรติ ท่านนา

จูงสู้อาสา ฯ

ทั้ง สุภาสิตโสฬสไตรยางค์ และ สุภาสิตนฤพุมนาการ
เป็นงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงแปลจากภาษาอังกฤษ ทรงมีวิธีการนำ
เสนอคำสอนให้จำง่าย เข้าใจง่าย และแม้ว่าจะนำไปปฏิบัติไม่ได้
ง่ายนัก แต่ก็มิได้ยากเกินความพยายาม เช่น โคลงจาก สุภาสิต
โสฬสไตรยางค์ ต่อไปนี้

สามสิ่งควรนับถือ

Wisdom Prudence Firmness

ปัญญา จลัด มั่นคง

๑ ปัญญาตรองไตรล้ำ	ลิกหลาย
จลัดยิ่งสิ่งแยบคาย	คาดรู้
มั่นคงไม่คืนคลาย	คลอนกลับ กลายแฮ
สามสิ่งควรกอบกู้	กับผู้นับถือ ๑

สามสิ่งควรจะชอบ

Cordiality Good Humour Mirthfulness

ใจอารีสุจริต ใจดี ความสนุกเบิกบานพร้อมเพรียง

๑ สุจริตจิตโอบอ้อม	อารี
ใจโปร่งปราศราศี	ชวนซึ้ง
สิ่งเกษมสุขเปรมปรี-	ดาพรั่ง พร้อมแฮ
สามสิ่งสมควรต้อง	ชอบต้องยินดี ๑

สามสิ่งควรจะทำให้มี

Good Books Good Friends Good Humour

หนังสือดี เพื่อนดี ใจเย็นดี

๑ หนังสือสอนสั่งข้อ	วิทยา
เว้นบาปเสาะกลยาณ-	มิตรไว้
หนึ่งขาดปราศโทษ	คติห่อ ใจเฮย
สามสิ่งควรมีให้	มากหยั่งยืนเจริญ ๑

จะเห็นได้ว่า ทั้งสามบทนี้ ล้วนเป็นคติสอนใจง่ายๆ ที่แม้แต่
นักเรียนนักศึกษา ผู้เยาว์ทั้งหลาย ก็สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิต
ประจำวันได้เป็นอย่างดี เช่น ควรจะนับถือใคร ชอบที่จะทำตนเช่นไร

และควรที่จะวางตนอย่างไร จึงจะประสบความสำเร็จในชีวิตต่อไป
ในภายภาคหน้า

ในทำนองเดียวกัน สุภาชินตณฺหุมนาคาร ก็เป็นพระราช
นิพนธ์โคลงที่เรียบง่าย เข้าใจง่าย อีกชุดหนึ่ง ที่ทุกคนควรจะได้อ่าน
ตรึงตรอง และนำไปประยุกต์กับการครองชีวิต ดัดแปลงโลกทัศน์
ชีวิตทัศน์ นิสัยใจคอ โดยพระองค์ท่านทรงเรียบเรียงไว้ให้เข้าใจง่าย
และปฏิบัติง่ายถึงกิจ ๑๐ ประการที่ผู้ประพุดยั้งไม่เคยเสียใจ
นั่นก็คือ ๑. เพราะความดีทั่วไป ๒. เพราะไม่พูดร้ายต่อใครเลย
๓. เพราะถามฟังความก่อนตัดสิน ๔. เพราะคิดเสียก่อนจึงพูด
๕. เพราะอดในเวลาโกรธ ๖. เพราะได้กรุณาต่อคนที่ถึงอับจน
๗. เพราะขอโทษบรรดาที่ได้ผิด ๘. เพราะอดกลั้นต่อผู้อื่น
๙. เพราะไม่ฟังคำคนพูดเพศนิทาน (คือ พูดฟั่นเฟือน เชื่อไม่ได้) และ
๑๐. เพราะไม่หลงเชื่อข่าวร้าย บทโคลงชุดนี้ สามารถรักษาความ
เรียบง่ายในการสื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย จึงช่วยให้รู้สึกได้ว่า
จะนำไปปฏิบัติได้ง่ายอีกเช่นกัน เช่น

เพราะไม่ฟังคำคนพูดเพศนิทาน

๑๐ ไปฟังคนพูดฟัง	พั่นเฟือ
เท็จและจริงจานเจือ	คละเคล้า
คือมิดเทียบกริดเถื่อ	ท่านทั่ว ไปนา
ฟังจะพาพลอยเข้า	พวกเพ้อรังควาน ฯ

เพราะไม่หลงเชื่อข่าวร้าย

๑ อีกหนึ่งไปเชื่อถ้อย	คำคน ลือแสบ
บอกเล่าข่าวเหตุผล	เรื่องร้าย
สืบสอบประกอบจน	แจ่มแจ้ง จริจนา
ยังบ่ด่วนยกย้าย	ตื่นแต่ก่อนกาล ๑

ใน โคลงว่าด้วยความสุข วชิรญาณสุภาสิต พระราชปรรภ
ความสุขทุกข์ และ สุภาสิตพิพิธธรรม ก็ล้วนมีคุณลักษณะที่
สะท้อนให้เห็นแนวพระราชดำริที่สุขุมคัมภีรภาพ และสื่อออกมาด้วย
ลีลาเรียบง่าย ที่สามัญชนทุกผู้ทุกนามสามารถเข้าถึงและนำไปปฏิบัติ
ได้อีกเช่นกัน เช่น ใน โคลงพระราชปรรภความสุขทุกข์ ได้ทรง
ชี้แนะให้เห็นอนิจจังของชีวิต ทั้งยังทรงปลูกปลอบให้กำลังใจแก่
ผู้พ่ายแพ้ว่า ยังมีโอกาสที่จะพลิกฟื้นสถานการณ์ให้ดีขึ้นได้ ตาม
คำพังเพยไทยที่ว่า ชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน

๑ ชีวิตมนุษย์นี้	เปลี่ยนแปลง จริจนา
ทุกข์และสุขพลิกแพลง	มากครั้ง
โบราณท่านจึงแสดง	เป็นเยี่ยง อย่างนา
ช้านับเจ็ดทีทั้ง	เจ็ดข้างฝ่ายดี ๑

ในยามที่ประเทศชาติบ้านเมืองต้องการความสมัครสมาน
สามัคคีอย่างยวดยิ่ง บทพระราชนิพนธ์ว่าด้วย ความสามัคคี ของ
พระองค์ ใน โคลงสุภาสิตพิพิธธรรม ก็สามารถให้แง่คิด สติสัมปชัญญะ
และรวมพลังชาวไทยให้สามัคคีฟันฝ่าอุปสรรคของประเทศชาติ
แม้ในยามวิกฤตที่สุด พระบรมราโชวาทของพระองค์ท่านก็ยังคง
น้อมนำจิตใจของประชาชนให้ร่วมแรงร่วมใจสู้กับวิกฤตของชาติ

สามัคคี

๑ บรรดาหม่อมมากแน่น	เมืองใด ก็ดี
ต่างร่วมสามัคคีใจ	ต่อสู้
จักปราศอริภัย	พาลพวก อื่นแสบ
เจริญสุขเพราะเสพช้อง	สิ่งข้อสามัคคี ฯ

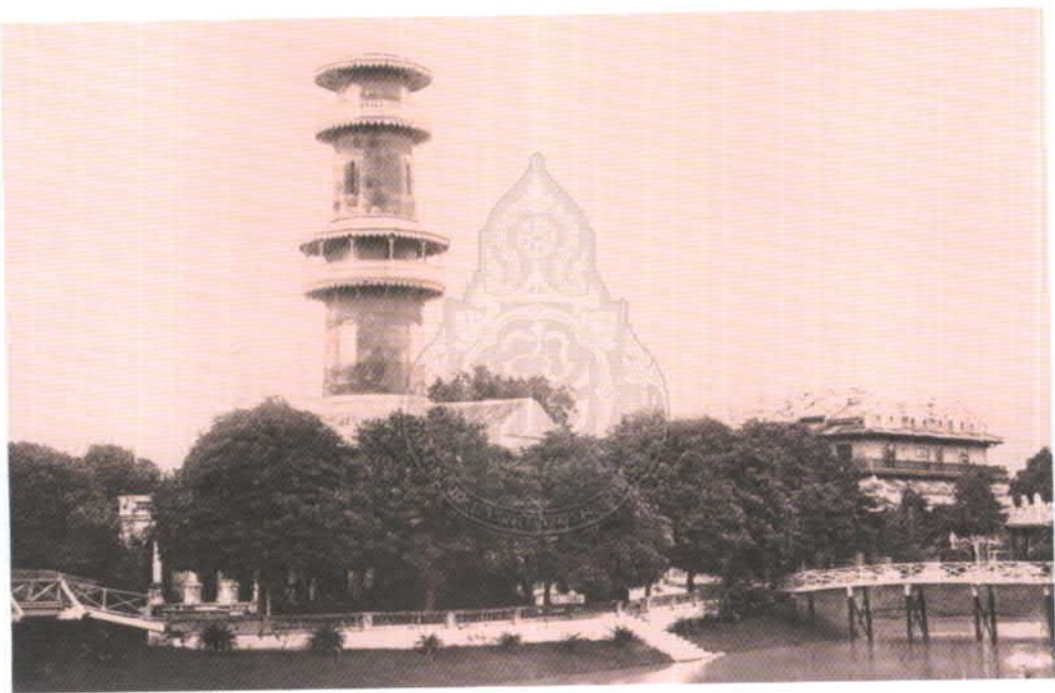
หนังสือประชุมโคลงสุภาษิต ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปิดท้ายด้วย โคลงสุภาษิตอศปิปรณำ ซึ่งเป็นบทโคลงพระราชนิพนธ์สรุปแนวคิดนิทานอศปิเป็นเรื่อง ๆ ทุกเรื่องล้วนแต่เป็นคติสอนใจที่ดี ไม่ว่าสำหรับผู้ใหญ่หรือเด็ก ครูอาจารย์หรือนักเรียน และแม้กระทั่งคนเดินดินกินข้าวแกง เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ไม่เพียงแต่ในระดับชาติ ทว่าระดับภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระทั่งกำลังขยายตัวเป็นวิกฤตเศรษฐกิจโลก ในทศวรรษนับจากปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นต้นไป ขอลงท้ายด้วย นิทานอศปิเรื่อง มดกับตักแตน อันมีความว่า มดทั้งปวงรู้จักสะสมเสบียงไว้เป็นอาหารตั้งแต่ช่วงฤดูร้อน แต่มีตักแตนตัวหนึ่งหิวโซ ด้วยอดอาหารมานาน วอนขออาหารจากมด มดถามว่า “ทำไมท่านจึงไม่เก็บอาหารไว้บ้างในยามฤดูร้อน” ตักแตนตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่มีเวลาว่างพอเลย เพราะติดร้องเพลงเสียทุกวัน”

๑ เวลาควรกอบเก็บ	กิจการ
แสวงสิ่งอันสาร	เก็บไว้
เล่นเลอะเลียงงาน	มัวเล่น เสียนา
เกิดทุกข์ระใช้	ทรัพย์สินต้องเคืองเขยื้อ ฯ

ગુજરાતી વં.

A decorative border of pink roses and green vines frames the entire page.A faint, circular watermark featuring a Thai royal emblem is centered in the background.

โคลงสุภาษิตบางปะอิน

พระที่นั่งวิมุกตปราสาท

ความนำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่พระราชวังบางปะอิน เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๐ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ปีฉลู นพศก จ.ศ. ๑๒๓๙ ในการเสด็จครั้งนั้นมีเจ้านายและข้าราชการบริพารตามเสด็จมากมาย ระหว่างประทับที่บางปะอิน ทรงเกรงว่าเจ้านายที่ตามเสด็จจะเหงาอ้างว้างจนเกิดความรำคาญพระทัย ด้วยงานราชการไม่ค่อยจะมีราชการจึงทรงหาเหตุชวนเจ้านายให้แต่งโคลงตามกระทู้ที่ทรงคิด กระทู้ที่พระราชทานให้แต่ละครั้ง แต่ละกระทู้ ทรงกำหนดว่าด้วยคุณและโทษของความดีความชั่วอันเกิดในใจ และความประพฤติดของคนทั้งหลาย เช่น ความรัก ความชัง ความโหม่นัส ความโสมนัส ความขลาด ความกลัว ความยุติธรรม ฯลฯ เมื่อทรงตั้งข้อโดยกขึ้นเป็นกระทู้แล้ว ก็ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยและโปรดพระราชทานให้เจ้านายทรงแต่งบ้าง โดยให้อธิบายความหมายของกระทู้ตามแต่จะคิดเห็นเองไม่มีกำหนด และไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกัน เมื่อแต่งเสร็จแล้ว ก็ให้นำมาอ่านถวายในเวลาเสด็จออกทุก ๆ วัน เมื่อจบกระทู้หนึ่งแล้วก็จะพระราชทานกระทู้ใหม่ให้เจ้านายแต่งอีก เป็นเช่นนี้

จนเสด็จนิวัตพระนคร เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๐ ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ ปีฉลู นพศก จ.ศ. ๑๒๓๔

โคลงสุภาษิตเหล่านี้ บางบททรงพระราชนิพนธ์เอง แต่ส่วนใหญ่เป็นพระนิพนธ์ของเจ้านายที่ตามเสด็จ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณประยูรรัตนโยธิน (น้อย อาจารย์ยางกูร) ที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้แต่งถวาย ในฐานะที่เป็นพระอาจารย์ และเจ้ากรมอาลักษณ์ โคลงสุภาษิตเหล่านี้ได้ทยอยลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณวิเศษเป็นตอนๆ และต่อมาหอพระสมุดวชิรญาณได้นำมารวมพิมพ์เป็นเล่ม ให้ชื่อว่าหนังสือ โคลงสุภาษิตใหม่ มีจำนวน ๓๔๘ บท เฉพาะที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ มี ๔๗ บท เป็นโคลงสี่สุภาพ ๗๗ บท โคลงกระทู้ ๑๐ บท ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทว่าด้วยความรัก

๑ รักเมียรักญาติ	รักผิด	กันนอ	
ญาติรักสนิท		ราว	}
รักญาติ	ห่อน		
ชาติจิตปลิด		ได้	
รักเมียดั่งชีวิต	ฉุนเฉียว		
กลต่างด้าว	แต่ندان		}
ยามเกลียด			
ไปอยากใกล้	กลับแค้น		
			ศัตรู ฯ

การเขียนลักษณะนี้อ่านได้ ๒ บท ในเรื่องเดียวกัน ซึ่งหากแยกออกมา
จะเห็นได้ชัดเจน ดังนี้

๑ รักเมียรักญาตินี้	รักผิด กันนอ
รักญาติญาติรักสนิท	หอนร้า
รักเมียตั้งชีวิต	จนเฉียบ
ยามเกลียดกลต่างตัว	แต่นด้านศัตรู ฯ

๑ รักเมียรักญาตินี้	รักผิด กันนอ
รักญาติชาติจิตปลิด	หอนได้
รักเมียตั้งชีวิต	จนเฉียบ
ยามเกลียดไปอยากใกล้	กลับแน่นศัตรู ฯ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแยกแยะ
ให้เห็นถึงความรักระหว่างเมียกับญาติ ซึ่งหากจะเปรียบก็เป็นดังคำ
โบราณที่ว่า เลือดข้นกว่าน้ำ นั่นเอง เพราะเมียนั้นยามรักก็รักเหลือล้น
แต่ยามเกลียดกันแล้วก็เปรียบเหมือนศัตรูที่สามารถฆ่ากันได้ พระองค์
ทรงนำความเป็นจริงของชีวิตมากล่าวโดยใช้กลวิธีที่น่าสนใจและไพเราะ
ด้วยจังหวะของถ้อยคำซึ่งเรียบง่าย นอกจากบทที่ว่าด้วยความรัก
ระหว่างเมียกับญาติแล้ว ยังทรงกล่าวถึงความรักของชายต่อหญิง
ซึ่งยังจดจำกันติดปากมาจนทุกวันนี้ว่า

๑ พี่รักนุชนาญด้วย	เห็นใจ จริงแะ
ไซ้รักรูปวิไล	เลิคล้ำ
ชื่นจิตแต่หล่อนไซ	คำชื่อ
อีกสิ่งปฏิบัติซ้ำ	ส่งให้รักแรง ฯ

นอกจากนี้แล้ว ยังมีบทอื่น ๆ เช่น ว่าด้วยความริษยา ว่าด้วย
ความยุติธรรม ดังตัวอย่าง

๑ ใครดีไปนั่งได้	ใจนึก หึงเฮย
เกรงจักหาญหัวฮึก	ต่อสู้
วิตกกอกทีกทิก	คอยทิ่ม แทะแฮ
กว่าจะล่มจมอุ	อ่อนแล้วจึงสบาย ฯ

๑ ริษยาพาเกิดด้วย	โลภนัก
โลกทรพยโลกยศศักดิ์	สุขล้น
จะดีแต่เดียวटक	เต็มอ้ม ดนแฮ
ชนเช่นนี้ชอบคั้น	ผิดผู้อื่นเผย ฯ

๑ ยุติธรรมคำออกอ้าง	เอาจริง โฉนดฯ
ใช่เพราะพล่อยพล่อยฟัง	พาดอ้าง
ธรรมจริงจะต้องอิง	คำอวด ไยเฮย
เห็นท้าวต้องจ้าง	จ่ายให้ใครภฯ ฯ

ตัวอย่างทั้งสามบทนี้ แสดงถึงอารมณ์ของปुरुชนที่ยังมีกิเลส
ครอบงำ ซึ่งไม่ว่ายุคสมัยใดก็ยังมีอยู่เสมอ การที่ทรงพระราชนิพนธ์
เรื่องราวเหล่านี้ เข้าใจว่าเพื่อให้เป็นข้อเตือนใจแก่เหล่าข้าราชการ
ตลอดจนคนทั่วไปได้อ่านและยึดถือปฏิบัติในการครองตนให้อยู่ใน
ทำนองคลองธรรม โคลงสุภาษิตบางปะอินนั้น แม้เป็นบทพระราช-
นิพนธ์ของพระเจ้าแผ่นดิน แต่ก็ เป็นพระราชดำริอันเป็นประโยชน์
เป็นข้อเตือนใจแก่ทุกคนที่ได้อ่าน นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจสภาพ

สังคมสมัยก่อนได้ว่า มีความเชื่อ มีแนวคิด และมีหลักในการดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม ด้านการใช้ถ้อยคำนั้น แม้เป็นบทพระราชนิพนธ์ แต่ก็ทรงใช้คำสามัญ คำง่าย ไม่ใช่คำศัพท์ซับซ้อน จึงทำให้ง่ายต่อความเข้าใจ และเกิดอรรถรสขณะอ่าน พระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตบางปะอิน ซึ่งนำมาพิมพ์นี้ มีทั้งหมด ๑๙ หัวข้อด้วยกัน แต่ละหัวข้อมีมากกว่า ๒ บท ทุกบททุกตอน กอปรด้วยเนื้อหาสาระอันเป็นประโยชน์ ซึ่งนำไปประยุกต์ใช้ได้ หรือแม้กระทั่งท่องจำเพื่อความไพเราะ จึงนับเป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงคุณค่าอย่างแท้จริง

บทพระราชนิพนธ์

ความรัก

รักเมียรักญาติ	รักผิด กันนอ	
ญาติรักสนิท	ร้าย	}
รักญาติ	ห่อน	
ขาดจิตปลิด	ได้	}
รักเมียดั่งชีวิต	ฉุนเฉียว	
กลต่างตัว	แต่่นด้าน	}
ยามเกลียด	กลับมัน	
ไปอยากใกล้		ศัตรู ฯ

๖ พี่รักนุชนาญาติ	เห็นใจ จริงแฮ
ใช้รักรูปวิไล	เลศล้ำ
ชื่นจิตแต่หล่อนไซ	คำเชื้อ
อีกสิ่งปฏิบัติซ้ำ	ส่งให้รักแรง ฯ

๗ รักลูกผูกจิตเพียง	รักตน
อยากแต่ให้ติดล	ดับร้าย
จำจักรว้างผจญ	จิตลูก ตนแฮ
แม่ปล่อยเป็นชั่วคล้าย	กับเลี้ยงรักกู ฯ

๕ รักตนควรให้คิด
อย่าประมาทกมล
ภัยนอกและในกล
บำบัดเร็วอย่ารั้ง

สงวนตน
หมั่นพลั้ง
ใดเกิด มีแฮ
รอดได้ชนมียิน ฯ

ความเกลียดชัง

๖ ชังชอบประกอบไกล้
ชั่วเมื่อตียังนับ
เมื่อตัวชั่วตาหลับ
ดีดังหมึกมอมป้าย

กลายกลับ
ว่าร้าย
ลืมหด
ปิดป้องชวนชัง ฯ

๗ นำชังตั้งแต่เฝ้า
ดูดูท่าดมึงทิ้ง
เถอะเถอะอย่าอ้ออึ้ง
รู้เท่าเจ้าดอกเปรี้ยว

หวงหึง
กราดเกรี้ยว
ไปอีก
บูดแล้วจึงชัง ฯ

ความงาม

๘ งามโฉมโฉมนิ่มน่อง
งามเกศกรณรับพัศตร์
ขนงเนตรนุชน่ารัก
งามโอษฐ์เอื้อนอรอดแพรว

นงลักษณ์
ผ่องแผ้ว
งามรับ กันนา
เพริศพริ้มรายทนต์ ฯ

๒ นาสิกสมรแม่นมั่น
ปรางเปล่งเล็งแลลออ
งามระหงชวดทรงสอ
ระทวยอ่อนสองกรเกื้อ

กลขอ
อวบเนื้อ
สองไหล่ ผายแฮ
กอบนิ้วหัตถ์งาม ฯ

๓ สองถันเทียมเทียบด้วย
งามรูปอรเอวองค์
ดำเนินตั้งนางหงส์
งามบาทงามเพลอา

สัดบง- กชแฮ
ไข้ซ้ำ
เหินเห็จ
เอี่ยมทั้งสรรพางค์ ฯ

๔ งามจรีตมรยาทเจ้า
งามพุดงามยัมยาม
งามเคื่องระคายความ
งามเลิศลักษณ์แต่งแต้ม

งอนงาม
ยั่วแย้ม
คมเคียด ค้อนแฮ
ผ่อนผ้าพางาม ฯ

๕ งามจริงดุกกล่าวอ้าง
ยามหลับละเมอฝัน
ลืมนेत्रนีกกระสัน
งามจับจิตใจเด่น

ทุกอัน
ห่อนเว้น
รักรูป นองนา
ติดต้องตางาม ฯ

๖ งามนักรักแล้วยิ่ง
ยิ่งพิศจิตจงสมร
จักใคร่ออกโอษฐ์ว่อน
งามดั่งจกกลืนกล้ำ

เห็นงอน งามนา
สุดปล้ำ
วรนาฏ เรียมเอย
กลไไว้ในทรวง ฯ

ความเปื้อน่าย

๑ ฉะนางช่างพูดเลี้ยว	ลดเหลือ
กลอกกลับขยับเจือ	ปดโป้
ยามชอร่อนโอษฐ์เฝือ	ฟุ้งหนวก หุนา*
เชิงหล่อนซ่อนเล็บโอ้	อวดอ้างแต่ดี ๆ

ความเยื่อหยิ่ง

๑ ยศศักดิ์สมบัติพร้อม	ไพบูลย์
เชื้อมาตย์ชาติตระกูล	เก๋าล้า
จักปนปะไพร่ปุน	ทองครู การูแซ
จำหยิ่งมั่นหย่อนซ้ำ	เซอะสิ้นเสียวงศ์ ๆ
๒ มียศมีทรัพย์ซ้ำ	สะสวย
หญิงอยากจะเอออวย	อ่อนให้
จนจ้อก็เขินขวย	เขาจัก แคลนนา
ผิดก็หาใหม่ได้	เดือดร้อนรนโย ๆ

* หนังสือโคลงสุภาสิตใหม่ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๖ ใช้ หุแซ

ปุน เทียบ ปาน เปรียบกับ
การู ไม่พิน

๖ หึงหยิ่งเขี้ยวศทั้ง	สมบัติ
ติดคู่แต่เลือกคัด	ขัดข้อง
ไปชมจับตัวขัด	ชักสือ สมแฮ
สิ้นทรัพย์เสียศักดิ์ต้อง	ตกซ้ำอัประมาณ ฯ

๗ หยิ่งเยอเผยออกเยื้อง	ยอดน
กึ่งกำไ้ทองกล	เยื้องนั้น
หยิ่งนักจักให้ผล	พลันโค่น หักแฮ
แจกเสพยาพิษสัน	สุดสิ้นเสียชนม์ ฯ

๘ ชนหยิ่งไปชอบด้วย	ชนใด
พาลชอบพาลเพราะใจ	ต่อต้อง
ชนปราชญ์ชอบปราชญ์ไซ	คำชอบ กันแฮ
หยิ่งต่อหยิ่งกลับจ้อง	จ่อหน้างานสาน ฯ

ความมอล็ย

๙ ลงกระไดสามชั้นแล้ว	ไปเป็น สุขแฮ
มีแต่ข้อลำเค็ญ	ขุ่นข้อง
โบราณท่านเล็งเห็น	หากกล่าว ไว้แฮ
เพราะห่วงหนแห่งห้อง	หับให้อาลัย ฯ

๑ อาลัยในถิ่นดั่ง
เคยอยู่เคยนอนเนา
อาลัยยิ่งในเยา-
เคยอยู่เคยเห็นหน้า

เดิมเรา
เน้นซ้ำ
วมาลย์มิ่ง มิตรแฮ
แนบเนื้อเรียมนอน ฯ

๑ อาลัยใจจอน้อง
ชลเนตรเหยาเฒ่าผ้อย
เสียแรงที่ติดสอย
ไยจึงรักชอน

นอนจ้อย
ผัวร้อน
สวนสื้อ
ชอนชูชายชม ฯ

ความริษยา

๑ ใครดีไปนั่งได้
เกรงจักหาญหัวฮัก
วิตกกอกทิกทิก
กว่าจะลุ่มจมอุ

ใจนึก หึงเฮย
ต่อสู
คอยทิ่ม แทะแฮ
อ่อนแล้วจึงสบาย ฯ

๑ ริษยาพาเกิดด้วย
โลกทรพยโลกยศศักดิ์
จะดีแต่เดียวตัก
ชนเช่นนี้ชอบคั้น

โลกนักร
สุขสัน
เต็มอ้อม ตนแฮ
ผิดผู้อื่นเผย ฯ

๑ เป็นหญิงหึงเหตุด้วย
ดูไม่น่าชงนักร
เพราะกลัวว่าชายจัก
หากว่าแก่ถึงกัน

ความรัก
เช่นนั้น
จางจิต ตนแฮ
กักแล้วเกินดี ฯ

ความพยายาม

๑ เจ็บจิตคิดขัดแค้น	เคื่องนักร
บิตตะกุดพูดเยื้องยัก	ล่อลื่น
จับคดปดประจักษ์	จำจต ไวนา
พยายามชาติคนปลิ้น	ปวดคุ่มวันตาย ฯ

๒ เปลาเปลาเอาพูดขึ้น	ทับถม
โดยแต่ตัวนิยม	อยากได้
แม้ตายก่อนก็สม	ใจจุง เผานา
ฉิบตายก่อนไสร้	จักจ้องคอยเผา ฯ

๓ พยายามชาติหนึ่งแพ้	รู้หญิง
เจ็บตึงป็นพิษยิ่ง	อกย้อน
แค้นชายหมิ่นชายจริง	ใจอาจ
แมนไม่ตอบเต็มร้อน	ใช้เชื้อชายชาญ ฯ

ความอาย

๔ ออกเอยอนาถไ้อ้	อายนัก
หมายมอบรักไปรัก	ร่วมบ้าง
เป็นชายและหญิงผลัก	รักตั้ง นีนา
คิดใคร่ดันปากกว้าง	กว่าม้วยเมื่อมรณ ฯ

บิตตะกุด

(ต้นฉบับเขียน บิตกุด) คือ อาการที่บิดไปบิดมา พลิกพลิ้ว ในที่นี้หมายถึง พูดเยื้องไม่ยอมรับผิด แม้ว่าจะถูกจับความผิดได้

๒ แสนอายหมายจักม้วย
ชายสละเหลือเฟื้อ
แค้นรักสลักลั่น
เสียสัจจึ่งเสียรู้

ไม่คืน เลยนา
พักตร์สู้
ไปคล่อง ภายฤ
ลีแล้วทำไฉน ฯ

๓ ทุนน้อยไปเทียบหน้า
ไรที่พึ่งพาพยุ
สูงศักดิ์ชักตนสูง
อายเร่งอายอร่อน

เพื่อนฝูง
ยกค้อน
สมเพช
รุ่มเพียงเพลิงเผา ฯ

๔ สิ่งใดทำผิดต้อง
ถึงบ่อายบ่มลาย
ทำชอบไปควรหมาย
ชอบจะชูชอบอ้าง

จำอาย
ชั่วล้าง
อายอับ
ออกให้หายอาย ฯ

๕ อายบาปบ่ออาจเอื้อน
อีกรักร่วมภรรยา
ลักทรัพย์เสพสุรา
สิ่งชั่วกลัวอายคร้าม

มารชา
ท่านห้าม
ผลาญสัตว์
อยู่แล้วไปสวรรค์ ฯ

-
- สมเพช** หมายถึง น่าสงสารสังเวช หนังสือโคลงสุภาษิตใหม่ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๖
ใช้ สมเพช หมายถึง สมฐานะแห่งตน
- มารชา** คำปด คำเท็จ คำไม่จริง (แปลจาก มฤชา)

๖ ความอายอาจบ่องปิด	การประทุษ
แม้บ่อายจ้กรุด	เร้งร้าย
คติโลกและธรรมยุติ	อยู่แต่ อายแฮ
แม้บ่มีอายละม้าย	แม่นมั่นเดียวรฉาน ฯ

ความฉลาด

๖ กลัวตายหมายต่อต้าน	มฤตยู
กลัวแก่กลัวเจ็บดู	ดั่งบ้า
กลัวบาปบ่บวงบุญ-	ชาพร่ำ วอนแฮ
กลัวดั่งนี้ฤกล้า	ฉลาดพันมัจจุภัย ฯ

๖ กลัวคำคนพูดไป	ปตสนิท
กลัวเล่ห์ลั่นงูพิษ	พันร้าย
เป็นช่องจกชีวิต	วายชีพ
จำปลาดหวาดหวั่นย้าย	ยักเยื้องตนหนี ฯ

๖ กลัวผีมีเพื่อนแล้ว	ไปหลอน หลอกเลย
กลัวสัตว์ร้ายอย่าจร	ปากกว้าง
กลัวน้ำอย่าลงคอน	เรือคำม สมุทรแฮ
กลัวแต่ลั่นหลอกกล้าง	หลีกหนีโจน ฯ

๕ ใครใครเฝ้าเฝ้าว่า
ไช้ชาติยักขา
เกรงแต่จักโกลา-
เมียมมากกลัวหมดเชื้อ

กลัวภรร- ยาแฮ
เสพเนื้อ
หล่อน หูเอย
ชาติผู้เมธา ฯ

๖ สู้ถนอมอมจิตเจ้า
ใดขัดเคืองน้องนุก
ถึงเจ้าผัดพื้จัก
วานแต่หน้าอย่าบึ้ง

จงรัก
จึงซึ้ง
งดเงียด เสียนา
บิตให้หลังเรียน ฯ

๗ ขลาดใดไม่แน่นแรก
ชนชำประหม่าจริง
ร้อนเหลือเหงื่อหยดตัง
กระหมุดกระหมิดมิดมั่น

รักหญิง
จิตเต้น
เต็มเปือก ผัวแฮ
ไม่ช้าฉ่ายาย ฯ

ความกล้า*

๘ คนกล้าสามารถอ้าง
อยู่หอกล่องหนสะดม
เห็นกล้าอย่าเพ้อชม
กล้าเล่นกับแกลัวกล้า

อวดขรม
ผูกผ้า
ยามเล่น สบายนา
คิกนั้นคนละเพลง ฯ

บิตให้หลังเรียน หันหลังให้

* หนังสือโคลงสุภาษิตใหม่ พ.ศ. ๒๕๕๖ เขียนว่า ความกล้าหาญ

๕ ศัสตราคมเกาะไว้
เข้าสู่ท่ามกลางสมร
แม่นปราศสุรชาติหยอน
อาวุธตนบคุ้ม

กับกร ตนแฮ
มั่วกลุ้ม
แสงศัต- รุแฮ
ชีพได้ชัยโฉน ฯ

๖ ทวยหาญจำหื่นเหี้ยม
บริรักษ์ตัวแดนตน
มาตตายท่ามกลางผจญ
ผิรอดเรื่องยศด้วย

หนรรณ
ตราบม้วย
จงชื่อ เฉลิมแฮ
อยู่ตัวแดนเกษม ฯ

๗ พลเรือนชอบรู้จัก
ยามเกิดการต่อติด
ควรอ่อนผ่อนผันคิด
ควรอาจอาจคัดค้าน

ราชกิจ
ตอบด้าน
จนสุด คิดแฮ
ชีพใช้คือสะพาน ฯ

๘ สมเด็จพระปิ่นภพด้าว
ทรงกอบสุรภาพสรรพ
ควรในนครกัน
มีศึกช่องพลม้วน

เฉลิมถวัลย์ ราชแฮ
สบถ้วน
นิกรกาจ โกงแฮ
มั่วเข้าสู่สมร ฯ

ควรอาจ

ชีพใช้คือสะพาน

ควรองอาจ

(เป็นข้าราชการ) ต้องอุทิศเสียสละทั้งชีวิตให้แก่ความซื่อสัตย์
สุจริต

ความเกียจคร้าน

๑ เกียจคร้านการต่ำช้า	เหล้าสุกล
เพียงแต่หาหนุ่หนุ่	ใส่ท้อง
ม้วนอนนั่งเงื่องงุน	งมเปล่า
ไล่แหบแห้งจกร้อง	รำให้หาใคร ฯ

๒ อารูธแมนเกียจคร้าน	อานขัด
จนถนิมจับถนัด	หนักตื้อ
วิทยาเกียจซ่อมหัด	หายเสื่อม
จนจวบเอาจริงรื้อ	จักใช้ฉันทไ้ ฯ

ความเพียร

๑ หมั่นเพียรเรียนรู้แต่	ยังเยาว์
เมื่อเติบโตตามเลา	เล่ห์รู้
หากินกอบการเอา	ประโยชน์ ตนเฮย
เพียรชอบประกอบกู้	ก่อสร้างตนเกษม ฯ

๒ มีเพียรประจักษ์ได้	ชุมทรัพย์
มากประมาณโกฏินับ	ไปถ้วน
เป็นพันภาคภูมิรับ	การร่ำ เรียนนา
ความสุขสมบัติล้วน	เสร็จได้โดยเพียร ฯ

๑ ผู้ดีมีชาติเลี้ยง
ประมาทจิตคิดทะนง
ไปเพียรกลับพางค์
นานหนอยค้อยตกช้า

๑ คนใดมีชาติช้า
เพียรอุตสาหะพยายาม
อยู่บดอยู่ฝนความ
กลัวยศใหญ่ยิ่งขึ้น

๑ ขาดเพียรสิ่งหนึ่งนี้
คืออัปมงคลชัฏ
ห้ามทรัพย์อีกยศศักดิ์
เป็นอภัพแล้วแล

ยุดิธรรม

๑ ยุดิธรรมคำออกอ้าง
ใช้เพราะพล่อยพล่อยฟัง
ธรรมจริงจะต้องอิง
เห็นท้าวต้องจ้าง

กลางวงค์
เชื่อน้ำ
คนเลื่อม สุญแอ
หมดเชื่อมมีชุม ฯ

เลวทราม
หมั่นหมั่น
รู้แก่ เกินแอ
เช่นเชื้อผู้ดี ฯ

ชั่วหนัก
ถ้อยแท้
ความสุข สบายแอ
ตลอดทั้งโลกธรรม ฯ

เอาจริง โฉนดา
พาดอ้าง
คำอวด โยเฮย
จ่ายให้ใครภา ฯ

เลวทราม

ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงคนชั่วช้า แต่หมายถึง คนธรรมดาสามัญ
ไม่มียศศักดิ์

ภา

ปัจจุบันเขียน ลือ หมายถึง เล่าลือ

๒ ยุติธรรมสำหรับผู้	อืมนำ
อืมยศอืมทรัพย์สำ-	เร่งแล้ว
อคติหอนชักนำ	จิตหนัก นักแสบ
จึงอาจจะรู้แล้ว	ผ่องแท้ยุติธรรม ฯ

๓ ยุติธรรมสำหรับทอ้ง	อาชตรี
ใครจะว่าไปมี	ไปได้
แม้ขาดจะกระลี	ลูกใหญ่ หลวงแสบ
คนต่างคนอยากให้	แต่ล้วนตนดี ฯ

๔ ผู้ใหญ่ไว้เรสร้าง	ยุติธรรม
หอนใหญ่อยู่นานวัน	มักลัม
ผู้น้อยประพฤติผัน	ผิดจาก ธรรมแสบ
มักจะไม่พ้นกัม	เกศเข้าคาวาย ฯ

ความโหม่นส

๕ การใดใจสตัยตั้ง	สุจริต
ฤการลับเป็นผิด	แผกข้อง
โหม่นสอัดอันจิต	จักเปรียบ ไตเอย
เจ็บเพราะผิดปิดป้อง	ปกข้อดีสุญ ฯ

คา เครื่องจองจ่านักโทษในสมัยก่อน หมายถึง ผู้ที่ทำความผิด ก็จะต้อง
ถูกลงโทษ จองจำชื้อคา

๒ เมียรักศักดิ์ใหญ่ได้	แต่งงาน
แปรประทุษจิตพาล	พ่างซู้
โหม่นสลดนั้ดปาน	ป็นปึก ออกเอย
สุดรักสุดรอนรู้	เกียงแก้กลใด ฯ
๓ บุตรสิ้นชนม์ชีพเศร้า	เสียใจ จจริงนอ
เมียรักร่วมทุกข์	ท้าวซ้า
มารดาบิดรไป	ปรโลก ลับแฮ
สามโคกไปสุขล้า	เล่ห์แม่นถึงตน ฯ
๔ โหม่นสลดคือยาร้อน	แรงนัก นาพ่อ
แม่นมากหนักนั้กม็ก	ยิ่งร้อน
ถาจักยั้งชวนชัก	พาผิด เพิ่มแฮ
นึ่งนึ่งค่อยคิดย้อน	ยักย้ายภายหลัง ฯ
๕ โหม่นสลดเทียบข้อ	ทางธรรม
เหตุเพราะอวิชานำ	เกิดพร้อม
แม่ได้นั้โรธล้า-	ดัดดัด ทุกข์แฮ
จึงระงับจิตน้อม	แนวน้าวานฤพาน ฯ

ความโสมนัส

๑ ทำทานการสละสิ้น	สบสถาน
จงประกอบสามกาล	เกิดพร้อม
แรกคิดขณะทาน	ทำเสร็จ แล้วแฮ
โสมนัสมานอนนอน	นันทันเป็นบุญ ฯ
๒ โสมนัสจัดพุดจ้อ	เจียนกระเจิง เงินเฮย
ใครสะกิดขวิดเปิง	ปันปี
หาวลมเลือนลอยเหลิง	ลงยาก อยู่เนา
รู้สึกยามโศกชี้	กลับได้คนใด ฯ
๓ โสมนัสครั้งหนึ่งนั้น	โกนจุก
อีกบวชเณรดุสนุก	นิกยัม
บวชพระไปเป็นสุข	อยากสึก
ครันสบสาวน้อยปัม	ปางได้ไปสวรรค์ ฯ
๔ ผู้ดีมีทรัพย์สร้าง	บุญทาน
มากแต่ผลไปปาน	ไพร่พิน
เฟื่องสสิ่งหนึ่งก็มาน	มันสิ้น ชมแฮ
โสมนัสศรัทธาตื่น	จิตเพียงพันคุณ ฯ

ความคด*

๑ สับปลับกลับกลอกกลิ้ง	เจียนกลม
เข้าชิดสนิทสนม	หยาบยี้ม
ของใช้เครื่องทองถม	ทำساب สูญแฮ
พูดล่อแต่พอปลื้ม	แปลกถ้อย่าทะนง ๑
๒ บางคนฉลาดล้ำ	เลิศเหลือ
เสียแต่จิตคิดเจื้อ	บิตเบี้ยว
เจรจาจึ่งพินเฟือ	พังยาก
มันประมาทฉลาดเลี้ยว	เล่ห์เหลี่ยมแกมโกง ๑
๓ อ้ายเฒ่าเจ้าเล่ห์รู้	อุปเทห์
หลายอย่างช่างปรวนแปร	ปดโป้
ใครเชื่อเสน่ห์เห	หันสู่ หาแฮ
จักจิบหายเจ้าโหล	หมดหล่อนตัวโทน ๑

* หนังสือไคลสุภาษิตใหม่ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๖ เขียนว่า ความโกง

ถ้า คือ ทำ ในที่นี้ต้องการรูปโท

อุปเทห์ หรือ อุปเทห์ ต้นฉบับเขียน อุปเท หมายถึง อุปายดำเนินการ
วิธีดำเนินการ

เจ้าโหล (ภาษาจีน) หมายถึง หมดตัว ลิ่นเนื้อประดาตัว

๕ ภาษีเรียกราษฎร์กำ
ข้าชูรูเร่งรัด
ส่งหลวงตักตวงตัด
โกงเช่นนี้ไปพ้น

เกินพิกัด
เยี่ยงปล้น
เต็มข้อ จลแฮ
ผิดพ้องราชภัย ฯ

๖ โกงนักจักคบด้วย
เขาทราบสนัดใคร
โกงชนิดปิดคดใน
ร้ายยิ่งสิ่งหนีได้

ผู้ใด ได้ฤฯ
ท่อนใกล้
พักตร์ซ่อน โกงนา
แต่รู้เทียมทัน ฯ

ความซื่อ*

๗ เป็นหญิงสัตย์ซื่อด้วย
สิ่งขัดแคลงราศี
ความลับรับวาที
การช่วยช่วยปิดป้อง

สามี
ท่อนซ่อง
บแพร่ง พรายนา
ปกเหี้ยมำเรือน ฯ

๘ สมณันว่าเชื้อ
ประพฤติเชื้อศีลบริสุทธิ
จำแนกแจกธรรมพุท-
แก้หมู่สาธุชนพร้อม

ชินบุตร
สบต้อง
โรวาท สอนแฮ
สัดบรู้อมัตถธรรม ฯ

ข้อจล คือ ข้อจล ในที่นี้ต้องการรูปเอก

* หนังสือโคลงสุภาษิตใหม่ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๖ เขียนว่า ความสัตย์ซื่อ

๖ เป็นข้าราชการตั้ง
สัตย์ซื่อถือเจ้าชู
บเป็นแต่ปากคู
ตลอดชีพชั่วดีได้

กตัญญู
เชิดไว้
คำอวด อ้างแสร
ห่อนกลิ้งกลับกลาย ฯ

ความโกรธ

๗ เป็นคนโทสะกล้า
บ่าวไพร่ผิดสักหยาด
ทำโทษเขียนจนขาด
ต้องโทษโสตรกรรมด้อย

เกินขนาด
หนึ่งน้อย
ใจกับ ไม้แสร
ติดเต้าตนตาม ฯ

๘ ความโกรธกำเริบร้าย
ไปผิดคิดมักแพลง
ตรีเสรีจึ่งสำแดง
ว่าถูกคำหนึ่งน้อย

รุนแรง
พลาดถ้อย
ความโกรธ
บ่าวคร้ามขามเหลือ ฯ

๙ สันดานพาลดุร้าย
ถือทิฐิมานะ
ลู่อ่านาจโทสะ
โดนผิดได้คิดรู้

เกะกะ
ต่อสู้
มุ่นหมก ไปเฮย
สีกแล้วเสียความ ฯ

๕ หล่งเมี่ยมอบกิจให้
คงจะเกิดรำคาญ
เพราะโลกเล่นธนสาร
ยกเชิดซื้อผ้าป้อง

ว่าการ แทนฤ
ชุ่นซ้อง
สินทรัพย์ ปั่นแฮ
ประกอบร้ายขายผ้า ๖

๖ ผัวรักเคยร่วมเกล้า
เฉยฉาบากเบือนระบม
ทั้งแค้นและรักระดม
ไร้สุขแต่โสกให้

คลึงชม
บ่มไหม้
ดาลโสก
เหตุด้วยความหลง ๖

ମହାବଳୀ ସଂ.

A decorative border of pink roses and green vines frames the entire page.

โคลงกระทู้สุภาษิต

A faint, circular watermark is visible in the background, featuring a central emblem and Thai text around the perimeter.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉายพระรูปร่วมกับพระบรมวงศานุวงศ์
และข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชดำเนินประพาส พระราชวังบางปะอิน

ความนำ

โคลงกระทู้สุภาษิตนี้เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสพระราชวังบางปะอิน ใน พ.ศ. ๒๔๒๐ เมื่อทรงว่างจากพระราชกรณียกิจ จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์โคลงเป็นที่สำราญพระราชหฤทัยกับยังได้ชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ และข้าราชการบางคนติดตามเสด็จพระราชดำเนินให้แต่งโคลงขึ้นบ้าง

โคลงต่างๆ ที่แต่งขึ้นนี้มีจำนวนหลายร้อยบท เฉพาะที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นโคลงกระทู้ มีจำนวน ๑๐ บท ประกอบด้วย กระทู้เดี่ยว ๙ บท และกระทู้คู่ ๑ บท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า โคลงทั้งหลายเหล่านี้เป็นของน่าอ่านน่าฟัง และมีสารประโยชน์อย่างมาก สมควรใช้เป็นแบบฉบับในการอบรมสั่งสอนได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คัดรวบรวมไว้ ต่อมาได้ทยอยนำลงพิมพ์เป็นตอนๆ ในหนังสือวชิรญาณวิเศษ เมื่อ ร.ศ. ๑๐๕ (รัตนโกสินทรศก ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๙)

ต่อมารกรมการหอพระสมุดวชิรญาณพิจารณาเห็นว่า บทโคลงทั้งหลายเหล่านั้นสมควรรวมพิมพ์เป็นหนังสือให้แพร่หลาย

สืบไป เนื่องจากเนื้อหาสาระของหนังสือกอปรไปด้วยคุณธรรมสุภาษิต เป็นคติชักนำให้ทำความดีละเว้นความชั่ว และเป็นบทพระราชนิพนธ์ รวมอยู่ด้วย จึงอนุญาตให้ โรงพิมพ์ไทย พิมพ์ขึ้นเผยแพร่ เมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕)

พระราชนิพนธ์โคลงกระทู้ทั้ง ๑๐ บท ล้วนมีเนื้อหาสาระเป็น ข้อคิดเตือนใจให้รำลึกถึงการประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในจริยธรรมอันดี ตระหนักในคุณและโทษของความดี ความชั่ว โคลงบทที่ ๙ และ ๑๐ ชี้ให้เห็นว่า ความเกียจคร้านทำให้เสื่อมเสีย แต่ความขยันหมั่นเพียร กลับจะเป็นประโยชน์แก่ตนเองอย่างยิ่ง นอกจากนั้น เนื้อความใน บทโคลงยังสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในยุคสมัยที่ทรงพระราชนิพนธ์ ด้วย เช่น ในบทสุดท้ายทรงยกตัวอย่างคนจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรม- โโพธิสมภาร โดยมีอาชีพขายข้าวพองว่า เป็นคนที่มีความอดทนสูง แม้จะถูกเด็กคึกคะนองรุมแย่งยื้อข้าวพองไปก็ไม่ท้อถอย และมีความมานะอดทน จนสามารถทำมาหาเลี้ยงชีพตนได้

โคลงกระทู้สุภาษิตที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ นับเป็นพระ- มหากรุณาธิคุณอันประเสริฐที่พระราชทานแก่พสกนิกร และต่อวง วรณกรรมไทย

บทพระราชนิพนธ์

๑ รัก	แล้วไปหมั่นตั้ง	ใจทำ
รัก	แต่นิ่งไปนำ	ชอบให้
จัก	ดีจักชั่วสำ-	เหนียกแน่น โฉนนา
ดี	และร้ายจักได้	เสร็จด้วยตนทำ ฯ
๒ เห็น	ใดไปเทียบด้วย	ดวงมล พี่เฮย
งาม	ผาดงามพิศยล	หยาดฟ้า
ตาม	นุชพี่สุดทน	ตามติด
ใจ	พี่เห็นงามกล้า	คัดค้านใครฉิน ฯ
๓ เห็น	ดีตำริแล้ว	เต็มใจ
งาม	เนตรเราอย่างไร	ห่อนรื้อ
ตาม	จิตอย่าตามใคร	จักเปื่อย เสียแฮ
ใจ	ต่างใจจำดื้อ	ดูจได้เห็นดี ฯ

๕ หยั้ง	นักจักคบได้	กับใคร
ไป	สู่ประชุมไหน	แตกฝ้าย
ใคร	ใครบ่อยากไป	พบปะ ตนแฮ
ชม	แต่ตนเดียวหม้าย	เพื่อนผู้หมู่พงศ์ ฯ
๕ อาลัย	มละ น้อง	เนาวัง
ใจห้วง	เป็นบ่วงหลัง	ลอดแคล้ว
ยี่ หน่วง	ประหนึ่งตั้ง	ยุส่ง เสริมแฮ
ข้าหนัก	หฤทัยข้อง	ขัดกลุ่มรุ่มโรม ฯ
๕ รู้	อายห่อนแอบเอื้อ	เอาสิน บนแฮ
อาย	บาปทราบผิดผิด	ห่อนพ้อง
วาย	ทรัพย์ ชอก หาถิ่น	ทางอื่น เอาแฮ
ทุกซ์	บถึงตนต้อง	โทษร้ายภายหลัง ฯ
๕ รู้	ประหยัดตัดรากกล้า	พาดาย
ขลาด	หน้อยค้อยขยับขยาย	อย่าห้าว
ขาด	โทษโหดภัยสบาย	สมจิต
ผิด	คาด มาด ก้าวร้าว	เกิดร้ายตายโหง ฯ

มละ	จาก
หน่วง	เหนี่ยวไว้
ชอก	อาจตัดจากคำ <i>ชอกซอน</i> หมายถึง ดันดันไป
มาด	กิริยาทำทาง

๑๖	รู้	ศิลปศาสตร์สิ้น	สบสถาน
กล้า		แสะ กล้าสารหาญ	เติกสู
พา		พลประจัญบาน	ปรปักษ์ ปันแฮ
ชอบ		เกิดเพราะตนกู	เกียรติไว้ในณรงค์ ฯ

๑๗	เกียจ	การผู้อื่นแก่ง	รังเกียจ
คร้าน		มากไม่อย่ากเหยียด	หัดถต้อง
การ		ตนปันปี่ละเอียด	ไปอย่าก เอื้อแฮ
เสีย		ทรัพย์สิ้นพวกพ้อง	เผ่าผู้หมู่พงศ์ ฯ

๑๘	เพียร	บ้างอย่างเจ็กเจ้า	เข้าพอง
ดี		เพราะทนเด็กคณอง	แย่งยื้อ
มี		ของเล็กน้อยปอง	แลกเปลี่ยน
ผล		เพิ่มเพราะเพียรดี	จึงได้เลี้ยงตน ฯ

แสะ สาร ม้า และช้าง หมายถึง รอบรู้วิชาเกี่ยวกับการขี่ช้างม้าเข้าสู่สงคราม

เข้าพอง คือข้าวพอง เป็นของหวานอย่างหนึ่ง ราคาไม่แพง ทำด้วยเมล็ดข้าว

ดี ประสมกับน้ำตาล อัดเป็นแผ่น แล้วทอดให้พอง

 ในที่นี้น่าจะหมายถึง อดทน มานะพยายาม

ਗੁਰਦਾਸਗੜ੍ਹ ਸ੍ਰ.

โคลงสุภาสิตเบ็ดเตล็ด

ชมถิ่นเกาะสีชัง สัตหีบ ทุ่งกระเบน
สุภาสิตพระราชทานแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา
และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

ทัศนียภาพบนเกาะสีชัง

ความนำโคลงชมถิ่น

เกาะสีชัง

เกาะสีชังอยู่ที่จังหวัดชลบุรี เป็นเกาะที่มีภูมิประเทศงดงาม หาดทรายขาวสะอาด อากาศดี ครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสเกาะสีชัง ทรงพบหญิงชราชาวเกาะชื่อยายเสมเป็นที่นับถือของชาวเกาะ หญิงผู้นี้มีญาติซึ่งล้วนแต่อายุยืนต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรตั้งยายเสมให้เป็นท้าวศรีรักษา มีหน้าที่ดูแลรักษาลูกบ้านทั้งปวงบนเกาะนี้ ยายเสมมีอายุยืนมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสจันทบุรีก็ได้ทรงกล่าวถึงท้าวศรีรักษาว่า เมื่อถึงแก่กรรมมีอายุถึงร้อยปีเศษ

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แพทย์มักแนะนำให้คนไข้ไปพักรักษาตัวที่เกาะสีชัง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัด และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างตึกเป็นที่พักของผู้ป่วย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนน ขุดบ่อน้ำ สร้างวัดชั้นสองวัด และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๓๕

พระราชทานนามว่า พระจุฬาภรณราชฐาน โดยได้นำมาจาก พระนามของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ซึ่งประสูติที่เกาะสีชัง พระราชวังนี้ประกอบด้วยพระที่นั่งและพระตำหนักหลายองค์ โดยมากสร้างด้วยเครื่องไม้ พระที่นั่งองค์ใหญ่คือพระที่นั่งมณเฑียรรัตนโรจน์ ยังสร้างค้างไว้ ต่อมาเมื่อทรงสร้างพระราชวังดุสิตแล้วไม่ได้เสด็จสีชังอีก จึงโปรดเกล้าฯ ให้หรือพระที่นั่งมณเฑียรรัตนโรจน์มาสร้างพระที่นั่งวิมานเมฆ

โคลงชมเกาะสีชังนี้มีเพียงบทเดียว เป็นโคลงที่ก่อปรด้วยภาษากวีที่กระชับ ครอบคลุมความหมายอย่างบริบูรณ์ สะท้อนให้เห็นถึงความพอพระราชหฤทัยในสถานที่นี้ ด้วยสถานที่ใดก็ตามที่สภาพดี สิ่งแวดล้อมดี ที่นั้นย่อมน่าอยู่เพราะ ถิ่นสุขกายสุขด้วย ถิ่นดี ผู้อยู่อาศัยย่อมสุขทั้งกายและใจเพราะ จิตโปร่งปราศราศี ชุ่มชื้น ผู้มีความสุขกายสุขใจย่อมอายุยืน ดังจะเห็นได้จากชาวเกาะ เช่น ท้าวศรีรักษาและวงศ์ญาติชาวเกาะสีชังผู้มีอายุยืน โคลงบทนี้จึงเป็นภาษิตที่กล่าวถึงความเป็นจริงของธรรมชาติที่มีส่วนเกี่ยวพันการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขของผู้คน

สัตหีบ

สัตหีบ ปัจจุบันเป็นอำเภออยู่ในจังหวัดชลบุรี อาณาเขตทางใต้และทางตะวันตกติดทะเลอ่าวไทย ภูมิประเทศเป็นป่าเขาและเกาะแก่งสลับซับซ้อน ประชาชนประกอบอาชีพทำไร่ ปลูกนา และทำประมง

เหตุที่ได้ชื่อว่า สัตหีบ มีตำนานเล่าว่า เมื่อครั้งท้าวอุทองหนีท่ามาจากเมืองอุทอง ได้อาเกรียนบรรทุกเงินหนีมาด้วย กระทั่งเดินทางมาถึงสถานที่นี้ ท้าวอุทองจึงให้ต่อหีบ ๗ หีบ สำหรับบรรจุเงิน และใช้เป็นที่พักผ่อนตัว แต่ที่สุดก็หนีท่าไม่พ้น ถูกท่าจับตัวได้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์โคลงว่าด้วย สัตหีบ ไว้เพียง ๒ บท โคลงบทแรกกล่าวถึงลักษณะธรรมชาติของสัตหีบ ที่ว่า ไม้ละเมาะเกาะแก่งกัน กันงแต่ก็มี เว้นว่างระหว่างง เป็นช่อง จากลักษณะภูมิประเทศเช่นนี้ได้ทรงนำมากล่าวไว้ในโคลงบทที่สอง โดยทรงเปรียบเทียบความขัดข้องทางความคิดว่า ความคิดใดที่ไม่ลุล่วงดังประสงค์เปรียบได้กับมีภูเขาบังอยู่ คิดใดไปคล่องแม่นยำ เขายัง พระองค์ทรงชี้ช่องทางให้คิดว่าถึงอย่างไรก็ยังพอมีหนทางแก้ไขเพราะ เขาชอบบดขยี้ แคลน ว้างบ้าง โดยเปรียบกับภูมิประเทศของสัตหีบนั่นเอง พระองค์จึงพระราชทานกำลังใจไม่ให้เกิดความท้อถอยเมื่อพบอุปสรรค แต่ให้พากเพียรจนกว่าจะบรรลุผลสำเร็จ ดังข้อความในบาทที่ ๓ และที่ ๔ ว่า

อย่าท้อจิตเจียวยัง

จักต่อ คิดแฮ

เพียรมาก บ ไร่ร้าง

เลิศผล

ทุ่งกระเบน

ทุ่งกระเบน ปัจจุบันเรียกว่า คู่งกระเบน เป็นชื่ออำเภอหนึ่ง อยู่ที่ตำบลคลองขุน อำเภอกำแพง จังหวัดจันทบุรี ปากอ่าวกว้างประมาณ ๖๐๐ เมตร ที่อ่าวทุ่งกระเบน มีภูเขาสูงหนึ่ง

ชื่อ ทุงกระเบน ตั้งอยู่ที่ปากอ่าวทางฝั่งใต้ มีขนาดความสูงประมาณ ๑๒๖ เมตร

ณ อ่าวทุงกระเบน มีบ่อน้ำบ่อหนึ่งซึ่งน้ำค้างอยู่เต็ม น้ำนั้นเป็นน้ำเค็ม ต่อเมื่อวิดทิ้งไป น้ำที่เอ่อขึ้นใหม่ในบ่อจะเป็นน้ำจืดใช้ได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นเป็นข้อควรสังเกต จึงทรงพระราชนิพนธ์โคลง พระราชทานข้อคิดเชิงเปรียบเทียบระหว่างบัณฑิตกับคนพาลไว้ให้อ่านได้พิจารณาเทียบเคียงกัน

โคลงพระราชนิพนธ์ชมถื่นทุงกระเบนประกอบด้วยโคลงสี่บทแรกกล่าวถึงธรรมชาติอันประหลาดของบ่อน้ำริมทะเล โคลงบทที่ ๒, ๓ และ ๔ ทรงเปรียบน้ำทะเลใสสะอาดเหมือนคนพาลที่มองดูดีแต่ภายนอก และเปรียบน้ำจืดเหมือนบัณฑิต ทรงแนะนำให้ผู้อ่านพิจารณา เพราะเปลือกนอกของคนพาลอาจทำให้หลงผิดได้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นนักสังเกตและนักคิดที่เฉียบคม ไม่ว่าจะทรงผ่านพบสิ่งใดก็มักจะทรงมีข้อคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ทรงพบเห็นอยู่เสมอ ข้อคิดเหล่านั้นล้วนคมคายเฉียบแหลมและถ่ายทอดเป็นภาษากวีได้อย่างละเมียดละไม

โคลงชมถื่นเกาะสีชัง สัตหีบ และทุงกระเบน นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๐ ระหว่างเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองจันทบุรี

บทพระราชนิพนธ์

โคลงชมถิน

เกาะสี่ซัง

๑ ถินสุกกายสุขด้วย	ถินดี
จิตโปร่งปราศราศี	ชุ่มชื่น
สองสุขแห่งชาวสี	ซังเกาะ นี้อะ
อายุม่อมยีนพื้น	แต่ร่อยเรือนริม ฯ

สัตหีบ

๑ ไม้ละเมาะเกาะแก่งกัน	กันกง
แปดทิศเทียมมณฑล	ถินนี้
เว้นว่างระหว่างวง	เป็นช่อง
สัตหีบเก่าก็ชี้	ชื่อแดน ฯ
๒ คิดไต่ไปคล่องแม่นยำ	เขาบัง
เขาขอบบชาดแคลน	ว่างบ้าง
อย่าท้อจิตเจียวยัง	จักต่อ คิดแฮ
เพียรมาก บ ไร่ร้าง	เรศผล ฯ

ทู่กระเบน

๑ ทู่กระเบนมีบ่อกว้าง	ริมสมุทร
เกิดกอบ สลิล สุทร	สะอาดแท้
พยุพากระพือรุด	ระลอกท้วม บ่อแอ
น้ำคั่งเค็มแล้วแม่	วิดขึ้นหายเค็ม ๆ
๒ เจกชนบัณทิตผู้	ปรีชา
พิเศษสุทรธัธยา	ยิ่งล้ำ
โดยพาลประพันธ์พา	โทษท้วม ถมแอ
สาวสืบความจริงซ้ำ	เสร็จแล้วเห็นคุณ ๆ
๓ ชนพาลปานน้ำซึ่ง	เค็มเขี้ยว
ยาวใหญ่ไหลเป็นเกลียว	ว่างโวง
ใสจรงแต่จิบเดียว	ฤาตี๋ม ได้เลย
มากก็มากคดโค้ง	คบค้าพาเสีย ๆ
๔ บัณทิตจักเทียบมั่น	นที จิตฤา
เห็นชุ่นจอกแหนมี	มากด้วย
กระหายดื่มเย็นดี	ดลสุข เกษมแอ
น้อยย้งน้อยน้กม้วย	มอดได้แทนตัว ๆ

ความนำโคลงสุภาษิต

พระราชทานแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา

โคลงบทนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ เพื่อพระราชทานแก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา แม้ว่าจะไม่ค่อยทราบที่มาอย่างละเอียดชัดเจนนัก แต่ก็เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เนื่องจากเนื้อความของโคลง จัดได้ว่าเป็นสากลโดยแท้ ไม่ว่าผู้ใดก็สามารถยึดถือสุภาษิตนี้ในการดำเนินชีวิตของตนได้ เพราะผู้ใดก็ตามที่มีความรู้ มีความสุจริต รู้จักใช้ปัญญาของตนอย่างมีสติในกาลทุกเมื่อแล้ว ผู้นั้นก็ย่อมมีความมองอาณในที่ทั้งปวง สามารถนำพาชีวิตของตนไปสู่ครรลองอันถูกต้อง และประสบความสำเร็จได้ดังประสงค์

พระราชทานแก่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
(โคลงชมเรือยอดไชยา)

โคลงบทนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เพื่อพระราชทานแก่พระเจ้าน้องยาเธอ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่มาของโคลงดังกล่าวปรากฏอยู่ในเรื่อง

กระบวนเรือเสด็จประพาสในรัชกาลที่ ๕ ของหม่อมเจ้าหญิง
พูนพิศมัย ดิศกุล ซึ่งทรงเล่าว่า เรือยอดไชยา เป็นเรือที่สมเด็จฯ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงใช้สำหรับเสด็จตรวจราชการท้องที่
ต่างๆ เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เรือ
ยอดไชยาเป็นเรือมาด ๖ แจว (คือเรือขนาดใหญ่ต้องใช้ผู้แจวถึง
๖ คน) เรือลำนี้พระยาวชิรธรชัย (ข้า ศรียาภัย) ผู้ว่าราชการจังหวัด
ไชยาในสมัยนั้นจัดสร้างถวาย สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
จึงประทานนามเรือว่า เรือยอดไชยา ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับเรือยอดไชยา เสด็จประพาสต้น
เมื่อเสด็จขึ้นจากเรือไปแล้ว สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงพบลายพระราชหัตถ์ทรงเขียนโคลงบทนี้ไว้บนฝาผนังเรือ จึง
ทรงลอกลายพระราชหัตถ์นั้นลงบนแผ่นทองเหลือง แล้วติดไว้ที่
หน้าห้องในเรือยอดไชยา

เนื้อความของโคลงชมเรือยอดไชยาแสดงถึงพระราชดำริที่ลึกซึ้ง
โดยทรงเปรียบเทียบให้เห็นว่า การมีพาหนะดีช่วยให้เดินทางได้อย่างสะดวก
ฉันทิ การที่มีเมตตา มิตรดี ก็ย่อมทำให้มีชีวิตที่เป็นสุขได้ทุกสถานฉันทิ

บทพระราชนิพนธ์

โคลงสุภาษิต

พระราชทานแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา

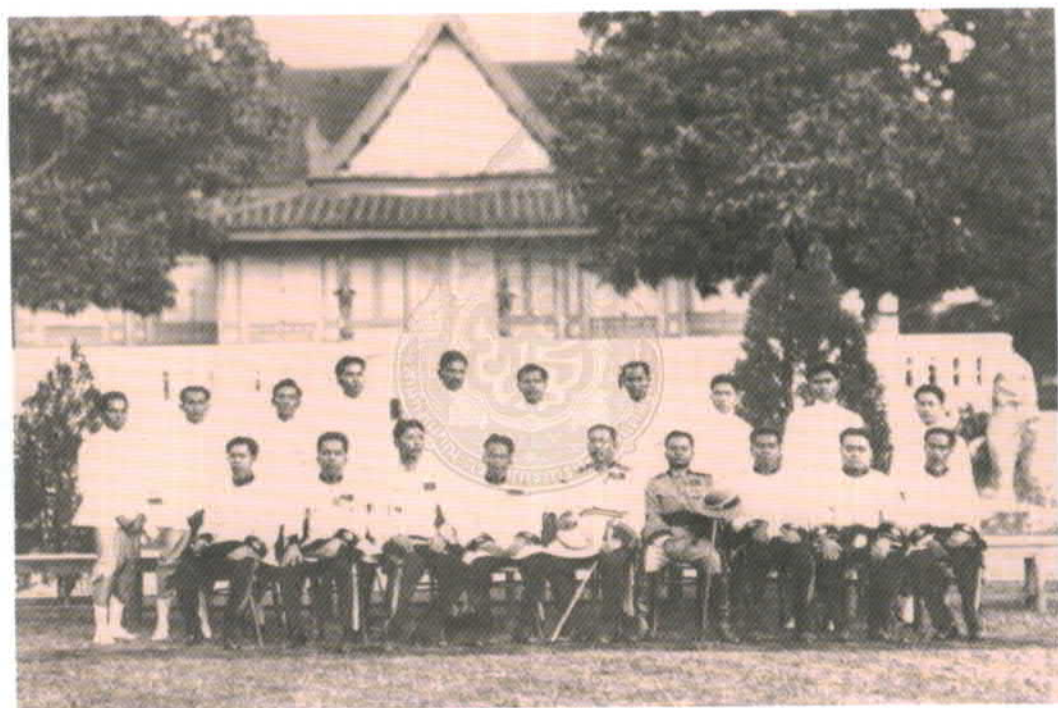
๑ ความรู้คู่เปรียบด้วย	กำลัง ภายแสบ
สุจริตคือเกราะบัง	ศาสตร์พ้อง
ปัญญาประคองตั้ง	อาวุธ
กมุสดีต่างโล่ป้อง	อาจแกลั้วกลางสนาม ฯ

พระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
(โคลงชมเรือยอดไชยา)

๑ รถเร็วเรืออ่อนน้ำ	เรือนสบาย
เมื่อยชื่ออีกสหาย	ร่วมไร้
ไปไหนจะวาย	ความสุข
เรือยอดไชยาใช้	ชอบต้องตามแผน ฯ

ગુજરાતી વા. ૧૫.

โคลงสุภาษิต
สอนผู้เป็นข้าราชการ

ข้าราชการฝ่ายปกครองมณฑลกรุงเก่า สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความนำ

สุภาษิตสอนผู้เป็นข้าราชการนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ เป็นตอนหนึ่งในหนังสือเรื่องนิทราชาคริต เพื่อเป็นของพระราชทานในวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งทรงเรียกว่า วันวิวิธมงคล เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๒๒

หนังสือเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงความเป็นมาไว้ว่า ทรงเก็บความมาจากนิทานเรื่องหนึ่งของต้นฉบับภาษาอังกฤษ ชื่อ *อาเรเบียนไนตเอนเตอเตนเมนต์* (The Arabian Night Entertainment)^๑ นิทานเรื่องนี้มีชื่อเรียกว่า *สลีเปอ อะเวเกน* (The Sleeper Awakened)^๒ ทรงเล่าไว้ว่า

- ^๑ ต้นเรื่องเดิมเป็นภาษาอาหรับ ชื่อเรื่องมีความหมายว่า *พันหนึ่งราตรี* เพราะเป็นนิทานที่นางเอกเล่าถวายพระราชาติดต่อกันเป็นเวลาหนึ่งพันหนึ่งคืน ต่อมาเมื่อแปลเป็นภาษาอังกฤษ และเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายทั่วโลก จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า *อาหรับราตรี* (The Arabian Nights) หรือเรียกกันย่อๆ ว่า *ราตรี* (The Nights)
- ^๒ ชื่อ *นิทราชาคริต* ตั้งตามชื่อภาษาอังกฤษโดยใช้ *นิทรา* ตามความหมายของ the Sleeper และ *ชาคริต* (แปลว่า ตื่นแล้ว) ตามความหมายของ awakened

...แต่ต้นฉบับซึ่งอ่านแล้วแต่งโคลงครั้งนี้มันเป็นสมุดเล่มย่อม ๆ ของท่านเล็ก (สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) เธอเอามาให้อ่าน จะเป็นผู้ใดแต่งก็ไม่รู้ ตีพิมพ์ที่ร้านกอลแอนดิงกลิส, ๓๐ ปาเตอโนสเตอร์โร, ลอนดอน, ๖ ยอชสตรีต, เอเดนเบอร์ระ (Gall & Englis 30 Paternoster Row, London; 6 George Street, Edinburghs) จะเป็นฉบับดีไม่ได้อย่างไรก็ไม่ทราบ แต่เห็นว่าการสำนวนเพราะไม่เพราะ จะเอาแต่เนื้อความมาแปลเป็นภาษาไทย แต่ก็ต้องนึกเอาเองบ้างตามสำนวนเราไทย ๆ เรื่อง สลิลเปอ อะเวเกนที่แต่งนี้ อยู่ข้างปลายของหนังสืออาเรเบียนไนตเอนเดอเดนเมนต์ เห็นเป็นเรื่องข้นมาก ก็ลองเขียนเป็นกลอนรายดู เห็นว่าเวลานั้นเป็นเวลาว่างคล่องใจ นึกอะไรง่าย ก็เขียนไป เมื่อทำได้มากแล้ว จึงคิดเห็นว่า เรื่องนี้ก็แค่เรื่องเล่น ๆ สำนวนแต่งก็ไม่ต้องโอคตครวญเพราะเพรียอย่างไร ที่จะต้องมีผู้เอาไปเทียบกับเรื่องที่นักปราชญ์แต่งไว้แต่ก่อน ดีชั่วอย่างไร ก็ไม่ต้องอาย เพราะเหมือนอย่างหนังสือโนเวลส์ (Novels) ต่าง ๆ ของอังกฤษ แต่ถ้อยคำบทกลอนนั้น กำหนดไม่ได้ ด้วยเวลาที่ท่านน้อยนัก ต้องถือว่าเป็นโนเวลส์ไทย ไม่เป็นหนังสือสำคัญอันใดเลย^๑...

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หนังสืออ่านกวีนิพนธ์เรื่องนิราชาคริต. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, หน้า (๘)-(๙).

นิทราชาคริตเป็นนิยายอาหรับ เดินเรื่องที่นครแบกแดด หรือ บักดัด (Baghdad)^๑ รัชสมัยพระเจ้าฮารุน อลราชจิต ซึ่งเป็น กาลิฟครองนคร ระหว่าง พ.ศ. ๑๓๒๙-๑๓๕๒ พระองค์ทรง ปลอมองค์เสด็จออกตรวจดูแลความเป็นอยู่ ทุกข์สุขของราษฎร ทั่วไป และได้พบกับอาบูหะซัน ผู้ซึ่งมีใจอยากคบคนต่างแดน เพื่อ หาความรู้ในแดนไกล อาบูหะซันได้ชักชวนกาลิฟไปที่บ้านของตน พระองค์ตรัสถามถึงความเป็นอยู่และความคับแค้นใจตลอดจน ความประสงค์ อาบูหะซันจึงเล่าความทั้งหมดแล้วบอกความประสงค์ ว่า ถ้ามีอำนาจวาสนาก็จะจัดการพวกทุจริตที่ก่อกรรมทำเข็ญให้ ชาวบ้านต้องรับทุกข์เดือดร้อน กาลิฟอยากให้อาบูหะซันสมประสงค์ จึงวางยาให้อาบูหะซันสลบแล้วพาไปเข้าวัง แต่งตัวให้เป็นกาลิฟ ขึ้นว่าราชการแทน แล้วทรงแอบดู อาบูหะซันตื่นจากหลับเห็น ผิดสังเกตแต่ก็ถูกชาวที่แวดล้อมยกให้เป็นกาลิฟ จึงได้สั่งการตาม ความประสงค์ที่ตั้งใจไว้ สั่งปราบคนชั่วทุจริตลงโทษตามโทษานุโทษ ครั้นตกค้ำก็ถูกวางยาสลบไป กาลิฟองค์จริงให้อุ้มอาบูหะซันไปส่งบ้าน

^๑ ปัจจุบันคือเมืองหลวงของประเทศอิรัก ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๙-๑๐ ศูนย์กลางความเจริญของวัฒนธรรมอาหรับอยู่ที่กรุงแบกแดด มีการแต่งเติม นิทาน พันหนึ่งราตรี โดยนำนิทานจากที่ต่างๆ ทั้งอาหรับ กรีก เปอร์เซียและ อินเดีย มาเพิ่มลงไว้ แต่ฉากและเหตุการณ์ต่างๆ ผูกพันกับชีวิตความเป็นอยู่ของ ชาวแบกแดด แม้แต่พระนามกษัตริย์ เช่น พระเจ้าฮารุน อัล รอชิด (ฮารุน “ผู้ขึ้นนำ” ในเรื่องนิทราชาคริต คือ พระเจ้าฮารุน อลราชจิต) กษัตริย์ผู้ครองนคร แบกแดด ระหว่าง ค.ศ. ๗๘๖-๘๐๙ (พ.ศ.๑๓๒๙-๑๓๕๒) ก็ปรากฏเป็น ตัวละครเอกในเรื่อง

อาบู่หะซันตื่นขึ้นมา ยังคงนึกว่าตนเป็นกาหลิบ หลงลืมตน ละเมอ จนถึงทุบตีมารดา ชาวบ้านต้องช่วยกันจับอาบู่หะซันไปลงโทษ จนอาบู่หะซันได้สติกลับคืนมาอีกวาระหนึ่ง

ต่อมาพระเจ้ากาหลิบออกตรวจราชการเช่นเคย และได้มาพบอาบู่หะซันเข้าอีก คราวนี้อาบู่หะซันนึกขยาดกลัวว่าตนจะถูกตีเข้าสิงอย่างคราวที่แล้ว แต่ก็ทนอ่อนวอนด้วยถ้อยคำอันไพเราะไม่ได้ จึงต้องพามาเลี้ยงที่บ้านตนเช่นเคย ด้วยความเพลิดเพลิน พระเจ้ากาหลิบนึกสนุกจึงวางยาแล้วพาอาบู่หะซันเข้าวัง คราวนี้อาบู่หะซันเล่นสนุกจนพระเจ้ากาหลิบทำกลแตก ต้องแสดงพระองค์ให้อาบู่หะซันรู้ พระองค์ทรงเมตตาหวังชุบเลี้ยงให้เป็นข้าราชการสำนัก

ก่อนที่อาบู่หะซันจะต้องเข้าไปเป็นข้าราชการ มารดาของเขาได้สั่งสอน เตือนสติให้เข้าใจธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งเป็นคติมีมาแต่โบราณว่า ผู้ที่พระเจ้าแผ่นดินจะชุบเลี้ยงไว้ในราชสำนักนั้น ควร มีวุฒิ ๔ ประการคือ

๑. มีชาติวุฒิ ได้แก่ ผู้ที่กำเนิดอยู่ในสกุลของข้าราชการเก่า มีเชื้อสายอบรมกันมาดี ได้รับใช้เป็นข้าแผ่นดินมาดีหลายชั่วคน

๒. มีวัยวุฒิ คือ มีอายุสมควรแก่วัยรับใช้แต่น้อยจนคุ่นเคยงาน คงได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นตามอายุอันควร

๓. มีคุณวุฒิ คือ มีความสามารถทำราชการต่าง ๆ ได้ อีกทั้งต้องเป็นผู้ใฝ่รู้ รอบคอบในวิชาการต่าง ๆ

๔. มีปัญญาวุฒิ คือ มีปัญญาคิดนึกสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดประโยชน์แก่ราชการ อีกทั้งต้องฉลาดเฉลียวไม่ตกอยู่ในอบายได้ง่าย

มารดาอาบู่หะซันกล่าวต่อไปว่า การเติบโตใหญ่มีตำแหน่ง
ในราชการสูงนั้น ควรจะมีหลักดำรงตนให้มั่นคงในราชกิจต่างๆ
พระราชาทรงมีพระคุณเหลือล้นจงอย่าได้มีจิตคดคิดทรยศ แต่
จงมีความกตัญญูทักท้วงต่อพระองค์ แม้พระองค์ต้องพระประสงค์
สิ่งใดก็จงอาสาอย่าได้ทอดทิ้ง ทุกเวลาเข้าค่าจมหั้นตั้งความเพียร
อย่าได้ย่อย่อ อย่าได้เกียจคร้านในราชกิจใดๆ แม้มีข้าศึกมาประชิด
ก็ต้องยอมถวายชีวิตเพื่อรักษาแผ่นดิน การในพระนครมีคดีต่างๆ
ก็พึงพิจารณารักษาไว้ซึ่งบทยการวางหลักความยุติธรรม ยึดมั่น
เที่ยงธรรม ไม่ล่วงอคติทุกสถาน จงอย่าเบียดเบียนให้เกิดความ
เดือดร้อนแก่ข้าแผ่นดิน การเช่นนี้จึงจะสมควรแก่ข้าราชการของ
องค์พระมหากษัตริย์

อาบู่หะซันได้เข้ารับราชการในราชสำนัก และปฏิบัติตนตาม
คติที่แม่สอนไว้ จึงได้รุ่งเรือง เป็นที่พอพระทัยของพระเจ้ากาหลิบ
และพระมเหสี

บทพระราชนิพนธ์

๑ มารตฺรจะแจ้แจก	นิตินาร
ตามคติโบราณ	กล่าวไว้
วุฒิสี่ประการ	ควรประกอบ ยศแฮ
สำหรับชัตติยราชได้	เลือกเลี้ยงมนตรี ฯ
๒ หนึ่งมีชาติพื้นเนื่อง	เสนา นานฤ
หนึ่งเจริญชนมา-	ยุแล้ว
หนึ่งเรียนรอบวิทยา	ยลทราบ เสรีจแฮ
หนึ่งยังปัญญาแผ้ว	ผ่องพันจิตเขลา ฯ

-
- ชาติ** หมายถึง กำเนิด เทือกเถาเหล่ากอ หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ เรื่อง นิทราชาคริต ของกรมวิชาการ เขียน พงศ์
- แฮ** คำลงท้ายในโคลงกลอน หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ เรื่อง นิทราชาคริต ของกรมวิชาการ เขียน เฮย

๖ ครอบครองตำแหน่งได้
ฤๅครบสี่สรรพ
สองสามสิ่งสำคัญ
วายว่างห่างวุฒิให้

ฐานัน- ครรเศย
แต่ได้
ควรปลูก เลี้ยงแฮ
ท่านเว้นไปผดุง ฯ

๖ เจ้าจงดำริรู้
พระโปรดชุบเลี้ยงปาน
เพราะเหตุวุฒิสถาน
เห็นตระหนักจักลี

ประมาณ ตนเทอญ
ดังนี้
ใดซึ่ง มีแฮ
หลีกพ้นเห่อเหิม ฯ

๖ จักเต็มจตุรแบบเบื่อง
พระราชกำหนดมี
สำหรับมาตย์มนตรี
เจนจบชนบชนาดสร้าง

อธิบดี
กล่าวอ้าง
ประพฤติ ตันนา
สิ่งล้วนควรแสง ฯ

จง หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ เรื่อง นิทราชาคริต ของกรมวิชาการ เขียนจง (คือ จุ่ง)
ซึ่งรับสัมผัสกับ ผดุง

จตุรแบบเบื่อง อธิบดี

คุณธรรม ๔ ประการที่ผู้เป็นใหญ่หรือข้าราชการสำนักต้องถือปฏิบัติ
บางแห่งเรียก อธิบดีธรรม คือ อธิบดีบาท ๔ ได้แก่
ฉันทาธิบดี สามารถนำสิ่งที่ต้องประสงค์มาให้
วิริยาธิบดี ประกอบราชการด้วยความเพียรมั่นคง
จิตตาธิบดี นำใจกล้าหาญในการรบหรือป้องกันประเทศ
วิมังสา ฉลาดในการพิพากษาความและนโยบายของ
ทางราชการ

๖ อย่าแผลงอย่าพลิกเค้า
มันจิตคิดกตัญญู
ใดดีช่วยซ่อนชู
พระประสงค์สุดด้าว

คุณภู- ธรเฮย
ต่อท้าว
เชิดเกียรติ ท่านนา
จูงสู้อาสา ฯ

๖ เวลาเข้าค้ำตั้ง
ราชกิจอย่าพาเหียร
ไปรู้จูงสอบเรียน
ประมาทมักพลาดค่าน

ความเพียร เทอญพ่อ
อย่าคร้าน
ทราบผิด ชอบนา
เดาะด้วยคิดทะนง ฯ

๖ สงครามมาเหยียบด้าว
ทอดชีพอาสาไป
สงวนราชรักษาไฟท
ผิวเหตุเขตชั้นที่ข้าม

แดนไกล ไกล่ฤ
อย่าคร้าม
ที่เกิด ตนแฮ
ชอบฟ้าจูงไป ฯ

๖ การในนครครู้
โดยแบบบ**ทอัยการ**
เห็นห่า**อคติ**สถาน
มล**ะวิหิงสา**แปล้

พิจารณา ความฤ
เที่ยงแท้
ทัณฑ์เที่ยง ตรงแฮ
ปลดปล่อยเตี้ยดฉันท ฯ

บทอัยการ
อคติ

วิหิงสา

บทกฎหมาย
ทางที่ไม่ควรดำเนินตาม มีความรัก ความโกรธ ความกลัวและ
ความหลง ล้วนเป็นเหตุให้ลำเอียง
ความเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น

๖ ราพันยังไปสิ้น
สอนแต่พ่อจำยาม
จงหมั่นตริตรองตาม
ทราบชัดจึ่งจักชี้

สุดความ
แรกนี้
คำแม่ สอนนา
อื่นเอื้อนอรอดสอน ฯ

ગુજરાતી વા.

โคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงเครื่องแบบเต็มยศทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์

ความนำ

ผู้ที่ประสบความสำเร็จมักจะมีหลักธรรมประจำใจเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต แนวทางต่างๆ เป็นข้อคิดที่นักปราชญ์แต่โบราณได้รวบรวมไว้ ดังปรากฏในโคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์เป็นต้น สมควรที่เราจะศึกษาและปฏิบัติตาม เพื่อจัดความทุกข์เพื่อสร้างกุศล และเพิ่มความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเองต่อไป

โคลงโสฬสไตรยางค์ เดิมเป็นสุภาษิตภาษาอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กวีในราชสำนักแปลและประพันธ์เป็นโคลงภาษาไทย ดังปรากฏในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^๑ ตอนหนึ่งว่า วันที่ ๔๔๕๑^๒ วัน ๒๓๒ ค่ำ ปีมะโรง โทศก

^๑ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค ๑๑ พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมอ่อน รพีพัฒน์ ณ วัดปทุม-วนาราม เมื่อ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพัฒน์นคร ๒๔๗๘) หน้า ๕๕ .

^๒ หมายถึงวันที่ ๔๔๕๑ ในรัชกาลที่ ๕

จุลศักราช ๑๒๔๒ (วันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓) “...กรมหมื่นพิชิต (ต่อมาคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร) ถวายโคลงโสฬสไตรยางค์ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปแต่งแก้ไขใหม่ให้ถูกต้องกับความในภาษาอังกฤษ”

นอกจากทรงตรวจแก้แล้ว ยังทรงพระราชนิพนธ์โคลงนำบทแล้วพระราชทานให้คุณหญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ ปักเป็นตัวอักษรด้วยไหมฝรั่งเบญจพรรณระบายสีใส่กรอบกระจก ประดับบนพระที่นั่งทรงธรรมเมื่องานพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระเมรุท้องสนามหลวง ณ ปิยะโร่ง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒ (พุทธศักราช ๒๔๒๓) ต่อมาได้รับรวบรวมพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณเล่ม ๑ ฉบับที่ ๑ จุลศักราช ๑๒๔๖ (พุทธศักราช ๒๔๒๗) โดยใช้ต้นฉบับที่พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร (พระอิสริยยศขณะนั้น) ได้คัดลอกไว้จากต้นฉบับที่มีภาษาอังกฤษด้วย^๑ ภายหลังจากได้นำมารวมพิมพ์ในหนังสือประชุมโคลงสุภาษิตพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ ในงานศตมวารพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖

^๑ ในหนังสือวชิรญาณ อ้างว่า พิมพ์จากต้นฉบับที่ถูกต้องตามฉบับเดิม ในการพิมพ์ครั้งนี้ (พ.ศ. ๒๔๕๒) ได้ตรวจทานกับฉบับวชิรญาณด้วยแล้ว

โคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์ เป็นโคลงสี่สุภาพซึ่งมีบทนำ ๑ บท เนื้อเรื่อง ๑๖ บท และบทสรุป ๑ บท ซึ่งบอกจำนวนสุภาษิตว่ามี ๑๖ หมวด หมวดละ ๓ ข้อ รวมเป็น ๔๘ ข้อ

“โสฬส”^๑ เป็นศัพท์บาลี แปลว่า สิบหก ในโคลงสุภาษิต “โสฬส” หมายถึง จำนวนโคลงสุภาษิต ๑๖ บท ที่เป็นข้อแนะนำสิ่งซึ่งควรแสวงหาหรือควรละเว้น ส่วน “ไตรยางค์” เป็นศัพท์จากสันสกฤต (ตฺรยัค) ^๒ แปลว่า “องค์สาม” ในพระราชนิพนธ์นี้ “ไตรยางค์” หมายถึงจำนวนสิ่งซึ่งควรแสวงหาหรือควรละเว้น ซึ่งในโคลงแต่ละบทจะมีอยู่ ๓ สิ่ง เช่นบทที่หนึ่งกล่าวถึงสามสิ่งควรรัก ได้แก่ ความกล้า ความสุภาพ และ ความรักใคร่ บทที่สองกล่าวถึงสามสิ่งควรชม ได้แก่ อำนาจปัญญา เกียรติยศ และมารยาทดี เป็นต้น

โคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์ เป็นข้อแนะนำเกี่ยวกับการประพฤติตนที่ครอบคลุมกว้างขวางตั้งแต่เรื่องของตัวเราเอง มิตรสหาย ชาติบ้านเมือง ไปจนถึงสังคมชีวิต บุคคลผู้ใดเชื่อว่าบัณฑิตควรชอบและชื่นชมความกล้า ความสุภาพ ปัญญา เกียรติยศ มารยาท ฯลฯ ซึ่งหมายถึงควรแสวงหาสิ่งเหล่านี้มาเป็นคุณลักษณะของตนเอง และควรชื่นชมหรือผูกมิตรกับผู้มีคุณลักษณะดังกล่าวด้วย นอกจากนี้

^๑ ในสมัยโบราณคำว่า โสฬส ใช้เรียกเงินปลีก (๑๖ โสฬส = ๑ เฟื้องหรือสิบสองสตางค์ครึ่ง ตามมาตราโบราณ ๒ โสฬส = ๑ อัฐ, ๘ อัฐ = ๑ เฟื้อง, ๒ เฟื้อง = ๑ สลึง, ๔ สลึง = ๑ บาท) โสฬส เรียกย่อๆ ว่า ฬส ในคำว่า อัฐฬส ซึ่งหมายถึงเงินตรา

^๒ ตฺรย = สาม, อัค = ส่วน, เป็นศัพท์จากสันสกฤต รวมแปลว่า องค์สาม หรือ สามส่วน ก็ได้

ยังควรรังเกียจและละเว้นจากความริษยา ความเกียจคร้าน การพุดปด การพุดคำหยาบ ฯลฯ ซึ่งหมายถึงการไม่ประพฤติตนเช่นนั้น และไม่ผูกมิตรกับผู้ที่มิมีนิสัยเช่นนั้นด้วย ความเจริญก้าวหน้าและความเป็น สวัสดิติงมงคลย่อมเกิดแก่ผู้ปฏิบัติตามข้อแนะนำดังกล่าวตลอดจน สังคมรอบข้าง

ต่อจากนั้น เราควรต่อสู้เพื่อธำรงรักษาคุณความดีต่าง ๆ และชื่อเสียงยศศักดิ์เอาไว้ ตลอดจนต่อสู้ผู้ที่เบียดเบียนรุกราน มิตรสหายและบ้านเมืองเราด้วย ข้อแนะนำนี้ยังรวมไปถึงการเตรียมใจ ให้พร้อมสำหรับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เป็นสังขธรรมชีวิต ได้แก่ ความไม่แน่นอน ความชรา และความตาย ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจชีวิต ไม่ประมาท และไม่ทุกขระทมเมื่อประสบความผิดหวัง ชีวิตก็จะเป็นสุข สมดังพระราชประสงค์ของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ที่ว่า หวังสวัสดิ์ขจัดทุกข์สร้าง สืบสร้างกุศล

บทพระราชนิพนธ์

ว่าด้วยความสามอย่าง*

๑ ปราชญ์แสดงดำริด้วย ไตรยางค์
โสฬสหมดหมวดปาง ก่อนอ้าง
เป็น**มคติ**ทาง บัณฑิต แสวงเฮย
หวังสวัสดิ์จัดทุกข์สร้าง สืบสร้างศุภผล ฯ

* หนังสือวชิรญาณเล่มที่ ๑ ฉบับที่ ๑ จ.ศ. ๑๒๔๖ มีข้อความเขียนไว้ได้ชื่อของ
สุภาษิตว่า พระราชนิพนธ์โคลงโสฬสไตรยางค์ ว่าด้วยความสามอย่าง ลงพิมพ์
โดยพระบรมราชานุญาติ

Three Things to Love

สามสิ่งควรรัก

Courage Gentleness Affection

ความกล้า ความสุภาพ ความรักใคร่

- ๑ ควรกล้ากล้ากลัวน้อย ทั้งหทัย แท้แฮ
สุภาพพจน์ภายใน จิตพร้อม
ความรักประจักษ์ใจ จริงแน้ นอนฤ
สามสิ่งควรรักน้อม จิตให้สนิทจริง ฯ

Three Things to Admire

สามสิ่งควรชม

Intellectual Power Dignity Gracefulness

อำนาจปัญญา เกียรติยศ มีมารยาทดี

- ๒ ปัญญาสติล้ำ เลิศญาณ
อำนาจศักดิ์ศฤงคาร มั่งคั่ง
มารยาทเรียบเสียมسان เสี่ยมเงื่อน งามนอ
สามสิ่งควรจักตั้ง แต่ช่องสรรเสริญ ฯ

สุภาพ

มั่งคั่ง

เสียมसान

สุภาพ

คือ มั่งคั่ง หมายถึง มีทรัพย์มาก (เป็นรูปโทโทษของคำ มั่งคั่ง)

เสี่ยมงาม

Three Things to Hate

สามสิ่งควรเกลียด

Cruelty Arrogance Ingratitude

ความดุร้าย ความหยิ่งกำเริบ ออกตัญญู

๑๖ ใจบาปจิตหยาบร้าย	ทารุณ
กำเริบเอิบเกินสกุล	หยิ่งก้อ
อีกหนึ่งหอนรู้คุณ	ใครปลูก ผิงแฮ
สามสิ่งควรเกลียดท้อ	จิตแท้อย่าสมาน ฯ

Three Things to Despise

สามสิ่งควรรังเกียจตีเดีย

Meaness Affectation Envy

ชั่วเลวทราม มารยา ฤษยา

๑๗ ใจชั่วชาติต่ำช้า	ทรชน
ทุจริตมารยาปน	ปกไว้
หึงจิตคิดเกลียดคน	ดีกว่า ตัวแฮ
สามส่วนควรเกียจใกล้	เกลียดช้องสมาคม ฯ

ฤษยา	ปัจจุบันเขียน ฤษยา
หึง	บางฉบับเขียน หึงส์ คือ หึงสา แปลว่า มุ่งร้าย เบียดเบียน
ช้อง	เกี่ยวข้องกับ (มาจากช้องเสพ) ในที่นี้ใช้ ช้อง เพราะต้องการรูปโท

Three Things to Reverence

สามสิ่งควรเคารพ

Religion Justice Self-denial

ศาสนา ยุติธรรม สละประโยชน์ตนเอง

๕ ศาสนาสอนสั่งให้	ประพฤติดี
หนึ่งยุติธรรมไปมี	เลือกผู้
ประพฤติเพื่อประโยชน์ศรี	สวัสดีทั่ว กันแฮ
สามสิ่งควรรอบรู้	เคารพเรื่องเจริญคุณ ฯ

Three Things to Delight in

สามสิ่งควรยินดี

Beauty Frankness Freedom

งาม ตรงตรง ไทยแก่นั่น

๖ สรรพางค์โสภาคพร้อม	ัญลักษณ์
ภาษิตจิตประจักษ์	ชื่อพร้อม
เป็นสุขโสตนรัก	การชอบ ธรรมนา
สามสิ่งควรชกน้อม	จิตให้ยินดี ฯ

Three Things to Wish for สามสิ่งควรปรารถนา

Health Friends a Cheerful Spirit
ความสุขสบาย มิตรสหายที่ดีดี ใจสบายปรัปรง

๑ สุขกายวายโรครอน	รำคาญ
มากเพื่อนผู้วานการ	ชีพได้
จิตแผ้วผ่องสำราญ	รมยสุข เกษมแฮ
สามสิ่งควรจักให้	รีบร้อนปรารถนา ฯ

Three Things to Pray for สามสิ่งควรอ้อนวอนขอ

Faith Peace Purity of Heart
ความเชื่อถือ ความสงบ ใจบริสุทธิ์

๑ ศรัทธาทำจิตหมั่น	คงตรง
สงบระงับดับประสงค์	สิ่งเศร้า
จิตสะอาดปราศสิ่งพะวง	วุ่นซุ่น หมองแฮ
สามส่วนควรไฝ่เฝ้า	แต่ตั้งอธิษฐาน ฯ

จิตหมั่น	ใจมั่นคง (หมั่นเป็นรูปโทโทของมั่น)
พะวง	ต้นฉบับเขียนว่า ผวง

Three Things to Esteem

สามสิ่งควรนับถือ

Wisdom Prudence Firmness

ปัญญา ฉลาด มั่นคง

๕ ปัญญาตรองไตรล้ำ	ลึกลหลาย
ฉลาดยิ่งสิ่งแยบคาย	คาดรู้
มั่นคงไม่คืนคลาย	คลอนกลับ กลายแฮ
สามสิ่งควรกอบกู้	กับผู้นับถือ ฯ

Three Things to Like

สามสิ่งควรจะชอบ

Cordiality Good Humour Mirthfulness

ใจอารีสุจริต ใจดี ความสนุกเบิกบานพร้อมเพรียง

๖ สุจริตจิตโอบอ้อม	อารี
ใจโปรงปราศราศี	ชุ่มซ้อง
สิ่งเกษมสุขเปรมปรี	ดาพรั่ง พร้อมแฮ
สามสิ่งสมควรต้อง	ชอบต้องยินดี ฯ

Three Things to Suspect

สามสิ่งควรสงสัย

Flattery Hypocrisy Sudden Affection

ยอ หน้าเนื้อใจเสือ พลันรักพลันจิต

๑๑ ค่ายอวยกย่องเพี้ยน	ทุกประการ
พักตร์จิดผิดกันประมาณ	ยากรู้
เร็วรัตผลัดพลันخان	คำกลับ พลันฤ
สามส่วนควรแล้วผู้	พะพ้องพึงแคลง ฯ

Three Things to Avoid

สามสิ่งควรละ

Idleness Loquacity Flippant Jesting

เกียจคร้าน วาจาพินเผื่อ หยอกหยาบแลแสดงฤชาดค

๑๒ เกียจคร้านการทำงานทั้ง	การตน ก็ดี
พูดมากเปล่าเปลืองปน	ปดเหล่าน
คำแสดงเสียดแทงระคน	คำหยาบ หยอกฤ
สามสิ่งควรทิ้งเว้น	ขาดสิ้นสันดาน ฯ

Three Things to Cultivate สามสิ่งควรจะทำให้มี

Good Books Good Friends Good Humour

หนังสือดี เพื่อนดี ใจเย็นดี

๑๓ หนังสือสอนสั่งข้อ	วิทยา
เว้นบาปเสาะกัลยาณ	มิตรไว้
หนึ่งขาดปราศโทสา	คติห่อ ใจเสีย
สามสิ่งควรมีให้	มากยิ่งขึ้นเจริญ ฯ

Three Things to Contend for สามสิ่งควรจะหวังแทนฤตอสู้รักษาเพื่อ

Honour Country Friends

ชื่อเสียงยศศักดิ์ บ้านเมืองของตน มิตรสหาย

๑๔ ความดีมีชื่อทั้ง	ยศถา ศักดิ์เฮย
ประเทศเกิดกุลพงศา	อยู่ยัง
คนรักร่วมอภัย-	ค้ำชู ทุกข์แเส
ในสิ่งควรสงวนตั้ง	ต่อสู้ผู้เบียน ฯ

Three Things to Govern สามสิ่งควรครองไว้

Temper Impulse The Tongue

กิริยาที่เป็นในใจ มักง่าย วาจา

๑๕ อาการอันเกิดด้วย	น้ำใจ แปรฤา
ใจซึ่งรีบเร็วไว	ก่อนรู้
วาจาจักพูดใน	กิจสบ สรรพแฮ
สามสิ่งจำทั่วผู้	พิทักษ์หมั่นครองระวัง ฯ

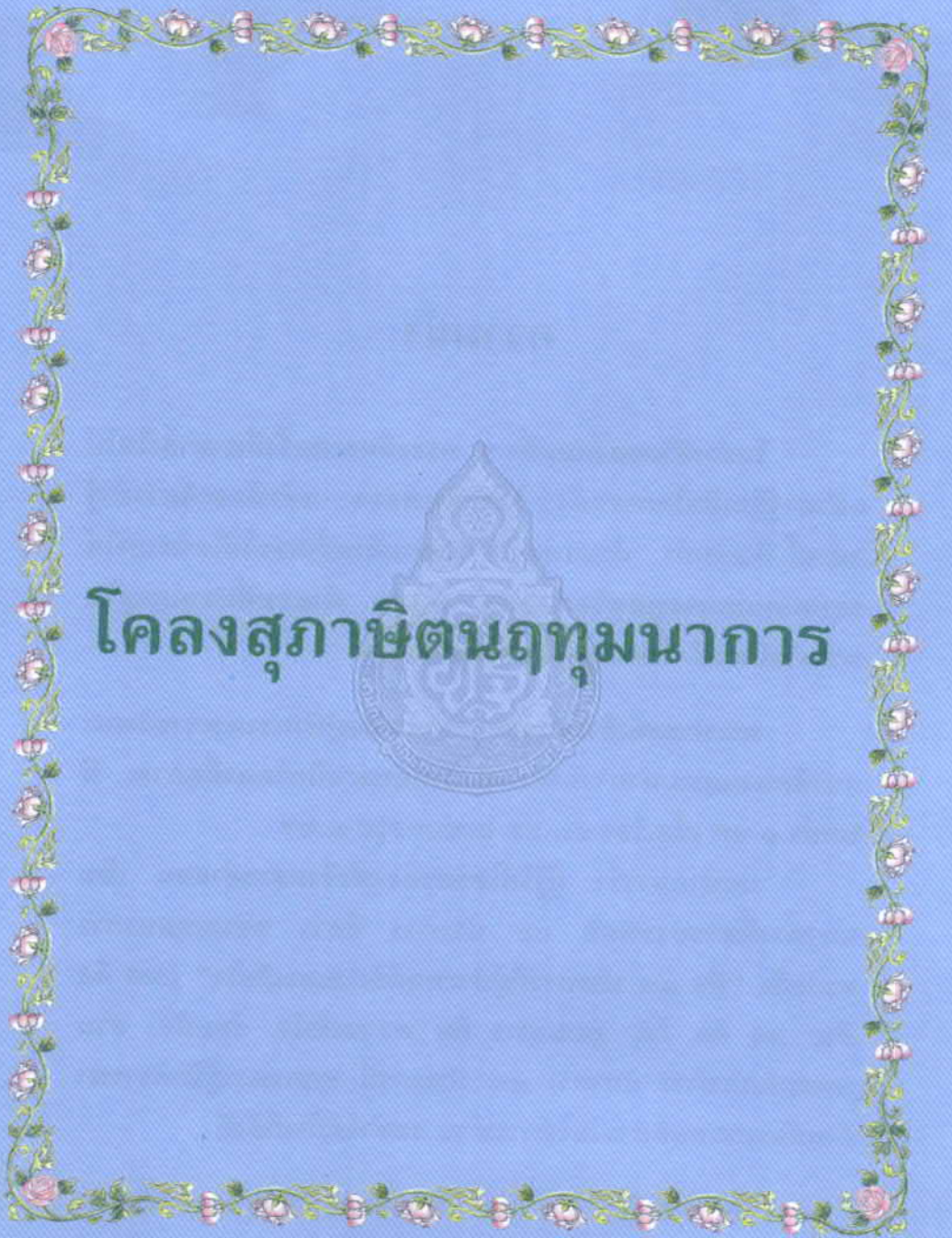
Three Things to Wait for สามสิ่งควรจะเตรียมเผื่อ

Change Decay Death

อนิจจัง ชรา มรณะ

๑๖ สิ่งใดในโลกล้วน	เปลี่ยนแปลง
หนึ่งชราหย่อนแรง	เร่งรัน
ความตายติดตามแสวง	ทำชีพ ประลัยเฮย
สามส่วนควรคิดค้น	คติรู้เตรียมคอย ฯ
๑๗ จบสามสิบหกเค้า	คะแนนนับ หมวดแฮ
หมวดละสามคิดสรรพ	เสร็จสิ้น
เป็นสี่สิบแปดฉบับ	บอกเยี่ยง อย่างแฮ
ตามแบบบ่ขาดวัน	เสร็จแล้วบริบูรณ์ ฯ

ગુજરાતી વા.

โคลงสุภาษิตนฤทมนการ

ความนำ

ในช่วงชีวิตของคนหนึ่ง ๆ คงจะมีหลายครั้งที่เราทำสิ่งใดไป แล้วมารู้สึกเสียใจภายหลังว่าได้ทำผิดพลาด แล้วมักจะคิดว่าถ้ารู้ อย่างนี้ ก็จะไม่ทำ นักปราชญ์โบราณท่านจึงพร่ำสอนให้ไตร่ตรองให้ รอบคอบก่อนจะพูดหรือทำสิ่งใด ดังเช่น คำสอนที่ปรากฏอยู่ใน พระราชนิพนธ์ โคลงสุภาษิตนฤทมนการ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ แปลโคลงนฤทมนการจากภาษาอังกฤษมาเป็นโคลงสี่สุภาพ มี บทนำ ๑ บท เนื้อเรื่อง ๑๐ บท และบทสรุป ๑ บท

บทนำกล่าวว่า ผู้รู้ได้ไตร่ตรองแล้วจึงกล่าวคำสอน เป็น แนวทางที่ควรประพฤติ ๑๐ ประการ ชื่อว่า ทศนฤทมนการ หมายถึง “กิจ ๑๐ ประการที่ผู้ประพฤติยังไม่เคยเสียใจ” (ทศ คือ สิบ; นฤ คือ ไม่; ทมนการ คือ ความเสียใจ, โทมนัส) ส่วน บทสรุปแนะนำว่า แนวทาง ๑๐ ประการนี้ ทุกคนควรรู้จักพิจารณา ถึงแม้จะประพฤติตามไม่ได้ครบถ้วน แต่ทำได้บ้างก็ยังมี

โคลงสุภาษิต ๑๐ บท เป็นข้อแนะนำให้รู้จักอดกลั้นและ

ไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนพูดหรือทำสิ่งใด เพราะคนที่คิดก่อนพูด
นั้นจะเป็นผู้ที่ พาทิมีสติรั้ง รอคิด คำพูดที่ออกมาจึงเหมาะสมและ
ไพเราะราวกับได้เตรียม ลิขิต เขียนร่าง มาก่อน ในยามโกรธให้
ระงับวจาไว้ก่อนเมื่อพิจารณาไตร่ตรองแล้วจึงค่อยพูด เมื่อทำผิด
ให้กล่าวขอโทษซึ่งจะ ดีกว่าปดอ้อมค้อม คิดแก้โดยโกง และให้
งดเว้นจากการพูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดให้ร้ายผู้อื่น
นอกจากการพูดแล้วยังมีข้อแนะนำในการฟังว่า ไม่ควรฟังคำเท็จ
หรือคำนินทา ไม่หลงเชื่อข่าวร้ายและควรสอบถามให้สิ้นสงสัยก่อน
ตัดสินใจเรื่องใด ๆ ส่วนข้อแนะนำในเรื่องการกระทำนั้น ให้ทำดีและ
ผูกไมตรีกับทุกคน หากมีใครมาเกาะกระรานให้อดกลั่นอย่ากระทำ
เฉกพาล ได้ตอบไป

โคลงสุภาษิตทั้ง ๑๐ บท เป็นข้อแนะนำทั้งทางด้าน
มโนกรรม (การคิด) วชิกรรม (การพูด) และกายกรรม (การกระทำ)
ซึ่งครอบคลุมและเหมาะสมที่จะเป็นเกราะป้องกันผู้ประพฤติมิให้
ต้องเสียใจเพราะสิ่งที่ตนคิด พูด และกระทำ

บทพระราชนิพนธ์

กิจ ๑๐ ประการที่ผู้ประพุดิยังไม่เคยเสียใจ

๑ บัณฑิตวินิจแล้ว	แถลงสาร สอนเอย
ทศนฤทมนการ	ชื่อชี้
เหตุผู้ประพุดิปาน	ดั่งกล่าว นั้นนอ
โทมนัสเพราะกิจนี้	ห่อนได้เคยมี ฯ

๑. เพราะความดีทั่วไป

๑ ทำดีไปเลือกเว้น	ผู้ใด ไคเฮย
แต่ผูกไมตรีไป	รอบข้าง
ทำคุณอดหนุนใน	การชอบ ธรรมนา
ไว้ศัตรูปองมล้าง	กลับช่องสรรเสริญ ฯ

๒. เพราะไม่พุดร้ายต่อใครเลย

๑ เห็นहांโมหะร้อน	ริษยา
สละส่อเสียดมารชา	ใส่ร้าย
คำหยาบจาบจ้วงอา-	ฆาตขู่ เชิญเฮย
ไปหมิ่นนินทาป้าย	โทษให้ผู้ใด ฯ

มารชา คำปด คำเท็จ เป็นคำที่แผลงมาจากคำสันสกฤตว่า มฤชา คำบาลีใช้
มูสา

๓. เพราะถามฟังความก่อนตัดสิน

๐ ยินคตีมี่เรื่องน้อย	ใหญ่ไฉน กิตี
ยังบ่งเห็นไป	เด็ดด้วน
ฟังตอบชอบคำไข	คิดใคร่ ครวญนา
ห่อนตัดสินห้วนห้วน	เหตุด้วยเบาความ ฯ

๔. เพราะคิดเสียก่อนจึงพูด

๐ พาที่มีสติรัง	รอกิต
รอบคอบชอบแลผิด	ก่อนพร้อง
คำพูดพางลิขิต	เขียนร่าง เรียงแฮ
ฟังเพราะเสนาะต้อง	โสดทั้งห่างภัย ฯ

๕. เพราะอดพูดในเวลาโกรธ

๐ สามารถอาจห้ามงด	วาจา ตนเฮย
ปางเมื่อยังโกรธา	ขุ่นแค้น
หยุดคิดพิจารณา	แพ้ชนะ ก่อนนา
ชอบผิดคิดเห็นมั่น	ไม่ยังเสียความ ฯ

๖. เพราะได้กรุณาต่อคนที่ถึงอับจน

๑ กรุณานรชาติผู้	พ้องภัย พิบัติเฮย
ช่วยรอดปลอดภัย	สว่างร้อน
ผลจักเพิ่มพูนใน	อนาคต กาลแฮ
ชนจักชูชื่อชื่อน	ปางเบื้องปัจจุบัน ฯ

๗. เพราะขอโทษบรรดาที่ได้ผิด

๑ ไคกิจผิดพลาดแล้ว	ไปละ ลืมเลย
หย่อนทริฐิมานะ	อ่อนน้อม
ขอโทษเพื่อคารวะ	วายบาด หมางแฮ
ดีกว่าปดอ้อมค้อม	คิดแก้โดยโงง ฯ

๘. เพราะอดกลั้นต่อผู้อื่น

๑ ขันตีมีมากหมั้น	สันดาน
ใครเกะกะระราน	อดกลั้น
ไปฉุนเฉียบเจกพาล	พาเดือด ร้อนพ้อ
ผู้ประพฤติดังนั้น	จักได้ใจเย็น ฯ

ปัจจุบัน
ขันตี

ในต้นฉบับเขียนว่า ประจุบัน มีความหมาย เช่นเดียวกับปัจจุบัน
คือ ขันตี หมายถึง ความอดทน อดกลั้น

๙. เพราะไม่ฟังคำคนพูดเพศนิทาน

๑ ไปฟังคนพูดฟัง	พินเฝือ
เท็จและจริงจานเจือ	คละเคล้า
คือมีดเที่ยวกรีดเถือ	ท่านท้าว ไปนา
ฟังจะพาพลอยเข้า	พวกเพ้อรังควาน ฯ

๑๐. เพราะไม่หลงเชื่อข่าวร้าย

๑ อีกหนึ่งไปเชื่อถ้อย	คำคน ลือแฮ
บอกเล่าข่าวเหตุผล	เรื่องร้าย
สืบสอบประกอบจน	แจ่มเท็จ จริงนา
ยังบ่ถ้วนยกย้าย	ตื่นตื่นก่อนกาล ฯ
๑ ข้อความตามกล่าวแก้	สืบประการ นื้อ
ควรแก้ความพิจารณา	ท้าวผู้
แม้ละไปขาดปาน	โคลงกล่าว ก็ดี
ควรระงับดับสู้	สงบบ้างยังดี ฯ

ગુજરાત વા.

โคลงว่าด้วยความสุข

ความนำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์โคลงว่าด้วยความสุข เมื่อ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๕๐ (พ.ศ. ๒๔๓๑) เป็นช่วงเวลาที่ทรงรับหน้าที่เป็นผู้แทนสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ เนื่องจากขณะนั้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงได้รับเลือกเป็นสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ แต่ยังทรงพระเยาว์อยู่มาก* พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงรับพระราชภาระเป็นผู้แทนสภานายกแทน

โคลงว่าด้วยความสุข มี ๑๔ บท เฉพาะบทที่ ๑๔ ซึ่งเป็นบทสุดท้าย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล่าถึงสาเหตุแห่งพระราชนิพนธ์ว่า ทรงถูกเกณฑ์ในฐานะที่ทรงเป็นผู้แทนสภานายกนั่นเอง โดยพระราชทานให้พิมพ์เป็นส่วนหนึ่งใน “พิพิธพากย์สุภาษิต” ซึ่งเป็นตอนหนึ่งของหนังสือวชิรญาณ

เนื้อความในบท โคลงว่าด้วยความสุข มีสาระเชิงคติธรรมที่บ่งบอกถึงพระอัจฉริยภาพ และพระปรีชาญาณในทางธรรมอันสูงยิ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้ว่าสองบทแรกทรงบรรยายโดยภาพรวมว่า ในโลกเรานี้ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ย่อมปรารถนาที่จะมีความสุขเช่นเดียวกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะกระทำ

* สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ประสูติเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๑ สวรรคต เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๗

กิจการใดๆ ย่อมมุ่งหวังแต่จะได้ประสบความสุขสำราญ หลีกเลียงความทุกข์ซึ่งทนได้ยากและยังชีวิตให้แตกทำลายได้ทุกเมื่อ

ตั้งแต่โคลงบทที่ ๓ เป็นต้นไป กล่าวถึงแนวทางของความสุขซึ่งมีได้ ๒ ประการ คือ “สุขกายและสุขใจ” ผู้รู้ย่อมชี้ชัดว่าสุขใจนั้นลึกล้ำยิ่งกว่าสุขกาย แต่ไม่ว่าจะเป็นความสุขชนิดใดๆ คนทั้งหลายต่างชวนชวายเสาะแสวงหากันทั้งนั้น มีคำที่คนโบราณท่านเปรียบเทียบไว้ว่า ความทุกข์เปรียบเหมือนผ้าพื้น ย่อมมีมากกว่า ความสุขคือดอกดวงที่แต่งแต้มบนผืนผ้า ความคิดนี้บางคนเห็นตรงกันข้ามด้วยเปรียบเทียบกับเสียงหัวเราะว่ามีมากกว่าเสียงร้องไห้ ซึ่งย่อมแสดงว่า ชีวิตของคนนั้นมีความสุขมากกว่าความทุกข์

ตั้งแต่ช่วงกลางถึงช่วงท้ายของบทโคลงชุดนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ถึงหลักความจริงที่ว่า เป็นธรรมชาติของคนทั่วไปเมื่อความสุขลดน้อยลงก็จะรู้สึกถึงความทุกข์ได้เยี่ยมกรายเข้ามาแล้ว แต่แท้จริงแล้วไม่ว่าจะเป็นความสุขหรือความทุกข์ต่างก็ไม่มีสิ่งใดอยู่ยั่งยืน หากคนผู้นั้นประกอบกิจการอันเป็นทุจริตแม้จะมีความสุขก็เก็บรักษาไว้ได้ไม่นาน ย่อมจักเหือดหายและให้ความทุกข์เข้ามาแทนที่อย่างรวดเร็ว

ฉะนั้นจงแสวงหาความสุขด้วยวิธีสุจริตเถิด จะเป็นความสุขแน่นแฟ้น ยืนนาน อย่างไรก็ตามคนเราจะมุ่งหวังเพียงความสุขอย่างเดียวนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ยกเว้นแต่จะทำให้ปราศจาก “ความอยาก” ได้แล้ว ก็จะบรรลुสู่ความหลุดพ้น คือพระนิพพาน ซึ่งเป็นความสุขอันแท้จริง

บทพระราชนิพนธ์

๑๑ นรชนจนชาติเชื้อ ตีรัจฉาน
รักสุขใคร่สำราญ ท้าวถ้วน
ดำริประกอบการ ดีชั่ว ไฉนนา
หวังหลักความทุกข์ล้วน เสาะช่างทางสราญ ฯ

๑๒ แสดงศาสนตามปราชญ์ผู้ ปรีชา กล่าวเฮย
ว่าสุขคือเวทนา ที่ตั้ง
ชีพิตเพราะเป็นอา- รมณ์อาจ ทนแฮ
ทุกข์ย่อมทนยากทั้ง ถล่อมล้างชีพสลาย ฯ

๑๓ จักขยายแจกสุขสิ้น ฉันทใด ได้นอ
ควรรับสองอย่างใน ที่นี้
สุขกายและสุขใจ จำแนก นามนา
สุขจิตบัณทิตชี้ ว่าล้ำสุขสกนธ์ ฯ

๕ เพราะชนหวังสุขกล้า
จึงกอบกิจเพิ่มพูน
ประโยชน์ยิ่งสมบูรณ์
ได้สุขบ้างทุกข์บ้าง

เป็นมูล
แผ่กว้าง
บรมิสด ประสงค์เลย
เพื่อลั่นเหลือทะยาน ฯ

๕ โบราณย่อมกล่าวอ้าง
ว่าทุกข์เทียบดังพัสดร์
ความสุขซึ่งมีจัด
ยกเหตุให้เห็นต้น

ออกอรรถ
ส่วนพื้น
เป็นดอก ดวงแสง
ตลอดต้องพลิกษา ฯ

๖ ผู้ว่าสุขมากแย่ง
ให้เทียบทุกข์สุขปน
สำรวจและไศกศัลย์
หวัหากมากกว่าให้

ยืนยัน กล่าวเฮย
แพนกว
ไฉมาก สมัยฮา
เหตุพื้นสุขหลาย ฯ

๖ อธิบายความคิดทั้ง
คำแรกกล่าวพิสดาร
คำหลังลดวิจารณ์
ขอลดตัดความตัน

สองประการ นี้พอ
ยิ่งลั่น
จนหยาบ เกินแล
แต่งแต้มตามใจ ฯ

๑๕ ผู้ใดมีสุขแม่น
นับว่าทุกข์เยี่ยมกราย
ผู้ทุกข์เมื่อทุกข์คลาย
สุขและทุกข์คอย**กระท้อน**

๑๖ ควรแสดงสุขทุกข์เข้า
นำสุขทุกข์คงพัน
อยากสุขย่อมนำสรรพ
ต่างแต่ช้าเร็วร้าย

๑๗ อยากเกินทจจริตเกื้อ
สุขห่อนยังยืนสนิท
ส่วนทุกข์ที่เนื่องติด
อีกมักชักลากล้ำ

๑๘ ขวนขวายหาสุขด้วย
ย่อมจะสมจิตลู
ทุกข์กระท้อนห่อนแรงดู
แต่ไปพันคับแค้น

เสื่อมสลาย ลงเนอ
กลับร้อน
คงประสบ สุขแฮ
ทุกครั้งคราวแปลง ฯ

คู่กัน
ผูกท่าย
ทุกข์เกิด มีแฮ
อ่อนด้วยทางเดิน ฯ

กอบกิจ
เน้นซ้ำ
ตามส่ง แรงนา
ยิ่งล้ำสุขหลาย ฯ

ความสุข- ริดแล
แน่นแพ้น
ดังทจ- ริดพ้อ
ครอบได้ภายหลัง ฯ

๑๕ ยังหวังความสุขสิ้น
จักละหลักทุกขไฉน
ทุกขจะระงับไป
รักสุขเกลียดทุกขให้

ตราบใด
ห่อนได้
เพราะระงับ สุขแฮ
ประหยัดยังระวังใจ ฯ

๑๖ ผู้ใดยินร้ายและ
ทุกขสุขย่อมไปมี
ดวงจิตปราศราศี
นิงหยุดสุดทางเมื่อ

ยินดี ดับนา
หมดเชื้อ
เป็นสุข ยิ่งแฮ
สุขนั้นฤพาน ฯ

๑๗ เรียงสารจวนจบสิ้น
เรื่อมากลากเข้ามา
ผู้แทนสภานา-
ครบสิบสามบทแก้

เวลา พิมพ์เฮย
ผิดแท้
ยกถูก เกณฑ์แฮ
สุขทั้งโลกธรรม ฯ

ગુનિસાગર વસ.

โคลงวชิรญาณสุภาษิต

ความนำ

หนังสือวชิรญาณ เป็นหนังสือที่ออกโดยกรรมการหอพระสมุทวชิรญาณ มีข้อกำหนดให้กรรมการช่วยกันเขียนเรื่องอันกอปรด้วยสารประโยชน์ทั้งที่เป็นเรื่องเก่า และเรื่องแต่งขึ้นใหม่ ส่งลงพิมพ์ออกแจกแก่สมาชิกเดือนละ ๒ ครั้ง คือ วันขึ้น ๑ ค่ำครั้งหนึ่ง และแรม ๑ ค่ำอีกครั้งหนึ่ง หนังสือวชิรญาณฉบับแรกออกเมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ ปีวอก ยังเป็นเบญจศก* ตรงกับวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๗ ซึ่งเป็นวันเปิดหอพระสมุทวชิรญาณ ต่อมาถึงกลางเดือน ๑๑ ปีวอก จศก* พ.ศ. ๒๔๒๗ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ได้ทรงรับเลือกเป็นสภานายกกรรมการชุดที่ ๔ ในเวลานั้นได้แก้ไขจัดการออกหนังสือพิมพ์วชิรญาณ เป็น ๓ อย่างคือ

๑. หนังสือวชิรญาณพิเศษ เป็นหนังสือบอกข่าว ออกวันอาทิตย์ครั้งหนึ่ง วันพฤหัสบดีครั้งหนึ่ง หนังสือนี้กรรมการช่วยกันเรียบเรียงบอกข่าวราชการในราชสำนัก

* เบญจศก คือจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข ๕ วันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๗ นี้ยังอยู่ในจุลศักราช ๑๒๔๕ ส่วน จศก คือจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข ๖ ซึ่งในเวลาดังกล่าวนี้ตรงกับจุลศักราช ๑๒๔๖

๒. หนังสือวชิรญาณปัญหา เป็นหนังสือพิมพ์ตอบปัญหา
ที่สมาชิกถามความรู้ และคำอธิบายของสมาชิกซึ่งแก้ปัญหานั้นๆ
พิมพ์แจกเป็นคราวๆ ไม่มีกำหนด

๓. หนังสือวชิรญาณรายเดือน เป็นหนังสือที่ปรับแก้การพิมพ์
หนังสือวชิรญาณซึ่งออกเดือนละ ๒ ครั้งแต่ก่อน มาพิมพ์รวม
เป็นเล่มออกเดือนละ ๑ เล่ม

ถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงรับบัญชาการแทนในที่สภานายก ครั้งนั้นทรงมีพระราชดำริว่า
หอพระสมุดวชิรญาณตั้งแต่ตั้งมายังไม่มีพิธีการฉลอง และทรงเห็น
ว่ากิจการของหอพระสมุดฯ ก็บริบูรณ์ทุกอย่างแล้ว ควรจัดให้มีการ
ฉลองสักครั้งหนึ่ง จึงทรงกำหนดช่วงกลางเดือน ๖ อันเป็นวัน
อภิสิทธิ์สมัย ตรงกับวันบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระ-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นวันฉลองหอพระสมุดฯ สมาชิกทั้งปวงก็
เห็นชอบโดยพระราชบริหาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้สมาชิกหอพระสมุดฯ ช่วยกันแต่งสุภาสิต
รวบรวมพิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือ “วชิรญาณสุภาสิต” สำหรับพระราชทาน
ในวันฉลองหอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ.
๒๔๓๒ ดังปรากฏข้อความในพระราชนิพนธ์อาร์มภพจน์หนังสือ
วชิรญาณสุภาสิต ตอนหนึ่งว่า

...ความมุ่งหมายที่เก็บหนังสือฉบับนี้รวบรวมขึ้นเป็นเล่มด้วยคิดเห็น
ว่า หอพระสมุดวชิรญาณได้ตั้งขึ้นในพระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ... เพราะฉะนั้น หอพระสมุดวชิรญาณนี้จึงต้องนับว่าเป็นการตั้งขึ้น

เพื่อให้เกิดความสามัคคีสมัคสมิสรกัน ในพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ
ทั้งปวง บรรดาซึ่งได้เป็นสมาชิก... จึงได้ขอให้สมาชิกทั้งปวงแสดงสุภาษิต
ความรู้แลความคิดเห็นของตนคนละส่วนๆ แล้วเก็บรวบรวมลงพิมพ์เป็นเล่ม
หนังสือฉบับนี้ เพื่อจะได้แจกแก่สมาชิกทั้งปวงในวันประชุมใหญ่ ให้ได้รับ
ประโยชน์ ความสนุกสนานรื่นเริงยินดีแทนการมหรสพทั้งปวง...

โคลงวชิรญาณสุภาษิตที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๒ แล้วพระราชทานให้
รวมพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณสุภาษิตนี้มีเพียง ๓ บท พระองค์ใช้
พระนามว่า “จุฬาลงกรณ์” เฉพาะเนื้อหาของโคลงสุภาษิตพระราช
นิพนธ์เป็นข้อคิด ชี้ให้เห็นว่าความซื่อสัตย์สุจริตย่อมยังให้เกิดสิริมงคล
แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตลอดกาลทุกเมื่อ ส่วนความทุจริตเป็นความชั่ว
ย่อมทำให้เกิดความทุกข์ยากเข็ญใจเสมอตลอดกาล ฉะนั้น จงใช้
ปัญญาพิจารณาให้เห็นคุณและโทษของสองแนวทางข้างต้นนั้นเกิด

พิจารณาจากเนื้อหาโดยรวมในวชิรญาณสุภาษิตจะเห็นได้ว่า
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาญาณ
อันสูงยิ่ง ที่โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์หนังสือวชิรญาณสุภาษิตขึ้นเพื่อใช้
เป็นเครื่องส่งเสริมการอ่าน เพิ่มภูมิปัญญา และเตือนสติเตือนใจแก่
บรรดาสมาชิก ซึ่งมีทั้งพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ เพราะ
คำสุภาษิตที่รวบรวมไว้นั้น เป็นถ้อยคำอันสมควรที่จะเป็นคติประพฤติดี
ตาม ให้เกิดความเจริญแก่ผู้ที่ได้รับพระราชทานหนังสือนั้นได้โดยมาก
กับยังเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติภูมิทั้งแก่ส่วนตนและส่วนรวมอีกด้วย

บทพระราชนิพนธ์

๑ สัจจรวบยอดสิ้น

ห่อน**ยัก**อย่างยืนยง
โดยกลายฝ่ายโทษคง
หยั่งสติดิตรันคว่ำ

สรรพมวง- คลเฮย
ยั้งฟ้า
เจือทูก- ริตแฮ
คู่ร้ายคงเห็น ฯ

๒ จำเป็นประกอบเกื้อ

จักราบทิร้ายเรียน
แจก**เต้า**ไต่ทางเตียน
คลำมิดผิดมากผู้

การเพียร ด้วยนา
จิ้งรู
ตลอดลุ เร็วแฮ
เสาะพลั้งพันครา ฯ

๓ ปัญญาความรอบรู้

คำคิดสัจจิทหนุน
ไผ่คำทูลจิทรุน
แสดงเทียบคุณโทษเยื้อง

เป็นทุน เดิมเฮย
ประเตื้อง
ตนตก เชิญแฮ
เยื้องอ้างทางสอง ฯ

รวบยอดสิ้น

รวมทั้งหมด

ยักอย่าง

เปลี่ยนแบบ เปลี่ยนวิธี

เต้า

ไป **เต้าไต่** คือเดินไป

ประเตื้อง

เจริญขึ้น กระเตื้อง

ગુનીલલકર્ણ વસ.

โคลงพระราชปราธนา
ความสุขทุกข์

ความนำ

เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น สืบเนื่องมาจากการกระทบกระทั่งกันระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส เนื่องจากประเทศฝรั่งเศสซึ่งยึดครองเวียดนามเป็นอาณานิคมได้หมดแล้ว เริ่มแผ่อำนาจมาทางด้านหลวงพระบาง ซึ่งขณะนั้นยังเป็นดินแดนของประเทศไทยอยู่ เมื่อฝรั่งเศสรุกกรณฝ่ายไทยก็ต้องป้องกันตัวเอง จึงเกิดการกระทบกระทั่งกันขึ้น ทหารของทั้งสองฝ่ายต่างกล่าวหากันว่า อีกฝ่ายหนึ่งรุกล้ำเขตแดนของอีกฝ่ายหนึ่ง มีการทำร้าย ลักพาตัวผู้คนของอีกฝ่าย ฝรั่งเศสกล่าวหาว่า ไทยบุกรุกฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๓๖ แล้วถือสาเหตุนั้นเรียกร้องให้ฝ่ายไทยลงโทษนายทหารไทยที่ถูกกระบุว่ายกพลบุกเขตปกครองของฝรั่งเศส พร้อมทั้งเรียกร้องต้องการดินแดนเพิ่มขึ้น ในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๔๓๖ ฝรั่งเศสส่งเรือปืนฝรั่งเศส ๒ ลำ แล่นผ่านปากแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อจะเข้าเขตกรุงเทพฯ ให้ตรงกับวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๔๓๖ ซึ่งเป็นวันชาติฝรั่งเศส เมื่อเรือปืนแล่นผ่านสันดอนเข้ามา ทหารไทยประจำป้อมจึงยิงปืนใหญ่ออกไป แล้วต่างก็ยิงโต้ตอบกันไปมา มีทหารบาดเจ็บทั้งสองฝ่าย ในที่สุดเรือฝรั่งเศสแล่นผ่านป้อมเข้ามา จอดทอดสมออยู่หน้าสถานทูตของตนได้ตามความประสงค์ จากนั้นก็สั่งให้ทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยคือ นายโอกุสต์ เลอปาวิ เป็นผู้ยื่นคำขาดเรียกร้องผลประโยชน์จากประเทศไทย มีประเด็นสำคัญ ดังนี้

๑. ฝรั่งเศสในฐานะเป็นมหาอำนาจผู้คุ้มครองเวียดนามและกัมพูชาจะต้องได้ดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงทั้งหมด

๒. ไทยจะต้องลงโทษนายทหารทุกคนที่ก่อการรุกรานที่
ชายแดน

๓. ไทยจะต้องเสียค่าปรับแก่ฝรั่งเศสเป็นจำนวน ๓ ล้าน
ฟรังก์เหรียญทอง (เท่ากับ ๑,๕๖๐,๐๐๐ บาท ในสมัยนั้น)

ฝรั่งเศสประสงค์จะขยายอิทธิพลครอบงำประเทศไทยอยู่
แล้ว จึงได้นำเรือปืนถอยไปจอดที่เกาะสีชัง ดำเนินการปิดอ่าวไทย
แสดงแสนยานุภาพข่มขู่ และประกาศสงครามกับประเทศไทย

ฝรั่งเศสได้พยายามแผ่อำนาจของตนในดินแดนแถบนี้มา
นานแล้ว และเคยมีเรื่องกระทบกระทั่งกันอยู่เสมอ ได้มีการตกลงกัน
ไปแล้วครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๒๙ โดยประเทศไทยตกอยู่ในภาวะ
จำยอม เมื่อเกิดเรื่องขึ้นอีกและฝรั่งเศสเรียกร้องอย่างรุนแรง ทำให้
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโหม่นสนทนากับพระราช
หฤทัยด้วยความวิตกกังวล จนถึงแก่ทรงพระประชวรและทรงทอดอาลัย
ในพระชนมชีพ ทรงปฏิเสธที่จะเสวยพระโอสถ และได้ทรงพระราช
นิพนธ์โคลงบรรยายความทุกข์โหม่นสนในพระราชหฤทัยจำนวน
สามบท เป็นโคลงที่แสดงถึงความเป็นอนิจจังแห่งชีวิต ดังที่จะได้
อัญเชิญโคลงพระราชนิพนธ์ซึ่งเป็นโคลงนำก่อนที่จะถึงโคลงสุภาษิต
ว่าด้วยความสุขทุกข์ มาไว้ด้วย ดังนี้

๑ เจ็บนานหน้กอกผู้	บริรักษ์ ปวงเฮย
คิดใคร่ลาลาญหัก	ปลดเปลื้อง
ความเหน้อยแห่งสุจัก	พลันสร้าง
ตุจักสู่ภพเบื้อง	หน้ำน้นพลันเชชม ฯ

๑ เป็นผีสามยอดแล้ว	ยังราย สำนอ
ปวดเจ็บใครจักหมาย	เชื่อได้
ใช้เป็นแต่ส่วนกาย	เสียวรลัด กลุ้มแ
ใครต่อเป็นจึงผู้	นั้นนั้นเห็นจริง ะ

๑ ตะปุดอกใหญ่ตึ้ง	บาทา อยู่เฮย
จึงบออาจลีลา	คล่องได้
เชิญผู้ที่ไม่ตดา	แก่สัต์ว์ ปวงแ
ชักตะปุดนี้ให้	ส่งข้าอัญชยม ะ

ในโคลงบทแรกเป็นพระราชปรารภที่จะทรงลาข้าราชการ
ทั้งหลายเพื่อ สู่ภพเบื้องหน้า

โคลงบทที่สอง ทรงบรรยายถึงพระอาการประชวรที่รุมเร้า
อยู่ทั้งทางพระวรกายและทางพระราชหฤทัย

ในโคลงบทที่ ๓ ทรงเปรียบเทียบให้เห็นถึงวิกฤติแห่งปัญหา
ที่ยังแก้ไม่ตก ก่อให้เกิดความขัดข้องราวกับ ตะปุดอกใหญ่ตึ้ง
บาทา อยู่เฮย

โคลงพระราชนิพนธ์บทต่อ ๆ มาเป็นโคลงสุภาษิตที่ทรงหยั่ง
ทราบตระหนักถึงสังขารอันเป็นอนิจจังของชีวิต และความสุขทุกข์
อันเป็นสิ่งไม่แน่นอน

โคลงพระราชนิพนธ์ชุดนี้แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาญาณ
แห่งความเป็นกวีได้อย่างชัดเจน แม้จะทรงทุกข์โศกอย่างเหลือล้น
ก็ยังทรงสามารถบรรยายความในพระราชหฤทัยเป็นบทกวีนิพนธ์ได้
อย่างลึกซึ้งน่าสะเทือนใจยิ่ง

บทพระราชนิพนธ์

๑ ความรักจักทำให้
รักสิ่งทรัพย์สมบัติ
ชะล่าหลาจากชีพพลัด
รักเช่นนี้มีกลัว

เห็นชัด เจนฤา
มากล้า
เพราะทรัพย์ แลเฮย
เกลื่อนกลุ้มประชุมชน ฯ

๒ อีกลหนึ่งนั้นนั้น
เห็นที่ไหนดลทุกข์
เวียงสวรรค์บ่สนุก
แสวงสุขเมื่อสร้างข้าง

รักสุข สบายนอ
เร่ร้าง
เพราะปราศ สุขแฮ
ทำให้ใจสบาย ฯ

๓ ชีวิตมนุษย์นี้
ทุกข์และสุขพลิกแพลง
โบราณท่านจึงแสดง
ชวนับเจ็ดที่ทั้ง

เปลี่ยนแปลง จริงนอ
มากครั้ง
เป็นเยี่ยง อย่างนา
เจ็ดข้างฝ่ายดี ฯ

๔ เป็นเด็กมีสุขคล้าย
รู้สุขรู้ทุกข์หาญ
ละอย่างละอย่างพาล
คล้ายกับผู้จวนม้วย

ดิรฉาน
ขลาดด้วย
หย่อนเพราะ เผลอแฮ
ชีพสิ้นสติสูญ ฯ

ગુજરાતી વંશ.

โคลงสุภาพิตพิพิธธรรม

ความนำ

โคลงสุภาษิตพิพิธธรรม เป็นโคลงพระราชนิพนธ์จำนวน ๔๐ บท ที่รวบรวมข้อคิดในการดำเนินชีวิตไว้หลายด้าน เนื้อหาครอบคลุมทั้งความประพฤติในส่วนตัว และแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม มีทั้งข้อพึงปฏิบัติ และข้อที่พึงหลีกเลี่ยง โคลงสุภาษิตดังกล่าวอาจจัดกลุ่มตามลักษณะเนื้อหาได้ดังนี้

๑. สุภาษิตกลุ่มที่แนะนำให้ปฏิบัติ เช่น บทที่ชื่อความสุภาพ เป็นสุภาษิตชี้แนะปฏิบัติว่า ความสุภาพนั้นเป็นสิ่งที่บุคคลพึงกระทำอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะเช่นใด เพราะบุญบารมีของคนเป็นสิ่งไม่แน่นอน ห่อนยังห่อนยืนยาว เกลือกแคล้ว บท ความศรัทธา เป็นชื่อโคลงสุภาษิตที่สนับสนุนให้คนเลือกนับถือศาสนาตามศรัทธาของตน และเน้นให้ปฏิบัติอย่างเต็มที่ แสดงถึงการให้เสรีภาพแก่บุคคลในการนับถือศาสนา ดังที่กล่าวว่า

๑) แสงหาที่พึงให้	เต็มใจ เทอญพ่อ
เห็นศาสนธรรมใด	เลิศแล้ว
จงหมั่นประพฤติใน	ศาสน์ท่าน สอนนา
จักเกิดผลมั่งงั่ว	เพื่อหมั่นใจจริง ฯ

โคลงสุภาษิตที่แนะนำให้ปฏิบัตินั้นมีที่น่าสนใจอีกมาก เช่น บท ความเลือกพัน หนักแน่น มั่นยำ ยิ่งใจ ความระลึกได้ การประมาณตัว ความสะอาด และข้อควรปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับ

ส่วนรวม คือ บท ความสามัคคี

๒. สุภาษิตกลุ่มที่ห้ามหรือเสนอให้ละเว้น เช่น บท วาจาร้าย เพราะ ไครยินสยะแสง หุครัน คร้ามนา บท ความสำรวย ความละเลิง ตระหนี่ นิินทา มายา หน้ำด้าน ความสมมม ความฟุ้งซ่าน ความตื่น และ ความเลือกสน ซึ่งเป็นการ แสงหาสาเหตุผู้ ผิดใจ กันนอ

๓. สุภาษิตกลุ่มที่เตือนให้คิดพิจารณาอย่างรอบคอบเสียก่อน เช่น บท ทิฏฐิ ประจบ สรรเสริญ ความสงสัย ความทะเยอทะยาน ความดู ในข้อนี้มีข้อคิดที่น่าสนใจว่า การดูจำดูบ้าง จึงดี แต่เตือนไว้ว่า แต่อย่าจัดเกินจ้าน จิกเนื้อ บ่าวกิน บท ความรู้ ชีทางให้คิด อย่างชัดเจนว่า จะต้องระวังในการใช้ความรู้ให้ถูกต้อง เพราะเหตุว่าความรู้ นั้น

ใช้ชอบจะชุตน

เลิศล้ำ

ใช้ผิดจะกลับผจญ

ตนมอด ม้วยแฮ

๔. สุภาษิตกลุ่มที่ให้ข้อคิด ให้ความรู้ และความเข้าใจ เช่น บท ความฉลาด ปัญหา อลัษซี ผู้ดี ตัณหา สุภาษิตกลุ่มนี้มุ่งให้ความเข้าใจเป็นสำคัญ การสอนเป็นลักษณะชี้ให้ไตร่ตรอง ดังเช่น บทที่ชื่อ ความเกิด กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

ยามเกิดเกิดยากพัน

ประมาณ นักแฮ

ควรสงวนชีพนาน

เน้นไว้

ชุดโคลงสุภาษิตพิพิธธรรมนี้เป็นสุภาษิตที่ทุกบทมีเหตุผล ประกอบในการชี้แนวทางปฏิบัติ เป็นการเตือนสติผู้อ่านให้ “คิดก่อนทำ”

บทพระราชนิพนธ์

ความสุภาพ

- ๑ มีบุญหนุนแต่ครั้ง
ห่อนยั้งห่อนยืนยาว
กำเร็บจักเป็นราว
เรียบราบสุภาพแล้ว
- หนึ่งคราว หนึ่งแฮ
เกลือกแคล้ว
รอยติ ฉินพ้อ
กลับได้สองกาล ฯ

ความรู้

- ๑ ยามรู้เรียนรำไไว้
ใช้ชอบจะชู้ตน
ใช้ผิดจะกลับผจญ
ดีชั่วจงชั่งช้ำ
- หวังผล
เลิศล้ำ
ตนมอด ม้วยแฮ
สนิทแล้วจึงขยาย ฯ

ความฉลาด

๑ ฉลาดหัดเลี้ยงชีพด้วย
ฉลาดหลักความผิดประกอบ
ฉลาดพูดผิดระบอบ
ฉลาดคิดจะผิดแพ้

ความชอบ ธรรมนา
ชอบแก้
บากชีพ ตนแสบ
พ่ายผู้ฉลาดใด ๆ

๑ รู้การเก่าใหม่ทั้ง
รู้ลักษณะอักษรท่า
รู้ฉลองคล้องควรคำ
รู้จักควรกอบแก้

แม่นยำ ยิ่งแสบ
แม่นยำ
ไพเราะ เรียบแสบ
ที่ให้ทูลฉลอง ๆ

ปัญญา

๑ ปัญญาการจัดใช้
หนึ่งฉลาดสงครามการ
หนึ่งไวว่องไวหาร
หนึ่งฉลาดการเมืองรู้

สามสถาน
ศึกสู้
ควรที่ ทูตนา
ชอบใช้ผดุงแดน ๆ

สติ

๑ ปัญญาดั่งม้าเทียบ
แม่นยำดัดตาจารย์
จักควบคุมองหาญ
ชอบสติตรึงรองให้

รถยาน
ชักใช้
เห็นผิด ผันแสบ
ถ่วงแท้จึงทำ ๆ

ความสงสัย

๑ สงสัยสบลิ่งสิ้น	ทุกประการ
ค้อยนึ่งค้อยพืงนาน	จึงรู้
แม่นหวนต่วนว่าขาน	เขาเกลื่อน กลายแฮ
ถึงทราบจะสบสั	สลัดเลี้ยวเลยเลือน ๑

ความพืงขาน

๑ คิดไคไปรู้ที่	สุดการ
หมายแต่ดีเป็นประมาณ	มักพลั้ง
รู้พูดไปรู้ฐาน	ผิดชอบ
พล่านพล่งพืงไปยั้ง	หยุดได้ดีโฉน ๑

ความเลือกพืง

๑ ผิวคนพูนพยาธิด้วย	โรคา ตนแฮ
ควรชอบประกอบยา	หยูกแก้
ถูกคุณปีศาจหา	น้ำปริด รดแฮ
แม่นไขวโอสถแท้	เที่ยงม้วยมลายชนม์ ๑

ไขว หมายถึง ไขว้ คือ สับกัน ข้อความทั้งบาทหมายความว่า ถ้าไขวสับกัน คนไขวจะต้องตาย

ตระหนี่

๑	ชนตระหนี่มีทรัพย์แล้ว	เก็บจำ แน่นหนา
	ไปออกทุนหนุนทำ	เพิ่มบ้าง
	กินกินก็สิ้นจำ	จนรอด ไฉนฤ
	มีทรัพย์บุญบสร้าง	ชีพสิ้นทรัพย์สูญ ฯ

นินทา

๑	ต่อหน้าไปว่าถ้อย	เตือนตก
	โดยชื่นฉันเพื่อนรัก	พี่น้อง
	ลับหลังแต่ตั้งปรัก	ปราติ เตียนแฮ
	ถึงรักก็จักต้อง	แตกร้างรานกัน ฯ

สรรเสริญ

๑	สรรเสริญสมเหตุด้วย	การดี จริงเฮย
	มักยั้งยืนไปมี	กลับร้าย
	สรรเสริญแต่ว่าที่	คนดีน เต้นนา
	มักจะกลับยักย้าย	ห่อนยั้งยืนคำ ฯ

ความเลือกสน

๑ แสวงหาสาเหตุผู้	ผิดใจ กันนอ
เข้าสื่อคาบความใน	บอกอ้าง
หนึ่งไม่ว่าความใด	ใต้อยาก รู้เสีย
พูดเท็จบ้างจริงบ้าง	ประโยชน์นั้นอันใด ฯ

อัสซี

๑ สงฆ์ประพฤติกามกลืน	สังวาส สงฆ์แฮ
ชายบ่อายชั่วปราศ	สัตย์ไซ้
อีกหญิงคบบขาด	ชายเปลี่ยน ชมแฮ
สามพวกใครพบให้	หลีกหนีเสีย ฯ

ศรัทธา

๑ แสวงหาที่พึ่งให้	เต็มใจ เทอญพ่อ
เห็นศาสนธรรมใด	เลศแล้ว
จงหมั่นประพฤติใน	ศาสน์ท่าน สอนนา
จักเกิดผลพ่องแผ้ว	เพื่อหมั่นใจจริง ฯ

เลือกสน

ผู้ที่เลือกสน หมายถึง ผู้ที่ชอบวนวายกับกิจของผู้อื่น จนทำให้เขา
ผิดใจกัน

หน้าด่าน

๑ หญิงชั่วผิวละแล้ว	มีผิว ใหม่ฤฯ
ใช้ชอบจกพันพัว	เพื่อด่าน
ขุนร หมื่นถอดตัว	โกงเก่ง นักรบ
กุมร าไปหน้าบ้าน	คบค้าพาโกง ฯ

ทิจฐิ

๑ จักถือน ทิจฐิ ให้	รู้ทัน การนา
กล่าวผิตจงคิดขัน	ต่อสู้
กล่าวชอบตอบควรผัน	ผโอนอ่อน ตามแซ
แม่นมาดบอจรู้	อ่อนไว้ร้ายเบา ฯ

ขุนร คำนี้จะหมายถึง ช่างทำรุ เป็นช่างอยู่ในช่างสิบหมู่ (กฎหมายตราสามดวง) ช่างทำรุ มีหน้าที่รีดเครื่องไม้จากลึงก่อสร้างในงานพระราชพิธี เพื่อเก็บไว้สร้างใหม่ ช่างอาจมีบรรดาศักดิ์เป็นขุน ช่างทำรุมีโอกาสที่จะยกย้ายถ่ายเท หรือทุจริตได้

กุมรา น่าจะหมายถึง ภมร หรือ ผึ้ง ใช้ในความหมายว่า ผู้ขาย

ทิจฐิ ปัจจุบันเขียน ทฐิ หมายถึง ความเห็น การवादตี้อือตี

ความดุษ

๑ การดุษจำดุษ	จึงดี
แม่นบดุษพาลมี	แน่นบ้าน
จักนำซึ่งราศี	ระคายโทษ ถึงแฮ
แต่อย่าจัดเกินจ้าน	จิกเนื้อบ่าวกิน ฯ

ความกรุณา

๑ กรุณามนุษย์ถ้วน	ทวยชน
ให้สุขทุกข์ ทำงาน	ปลดเปลื้อง
ตามแต่พลการตน	จักอาจ ทำแล
น้อยมากหากนับเบื่อง	แบบนี้กรุณา ฯ

ความตื่น

๑ ตื่นโจรโจรปล้นทรัพย์	สินสูญ สิ้นแฮ
ตื่นอัคคีหนีภุณท์	เข้า ไหม้
ตื่นผู้ยังบุญบุรพ์	มาเกิด
ถึงบุตรภรรยาได้	ทุกข์ท้นตนตาย ฯ

ทำงาน ห่วงใย ยุ่งยากใจ ภาระ
เข้า คือ**เข้า** หมายถึง บ้านเรือน ในที่นี้ต้องการคำเอก

เล่น

๑ เด็กแข่งอิงอ้อเล่น	อลวน
เป็นแต่หนวกหูคน	อยู่ไกล
เติบโตแล้วเล่นซุกซน	สุดเร็ว แรงนา
ตั้งยุผู้ใหญ่ให้	เดือดร้อนชิงช้า ๆ

วาทะร้าย

๑ วาทะร้ายกร้าย	รุนแรง
ลั่นดังดาบคมแสดง	พิษกล้า
ใครยินสยะแสยง	หูกรัน กร้ามนา
ลั่นจะแทงคอคว่ำ	ชีพม้วยพลันพลัน ๆ

ผู้

๑ สุขุมโดยชาติเชื้อ	เผ่าพันธุ์
กายกอบวรลักษณอัน	ละเอียดพร้อม
ไตรทวารประพาศิสรพ์	สิ่งชอบ ควรนา
ละเอียดครบถ้วนบ่น้อม	ท่านนั้นสุขุมล ๖

ความทะเยอทะยาน

๑ ผู้อื่นประกอบเกื้อ	การใด ก็ดี
พลอยอยากทะยานใจ	จับบ้าง
เห็นใหม่เปลี่ยนใหม่โฉน	จักเสร็จ ลงฤ
ทุกสิ่งสรรพคั่งค้าง	สุดคั่นจนตาย ฯ

ความประมาณตัว

๑ ห้ามกายกายแก่แล้ว	หนอเรา
อย่าเยี่ยงเขาเพราะเขา	หนุ่มพ้อ
สาวสัสสบเมา	นึ่งนึ่ง เสียนา
ขึ้นคะนองปองป้อ	จักได้ความอาย ฯ

ความเกิด

๑ ยามเกิดเกิดยากพ้น	ประมาณ นักแฮ
ควรสงวนชีพนาน	เน้นไว้
สิ่งชั่วประจักษ์การ	ว่าจะ ม้วยแฮ
จงหลีกรักชีพให้	มอดด้วยกาลเอง ฯ

ตันทา

๑ ผัสสนำส่อให้
จิ้งก่อดุตตันทา
คืออยากทะยานปรา-
ผิวหักใ้ให้น้อยคุ่ม

เวทนา มีเฮย
ห่อหุ้ม
กฎเกิด เร็วแฮ
โทษร้ายกายเกษม ฯ

แม่นยำ

๑ แม่นยำทำเลขล่วน
จับจ่ายขายซื้อคง
ผิวดัดผิดเพี้ยนผจง
ทุนรั่วกำไรทั้ง

ไปหลง ลืมเฮย
ไปพลั้ง
เวียนลบ เลื่อนนา
ดอกด้อยพลอยสูญ ฯ

ยอ

๑ ทำขยายชัยเข้า
ยอที่คั่นบทันคิด
พลาดข้อก็กลับขวิด
พึงเช็ดเถิดเชื่อข้อย

เกาสะกิด
เชื่อถ้อย
กล่าวโทษ
คบค้าพาตาย ฯ

ประจบ

๑ เป็นคนรอบรู้ที่
คือท่านผู้ปรารภ
คิดผิดไปควรคบ
ผิบลูเลือกพัน

ควรประจบ
ชอบนั้น
พาดิด พัวแฮ
อย่าได้ประจบใคร ๆ

หนักแน่น

๑ การใดได้คิดแล้ว
อย่าด่วนพูดเอะอะ
เกลือกพลาดจะพลอยปะ
เขาคะตอบโต้

ฤจะ ก็ดี
वादไ้อ์
เป็นปด ไปแฮ
ต่ออ้างอันใด ๆ

ความสำรวย

๑ ซ้ำซ้ำว่าชอบแล้ว
จนนั่งโหนงมุงยุ
พูดบ้างอย่านิ่งทุย
เถอะจะถูกล้อหล่อย

อย่าจุย ไปเฮย
เงื่องจ้อย
ทำมูย มินนา
เล่นแล้วเหลือหลาย ๆ

ความละเลิง

๑ เชื้อชำดูหน้าเคอะ	กระเจอะกระเจิง
นี้แหละมัวหลงละเลิง	เที่ยวเหล่าน
हांวังข้างเซอะเซิง	ชุ่มชุ่ม
จำนอะยาละเว้น	สู่ร้างสถาน ฯ

เซอะเซิง

๑ เซอะเซชุ่มชุ่มไซร์	ไปคร
เงอะงะเกะกะกวน	จิตฟุ้ง
ทำได้ก็ยั่วชวน	ความโกรธ เสมอณา
ชักแต่ดูดำกลุ้ม	เพราะด้วยเซอะเซิง ฯ

ความสมมม

๑ สิ่งใดไปเซ็ดล้าง	ขัดสี
ย่อมจักเกิดราศี	หม่นคล้ำ
ย่อหยับกลับของดี	เป็นชั่ว
สกปรกประกอบซ้ำ	ทรัพย์สินเสียของ ฯ

เหล่าน คือ เล่น ในที่นี้ต้องการรูปโท

สมมม ปัจจุบันเขียนว่า โสมม คือ ความสกปรก น่าขยะแขยง

ความสะอาด

๑ ความสะอาดปราศเศร้าสิ่ง	สมมม
อื่กกอบการอบรม	รื่นร่ำ
บำบัดโรครุดระดม	มาแขก
ปวงใหญ่ไประคายเข้า	เขตร้วเรือนตน ฯ

ความระลึก

๑ ระลึกความตามเหตุได้	มีแด่ ตนเฮย
แต่ก่อนจิรกาลแล	บัดนี้
สุขทุกข์ย่อมปรวนแปร	ผลัดเปลี่ยน กันนา
เห็นเที่ยงเยี่ยงอย่างชี	ระลึกได้ใจสบาย ฯ

โรครุดระดม มาแขก

หมายถึง โรคตามฤดูกาลที่มาจากถิ่นอื่นเป็นครั้งคราว ใน
ที่นี้คือโรค ปวงใหญ่ ในบาทที่ ๔ ซึ่งหมายถึง โรคอหิวาต์
มักจะระบาดในฤดูร้อน ความหมายของโคลงทั้งบทคือ
ถ้ารักษาความสะอาดอย่างดีแล้ว แม้โรคร้ายอย่างอหิวาต์
ก็ไม่อาจมากล้ากรายได้

มายา

๑ ทำเจ็บจกมักให้
นอนนักชกเมื่อยเหน็บ
สมบัติศัตรูเก็บ
เลยเจ็บจริงจำม้วย

ตนเจ็บ จริงนา
หนักด้วย
กินปน ปี้แฮ
เพราะแสร้งแสดงลง ๑

ยังใจ

๑ นักจิตคิดขัดข้อง
ความลับปรับทุกขใคร
จะนั่งฤจะไซ
พูดก็เสียสงบไว้

กับใจ จรินอ
จักได้
ควรคิด โฉนนา
คล่องแล้วจึงขยาย ๑

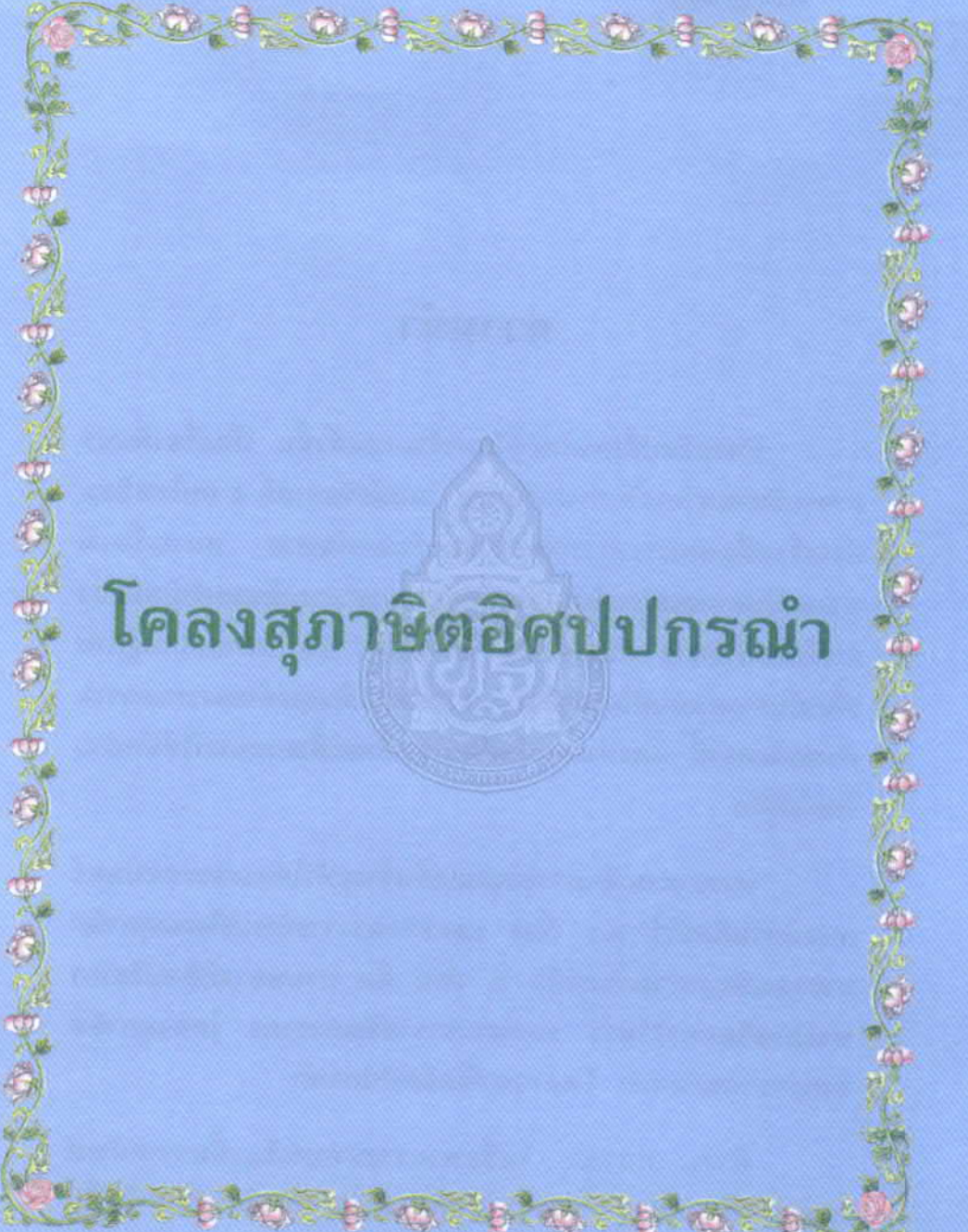
สามัคคี

๑ บรรดาหมู่มากแมน
ต่างร่วมสามัคคีใจ
จักปราศอริภัย
เจริญสุขเพราะเสพข้อง

เมืองใด ก็ดี
ต่อต้อง
พาลพวก อื่นแฮ
สิ่งข้อสามัคคี ๑

ગુજરાતી વા.

โคลงสุภาษิตอิศปปกรณ์

ความนำ

นิทานอีสปซึ่งคนไทยรู้จักมาช้านานแล้วนั้น เป็นเรื่องที่แปลมาจากนิทานกรีกฉบับภาษาอังกฤษ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ คนไทยนิยมอ่านเรื่องที่แปลมาจากวรรณกรรมตะวันตกกันมาก หลายเรื่องมีความเป็นสากลเพราะไม่ผูกติดอยู่กับชนบประเพณีและค่านิยมของชาติใดโดยเฉพาะ ตัวอย่างเช่น นิทานอีสป ซึ่งเป็นคำสอนใจผู้อ่านเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป กวีไทยเล็งเห็นคุณค่าของวรรณกรรมต่างชาติเหล่านี้ และนำมาแปลเป็นภาษาไทยเพื่อเผยแพร่ให้นักอ่านไทยได้รู้จัก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์แปลนิทานอีสปไว้ ๒๔ เรื่อง และทรงพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตประกอบนิทานร่วมกับกวีอีก ๓ ท่าน คือ กรมหลวงพิชิตปรีชากร พระยาศรีสุนทรโวหาร และพระยาราชสัฏการากร โคลงสุภาษิตดังกล่าว รวมเรียกว่า โคลงสุภาษิตอศปกรณำ

คำว่า ปกรณำ ในชื่อพระราชนิพนธ์เรื่องนี้มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า *ปกรณ* แปลว่า คัมภีร์ ตำรา หนังสือ เรื่อง ในที่นี้

หมายถึง เรื่อง ในภาษาไทยใช้ *ปกรณัม* ดังปรากฏในชื่อหนังสือรวมนิทานของไทยหลายเรื่อง เช่น *ปักษีปกรณัม* (เรื่องของนก) *ปีศาจปกรณัม* (เรื่องของปีศาจ) *นันทกปกรณัม* (เรื่องของวัวชื่อนันทก) *โคลงสุภาษิตอิตปกรณำ* จึงหมายถึงโคลงสุภาษิตเรื่อง อิตป

อิตป หรือ *อีสป* (Aesop) เป็นชื่อนักเล่านิทานชาวกรีก ผู้มีชีวิตอยู่ในราวศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกาล เล่ากันว่าอีสปเป็นทาสผู้มีร่างกายพิการแต่ชาญฉลาด มักยกนิทานขึ้นมาเล่าเพื่อเปรียบเปรยหรือเตือนสติให้นายได้คิด หรือแก้ไขเหตุการณ์ที่เลวร้ายได้ ตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งผู้นำคนหนึ่งถูกพิพากษาประหารชีวิต อีสปยกนิทานเรื่อง หมาจิ้งจอกกับฝูงเหือบ มาเป็นอุทาหรณ์ประกอบคำชี้แจงในสภาว่า การที่หมาจิ้งจอกไม่ยอมไล่ฝูงเหือบที่เกาะกินเลือดของตนอยู่ ก็เพราะเกรงว่าจะมีเหือบฝูงใหม่ที่หิวกระหายมาเกาะอีก เปรียบเหมือนชาวเมืองนี้ที่ถูกผู้นำเอารัดเอาเปรียบมานาน ผู้นำคนนี้ร้ายพอแล้วควรปล่อยเอาไว้นั่นเอง ดีกว่าจะให้ผู้นำคนใหม่ซึ่งหิวกระหายเข้ามาครอบงำผลประโยชน์ของชาวเมือง (B.E. Perry.1959 : 22)

นิทานอีสปเป็นนิทานอุทาหรณ์ (fable) หรือเรื่องเล่าที่ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างและคติสอนใจ ในระยะแรกเริ่มนิทานอุทาหรณ์ทำหน้าที่เป็นเพียงตัวอย่างประกอบความคิดเห็นในสุนทรพจน์หรือในคำโต้แย้ง บทเปรียบเทียบกับที่แสดงคติสอนใจ มักเป็นข้อแนะนำในการดำเนินชีวิตวิธีหนึ่งที่จะเสี่ยงมิให้เป็นการกระทบกระทั่งเปรียบเปรยหรือแนะนำสั่งสอนโดยตรงจนเกินไป ผู้แต่งนิทานอุทาหรณ์จึงมักกำหนดให้สัตว์แสดงบทบาทแทนมนุษย์ ดังจะเห็นได้

ในนิทานอีสปส่วนมาก เช่น ราชสีห์กับหนู สุนัขกับเงา กระต่ายกับเต่า ฯลฯ

ต่อมาจึงมีผู้รวบรวมนิทานอุทาหรณ์ที่แทรกอยู่ในสุนทรพจน์หรือคำโต้แย้งดังกล่าว แล้วดัดบริบทออกไป จึงได้หนังสือรวมนิทานอุทาหรณ์ดังเช่นหนังสือนิทานอีสป เมื่อเป็นที่นิยมกันมากขึ้นก็มีผู้แต่งนิทานลักษณะเดียวกันนี้เพิ่มเติมขึ้นมา นักอ่านในสมัยต่อมาเห็นเป็นเรื่องทำนองนิทานอีสป จึงจัดเข้าไว้ในนิทานอีสป (B.E. Perry. 1959 : 29) นอกจากนั้นบางคนยังเรียกนิทานที่ตนรวบรวมไว้ว่า นิทานอีสป เพราะเชื่อมั่นว่าถ้าเป็นนิทานอุทาหรณ์แล้วจะต้องเป็นนิทานอีสปทั้งสิ้น (วิสุทธ์ บุษยกุล. ๒๕๒๐ : ๓๔๙)

นิทานอีสปหลายเรื่องมีเนื้อเรื่องพ้องกับนิทานชาดก เช่น เรื่องนกกระสาที่เขี่ยก้างที่ติดคอสุนัขจึงจอกในนิทานอีสป^๑ ตรงกับเรื่องนกหัวขวานที่เขี่ยกระดูกที่ติดคอสิงโตใน *ชาดก* (ชาดกเรื่องที่ ๓๐๘)^๒ เรื่องขานาผู้ฆ่าห่านเพราะหวังไขทองในนิทานอีสป ตรงกับเรื่องนางพราหมณ์ผู้ถอนขนห่านใน *สุวัณณหังสชาดก* (ชาดกเรื่องที่ ๑๓๖)^๓ นอกจากนี้เนื้อเรื่องตรงกันแล้ว ยังมีบางเรื่องที่แนว

^๑ คือเรื่องสุนัขปากกับนกกระเรียน นิทานเรื่องที่ ๖ ในอีสปปกรณ์

^๒ ชาดกที่อ้างถึงนี้ คือ *นิบาตชาดก* หรือชาดกในพระไตรปิฎก ซึ่งปรากฏเป็นคาถา ส่วนเนื้อเรื่องของนิทานชาดกโดยละเอียดปรากฏในอรรถกถา หรือบทขยายความของนิบาตชาดก

^๓ โปรดดูเพิ่มเติมใน กุสุมา รักษมณี. นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต. ๒๕๒๕, หน้า ๒๖-๒๙.

เรื่องเหมือนกันหรือมือนุภาค (motif)^๑ ตรงกันบ้าง ความเหมือนกันดังกล่าวนี้ทำให้น่าเชื่อว่า ชาติหนึ่งจะต้องได้รับอิทธิพลจากอีกชาติหนึ่ง แต่ชาติใดเป็นต้นกำเนิดและชาติใดเป็นฝ่ายรับ ยังไม่เป็นที่ยุติในหมู่ผู้ศึกษาวรรณกรรมประเภทนิทาน เพราะพิจารณาจากอายุของนิทานสองชาติต่างก็มีความเก่าแก่พอกัน นิทานอุทาหรณ์กรีกเริ่มต้นมาหลายร้อยปีก่อนคริสตกาล และความแพร่หลายของนิทานอีสปก็ทำให้น่าเชื่อว่า กรีกเป็นชาติต้นกำเนิดของนิทานอุทาหรณ์ส่วนในอินเดียนั้นผู้คนนิยมเล่านิทานอุทาหรณ์กันมาช้านาน โดยพัฒนารูปแบบมาจากตัวอย่างที่เป็นอุทาหรณ์ในการอ้างเหตุผลและในโวหารเปรียบเทียบและได้เนื้อเรื่องมาจากเรื่องเล่าโบราณที่เกิดขึ้นในหมู่นักบวชพราหมณ์ตั้งแต่สมัย อูปนิษัท (๗๐๐-๖๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล) ซึ่งเก่าแก่พอกับสมัยของอีสป นักวรรณคดีแต่ละฝ่ายจึงได้ใช้เกณฑ์อื่นๆ ในการพิจารณานิทานแต่ละเรื่อง เช่น ความซับซ้อนของเนื้อเรื่อง ลักษณะนิสัยของตัวละคร แนวคิดของเรื่อง เป็นต้น ซึ่งได้ข้อสังเกตว่าเนื้อเรื่องของนิทานอุทาหรณ์น่าจะมีกำเนิดต่างสถานที่และต่างเวลา บางเรื่องเป็นนิทานกรีก บางเรื่องเป็นนิทานอินเดีย บางเรื่องสืบสาวไปได้ถึงต้นกำเนิดในดินแดนเมโสโปเตเมีย และหลายเรื่องแต่งขึ้นตลอดระยะเวลาที่มีการถ่ายทอดสืบกันมา (กุสุมารักษมณี. ๒๕๒๕ : ๓๐-๓๒)

^๑ ประเด็นสำคัญในเหตุการณ์แต่ละตอน เช่น การประมาทกำลังผู้อื่น ในเรื่องกระต่ายกับเต่า การหาเหตุมาอ้าง ในเรื่องสุนัขป่ากับลูกแกะ

นิทานอีสปซึ่งมีการแต่งเพิ่มเติมจนมีจำนวนหลายร้อยเรื่อง และมีการแปลเป็นภาษาต่างๆ นั้นเป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก ในวรรณคดีไทย นิทานอีสปปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในต้นฉบับสมุดไทยดำ ชื่อ*อิตฺปกรณำ* ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ หอสมุดแห่งชาติ^๑

ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ มีการแปลและเรียบเรียงนิทานอีสป เพื่อใช้เป็นแบบสอนอ่านสำหรับนักเรียน พระจรัสวณะพันธ์ (สาตร์ สุทธเสถียร)^๒ กล่าวไว้ใน *คำชี้แจงของผู้แต่งหนังสือแบบสอนอ่านเรื่อง นิทานอีสป* เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) เป็นผู้ทรงแนะนำให้พระจรัสวณะพันธ์ แต่งขึ้น^๓ โดยให้ใช้ภาษาง่ายๆ และประโยคสั้นๆ สำหรับเด็กในชั้นมูลศึกษาที่จะใช้เป็นแบบสอนอ่านหลังจากเรียนแบบเรียนมูลศึกษาจบแล้ว ผู้เรียบเรียงชี้แจงประโยชน์ของหนังสือแบบสอนอ่านเช่น นิทานอีสปว่า ดังนี้

^๑ “อิตฺปกรณำ เล่ม ๑.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ھرดล). ม.ป.ป. เลขที่ ๑. ๑๐๑ หน้า. ھرวดวรรณคดี. มีนิทานอีสป ๒๔ เรื่อง แต่ละเรื่องมีโคลงสุภาษิตสรุปท้ายเรื่อง ๑ บท

^๒ ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นมหาอำมาตย์โท พระยาเมธาธิบดี

^๓ น่าจะหมายถึง แปลและเรียบเรียงจากภาษาอังกฤษ

...ธรรมเนียมหนังสือที่เป็นแบบสอนอ่านอย่างดีไม่ว่าจะแต่งขึ้นในภาษาใดๆ ย่อมเป็นประโยชน์อยู่สองอย่าง อย่างหนึ่งเพื่อให้มีความรู้ในวิชาหนังสือดีขึ้น เช่นให้อ่านหนังสือคล่องให้อ่านถูกระยะวรรคตอนให้ทั้งผู้อ่านและผู้ฟังเข้าใจความได้ชัดเจน กับให้จำตัวสะกดการันต์และถ้อยคำสำนวนที่ดีได้ เป็นต้น อีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นข้อสำคัญยิ่ง และซึ่งครูมักจะละเลยกันเสียมากก็คือ เพื่อให้ให้นักเรียนได้ใช้ปัญญาความคิด ที่จะตรึงตรองตามเนื้อเรื่องที่ได้อ่านแล้ว ให้เห็นประจักษ์ในใจตนเองว่า ภาษิตที่ท่านกล่าวไว้ล้วนเป็นของดี และถ้าประพฤติตนตามก็จะได้รับประโยชน์ด้วยกันทุกคน ไม่เลือกหน้าว่าผู้ใดความเพ่งประโยชน์ในข้อสองนี้ ถ้าครูจะปฏิบัติให้สำเร็จได้ดังประสงค์ ก็มีข้อที่จะแนะนำอยู่บ้างคือ นักเรียนอ่านบทใดไปแล้ว อย่าให้ครูถือว่าเป็นเสร็จธุระของตนแต่เพียงเท่านั้น จงอุตสาหะซักถามสะกิดสะแก^๑ ให้นักเรียนคิดตอบตามเนื้อเรื่องได้โดยอนุมัติของตนเอง เช่น นิทานเรื่องราชสีห์กับหนู เมื่อป้อนให้นักเรียนในชั้นอ่านเป็นตอนๆ จนจบแล้ว ครูควรให้นักเรียนคนหนึ่งลุกขึ้นเล่าให้ฟังจนตลอดเรื่อง แล้วถามนักเรียนเป็นคนๆ ไปว่าราชสีห์ ที่ในรูปนั้นหน้าตาเป็นอย่างไร เชี่ยวเล็บเป็นอย่างไร ถ้าเด็กไปพบเข้าตามทางสักตัวหนึ่งจะทำอย่างไร ส่วนหนูนั่นใครๆ ก็รู้จัก ที่บ้านใครมีหนูซุ่มบ้าง หนีบไม้หนาๆ และพืนกระดานแข็งๆ ทำไมหนูจึงทะลุลอดเข้าไปได้ พืนหนูเป็นอย่างไร ราชสีห์โกรธหนู เมื่อตะครุบหนูไว้ได้แล้ว ทำไมจึงปล่อยตัวไปเสีย ใจคอราชสีห์เป็นอย่างไร ถ้าราชสีห์ฆ่าหนูเสียในเวลาโกรธ เมื่อมาถึงคราวที่ราชสีห์ติดบ่วงแล้วต้องอับจนเข้าดังนี้ ราชสีห์จะเป็นอย่างไร ใจคอหนูเป็นอย่างไร ดังนี้ เป็นต้น...

(มหาอำมาตย์โท พระยาเมธาธิบดี. ๒๕๑๗ : ๑๓-๑๔)

^๑ สะกิดตามต้นฉบับ ; น่าจะหมายถึงได้ถามไล่เลียงให้ถี่ถ้วนเพื่อสกัดเอาคำตอบออกมา

เมื่อพิจารณาคำชี้แจงนี้ จะเห็นได้ว่านิทานอีสปเป็นแบบสอนอ่านที่让孩子ฝึกคิดต่อเนื่องจากเรื่องที่ได้อ่านได้ฟัง แทนที่จะอ่านเพื่อความสนุกเพลิดเพลินแต่เพียงอย่างเดียว จุดประสงค์นี้จึงสอดคล้องกับลักษณะของนิทานอุทาหรณ์ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างและเป็นคติสอนใจตั้งได้กล่าวแล้วข้างต้น ในตอนท้ายของนิทานอีสปทุกเรื่องจะมีบทสรุปเป็นคติสอนใจเพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้อ่านให้พิจารณาคำสอนที่ได้จากนิทานเรื่องนั้นๆ นิทานอีสปเรื่องหนึ่งๆ มีหลายสำนวนเพราะมีการดัดแปลงแต่งเติมในระหว่างที่เล่าต่อกันมา บทสรุปท้ายเรื่องก็อาจต่างกันไปเพราะการตีความของผู้เล่าด้วย ตัวอย่างเช่นนิทานเรื่อง ไม้กับพลอย ในแบบสอนอ่านที่อ้างถึงข้างต้นเล่าว่า ไม้แฉ่ตัวหนึ่งคุยเขี่ยดินหาอาหารอยู่ พบพลอยเม็ดหนึ่ง จึงพูดเปรยขึ้นว่า ถ้าเจ้าของของเจ้ามาพบเจ้าเข้าเช่นนี้ เขาคงเก็บเจ้าไปฝังไว้ในหัวแหวนตามเดิม นี่เจ้าไม่มีประโยชน์อะไรแก่เรา สู้แต่ข้าวสูกข้าวสารเมล็ดเดียวก็ไม่ได้ บทสรุปของนิทานเรื่องนี้มีดังนี้ นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า ของที่ดีย่อมมีประโยชน์แต่แก่ผู้ที่รู้จักใช้ (มหาอำมาตย์โท พระยาเมธาธิบดี. ๒๕๑๗ : ๒๖)

ส่วนนิทานเรื่อง ไม้กับพลอยอีกสำนวนหนึ่งเล่าว่า เมื่อพบพลอย ไม้ก็พูดเปรยว่า สิ่งนี้ควรเป็นสมบัติของช่างทอง เมื่อมาตกอยู่กับเราหาคุณค่าอันใดไม่ หากเป็นเมล็ดข้าวสักเมล็ดเดียวจะมีค่ามากกว่านี้นัก บทสรุปของนิทานเรื่องนี้มีดังนี้ ผู้ฉลาดย่อมต้องการสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมากกว่าสิ่งของเครื่องประดับที่ไร้ประโยชน์ (ผกาดี อุตตโมทย์. ๒๕๒๘ : ๑๔)

ในโคลงสุภาษิตอศปกรณำ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คติสอนใจที่ได้จากนิทานเรื่อง ไก่กับพลอย (เรื่องที่ ๙ ซึ่งมีเนื้อเรื่องเหมือนในแบบสอนอ่านนิทานอีสป) มีบทสรุปท้ายเรื่องดังนี้

๑ นิสัยใจบต้อง	การดี
พบสิ่งประเสริฐศรี	ดีซ้ำ
ไปชอบไปชวนมี	จิตปรารถ- นานา
ดูจไก่พบแก้วล้ำ	หลีกแล้วเลยจร
(โคลงสุภาษิตา บทที่ ๙)	

ในโคลงสุภาษิตบทนี้ ไก่ไม่รู้คุณค่าของพลอยซึ่งเปรียบเป็นสิ่งประเสริฐศรี ไก่จึง ดีซ้ำ น้ำเสียงของผู้ทรงพระราชนิพนธ์จึงดูเหมือนจะตำหนิไก่ตัวนั้นอยู่ด้วย เช่นเดียวกับความหมายของคำพังเพยที่ว่า ไก่ได้พลอย ซึ่งมีน้ำเสียงตำหนิผู้ที่ไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่ตนเป็นเจ้าของ

โคลงสุภาษิตอศปกรณำ ทั้ง ๒๔ บท ที่คัดมาไว้ในหนังสือประชุมโคลงสุภาษิตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นการตีความนิทานอีสป ๒๔ เรื่อง ที่ผู้อ่านน่าจะได้อ่านอย่างพินิจพิเคราะห์โดยพิจารณาให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องของนิทานแต่ละเรื่องที่ยกมาประกอบด้วย เพื่อจะได้ประจักษ์คุณค่าของวรรณกรรมที่บรรพบุรุษของเราได้เลือกสรรมาประพันธ์ไว้เพื่อประโยชน์ของพวกเราเอง

บทพระราชนิพนธ์

ราชสีห์กับหนู*

๑ มีราชสีห์ตัวหนึ่ง นอนหลับ มีหนูตัวหนึ่ง วิ่งไปบนหน้า ราชสีห์นั้นตกใจตื่นลุกขึ้นด้วยความโกรธ จับหนูไว้ได้จะฆ่าเสีย หนู จึงอ้อนวอนว่า ถ้าเพียงแต่ท่านไว้ชีวิตข้าพเจ้า ข้าพเจ้าคงจะ แทนคุณท่านที่มีใจดีเป็นแน่ ราชสีห์หัวเราะแล้วปล่อยเขาไป อยู่มา ไม่ช้ากว่านั้นนัก ราชสีห์ต้องพรานจับผูกไว้ด้วยเชือกแข็งแรงหลายเส้น หนูได้ยื่นราชสีห์ร้องจำได้ ก็ขึ้นมาช่วยกัดเชือก ปล่อยราชสีห์ออกได้ แล้วจึงร้องว่า ท่านอึ้งเยาะความคิดข้าพเจ้าที่ว่าคงสามารถที่จะช่วย ท่าน ท่านไม่หมายว่าจะได้รับอันใดตอบแทนนั้น เดียวนี้ท่าน คงทราบแล้ว ว่าถึงเป็นแต่เพียงหนูตัวหนึ่ง ก็อาจที่จะให้ความอุปถัมภ์ ท่านได้ ฯ

๑ อย่าควรประมาทผู้
สบเคราะห์คราวขัดสน
เกลือกเขาสบร้ายดล
มากพวกคงมีผู้

ทรพล
สุดรู้
ใดเหตุ มีแฮ
ระลึกเค้าคุณสนอง** ฯ

* ดันฉบับอิตปิปรณำ เล่ม ๑ หอสมุดแห่งชาติ จะบอกลำดับที่ของนิทานแต่ละ เรื่องไว้ เป็นลำดับต่อกันไปทุกเรื่อง เช่น ที่ ๑ ราชสีห์กับหนู จนกระทั่งถึงเรื่อง สุดท้าย ก็เขียนว่า ที่ ๒๔ ภูเขาเจ็บบ้อง การจัดพิมพ์ครั้งนี้ได้ตัดคำว่า ที่ และ ลำดับตัวเลขออกไป

** ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้มีคำเขียนว่า พระราชนิพนธ์

บิดากับบุตรทั้งหลาย

๑ ชายผู้หนึ่งมีบุตรหลายคน บุตรนั้นวิวาทกันและกันมิใคร่ขาด บิดาแก้ไขวิวาทโดยคำตักเตือนสั่งสอนสักเท่าใดบุตรก็มีฟัง อยู่มาวันหนึ่ง บิดาจึงสั่งบุตรทั้งหลาย ให้ไปหาไม้เรียวมัดมาให้กำหนึ่ง ครั้นได้มาแล้ว จึงเรียกบุตรทั้งปวงมาที่ละคน ให้หักไม้เรียวนั้นให้เป็นท่อนเล็ก ๆ บุตรทั้งปวงต่างคนต่างหักจนหมดกำลัง ก็ไม่สามารถที่จะให้หักออกได้ บิดาจึงแก้กำออกเสีย แล้วเอาไม้เรียวนั้นที่ละอันส่งให้บุตรทั้งปวงหัก ก็หักได้โดยง่าย บิดาจึงว่ากับบุตรทั้งหลายว่า ลูกเอ๋ย ถ้าเจ้าเป็นใจเดียวกัน เข้ากันอุดหนุนกันแลกัน เจ้าจะเหมือนไม้ทั้งกำนี้ ศัตรูทั้งหลายจะปองร้าย ก็ไม่มีอันตรายอันใดได้ แต่ถ้าเจ้าจะต่างคนต่างแตกกัน ก็จะมีอันตราย เหมือนไม้เรียวทั้งปวงอันเดียว ๆ นี้ ๑

๑ เชื้อวงศ์วายรักร้อย ริษยา กันเฮย
 ปรปักษ์เบียนบิตา ง่ายแท้
 ร่วมสู้ร่วมรักษา จิตร่วม รวมแส
 หมั่นอมิตร บ มิแพ้ เพราะพร้อมเพรียงผจญ* ๑

เบียนบิตา เบียดเบียน

* ที่ข้างล่างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระราชนิพนธ์

สุนัขป่ากับลูกแกะ*

๑ สุนัขตัวหนึ่ง มาพบลูกแกะพลัดฝูงมาตัวหนึ่ง คิดว่าเราจะให้ลูกแกะนั้นลงเนื้อเห็นว่า สุนัขป่านั้นสมควรจะกินตัวเขาเอง จึงได้กล่าวถ้อยคำว่า เฮ้ย เมื่อปีกลายนี้ มึงดูถูกกูใหญ่นัก ลูกแกะจึงตอบด้วยคำน้ำเสียงเศร้าโศกว่าไม่มีเลย เมื่อนั้นข้าพเจ้ายังไม่เกิด สุนัขป่าจึงว่า เจ้ากินหญ้าในท่าเลของข้า ลูกแกะตอบว่าหามิได้เลยเจ้าชะตัจฉินยังไม่รู้รสหญ้าเลยจนเดี๋ยวนี้ ยังไม่เคยกิน สุนัขป่าจึงว่าเจ้ากินน้ำในบ่อของข้า ลูกแกะว่าหามิได้ ตัจฉินยังไม่เคยกินน้ำเลย เพราะในเวลานี้ น้ำนมมารดาตัจฉินเท่านั้นเป็นทั้งอาหารทั้งน้ำ สุนัขปามีรู้ที่จะว่าอย่างไร ก็เข้าจับลูกแกะแล้วว่า ถอะข้าไม่อดอาหารเปล่าละ ถึงเจ้าจะปฏิเสธก็ช่างเจ้า ฯ

๑ ชาตีกักขฬะดุร้าย	สันดาน
คงจะหาสิ่งพาล	โทษให้
ถึงจะกล่าวคำหวาน	คำชอบ ก็ดี
หาญหักเอาจนได้	ดังข้อเขาประสงค์ ฯ

* ชื่อในต้นฉบับเขียนว่า ที่ ๓ สุนัขป่ากับลูกแกะ

ค่างคาวกับวีเซล*

๑ ค่างคาวตัวหนึ่ง ตกลงมายังแผ่นดิน วีเซลมาพบจับไว้ ค่างคาวก็อ่อนวอนขอชีวิต วีเซลไม่ยอมว่า เป็นธรรมดาชาติของเขา ย่อมเป็นศัตรูแก่กันทั้งปวง ค่างคาวจึงยืนยันว่าตัวเขามิใช่คน เขาเป็น หนูต่างหาก เพราะดังนั้นค่างคาวก็ได้รอดชีวิตไป อยู่มาไม่นานนัก ค่างคาวตกลงมาที่แผ่นดินอีก วีเซลตัวอื่นจับได้ ค่างคาวก็กล่าวขอ อย่าให้กินตัวอีกเหมือนครั้งก่อน วีเซลจึงว่า เขามีความเกลียดชังหนู ยิ่งนัก ค่างคาวก็ว่า ยืนยันว่าเขาไม่ได้เป็นหนูเลย เป็นค่างคาว ต่างหาก เพราะฉะนั้นค่างคาวก็รอดชีวิตได้อีก เป็นครั้งที่สอง ฯ

๑ ผู้เฉลยฉลาดถ้อย
ถึงเรื่องจะราศี
ผ่อนพุดผ่อนปรนดี
ฟัง**บาดโส**ตพร้อง

พาที่
ชุ่นช้อง
กลบเกลี้ย เสียนา
รอดพ้นภัยเกษม** ฯ

* ชื่อในต้นฉบับเขียนว่า ที่ ๔ ค่างคาวกับวีเซล (เป็นสัตว์คล้ายแมวแต่ดุ)

วีเซล (Weasel) สัตว์ประเภทหนึ่งในวงศ์ Mustelidae คล้ายแมว แต่ตัวยาว คอยาว และขาสั้น ออกหากินในเวลาากลางคืน กินหนู ปลา กบ นก ฯลฯ เป็นอาหาร (สรุปจาก Encyclopaedia Britannica ฉบับปี ค.ศ. 1985)

บาดโส ระบายหู ทำให้ไม่สบอารมณ์

** ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

ลากับตักแตน*

๑ ลาตัวหนึ่ง ได้ยินเสียงตักแตนร้อง พิศวงจับใจยิ่งนัก
คิดอยากจะได้ใครได้เพลงไพเราะนั้นบ้าง จึงถามตักแตนว่าเสียงชีวิต
ด้วยอาหารอันใด จึงมีเสียงเพราะดังนี้ ตักแตนทั้งปวงบอกว่าน้ำค้าง
ลาจึงกำหนดว่าแต่นี้ไป จะเสียงชีวิตตัว ด้วยน้ำค้างอย่างเดียว อยู่มา
ไม่นานนัก ลานั้นก็ตายด้วยความหิว ๖

ความเหมือนช้างขี่ ชีด้วยช้าง คือเห็นเขาทำสิ่งใด ถึงใช้วิสัย
ที่ตัวจะทำได้ ก็อยากจะทำบ้าง ถึงแก่ความฉิบหาย

๑ เห็นใครเขากอบกู้ การใด ใดนา
มั่นสิ่งใช้วิสัย สุดอ้าง
ตะกุกตะกายใจ ทะยานอยาก ยิ่งแสร
ทำเทียบแข่งเขาบ้าง บอกเบื่องฉิบหาย** ๖

* ชื่อในต้นฉบับเขียนว่า ที่ ๕ ลากับตักแตน (เป็นสัตว์ไปบนหญ้าเล็กกว่าของไทย)

** ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

สุนัขป่ากับนกกระเรียน

๑ สุนัขป่าตัวหนึ่ง กระดุกสัตว์ที่กินติดอยู่ในคอ จึงจ้อง
นกกระเรียนตัวหนึ่ง เป็นทรัพย์มาก ให้เอาหัวยื่นลงไปคอ
คาบกระดุกนั้นขึ้นมา ครั้นเมื่อนกกระเรียนเอากระดุกออกได้แล้ว
ก็ทวงค่าจ้างที่สัญญากันไว้ สุนัขป่าขบฟันเคี้ยวฟันแล้วร้องว่า ทำไม
ที่เจ้าได้อนุญาตให้ชักหัวออกมาจากปากชาตะไกรแห่งสุนัขป่าโดย
สะดวก เจ้าก็เป็นอันได้รับค่าเหนื่อยสมควรแล้ว ฯ

การที่จะช่วยชาติใจร้าย อย่าหมายตอบแทนเลย ถ้าหนี
อันตรายได้แล้ว พึงยินดีเถิด เป็นคุ่มค่าลำบากที่ได้ทำนั้น

๑ ทำคุณแก่ชาติร้าย	โหดหิน
กลับกลอกบงยังยื	ยึดไว้
อย่าหวังตอบแทนคืน	คุณชอบ คุณนา
ความที่พ้นภัยได้	นับคุ้มแรงเรา* ฯ

โหดหิน ชั่วร้ายและต่ำช้า

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

คนเผ่าถ่านกับช่างฟอก

๑ คนเผ่าถ่านคนหนึ่ง ทำการค้าขายของตัวอยู่ที่เรือน วันหนึ่งพบเพื่อนเป็นช่างฟอก จึงชวนให้มาอยู่ด้วยกันกับเขา ว่า ถ้าดังนั้นจะเป็นเพื่อนบ้านกันดีกว่าแต่ก่อนมาก และเงินที่จะใช้สอยในการบ้านเรือน ก็จะไม่ค่อยลง ช่างฟอกจึงตอบว่า การที่ท่านปรึกษามานี้เป็นการไม่ได้ที่เดียว เพราะสิ่งไรที่ข้าพเจ้าทำให้ขาว ท่านก็จะทำให้ดำอีกด้วยถ่าน ฯ

เหมือนคงจะพาให้เบือน โดยความว่า คบพาลพาลคงจะชักให้เหมือนตัว คบนักปราชญ์ คงจะชักให้เหมือนตัว ฤาคนที่ทำความชั่วกับทำความดี ทำร่วมทำปนกันไม่ได้

๑ เผ่าถ่านการกลั่วคลุก ของดำ
 ชักฟอกไฟขาวขำ คำเข้า
 ดีชั่วบาปบุญจำ แยกถิ่น สถานนา
 ส่องอย่างรวมร่วมเคล้า คลุกได้ฉั่นใด* ฯ

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

เด็กจับตัวเพลี้ย

๑ เด็กคนหนึ่ง เทียวจับตัวเพลี้ย เขาจับได้เป็นอันมาก
ภายหลังพบ**แมงป่อง** เข้าตัวหนึ่ง เขาเข้าใจผิดว่าเป็นตัวเพลี้ย
จึงเอื้อมมือไปจะจับ แมงป่องจึงชูเหล็กไนให้เห็น แล้วว่าเพื่อนเอ๋ย
ถ้าเพียงแต่ท่านต้องเรา ท่านก็จะเสียทั้งตัวเรา แลตัวเพลี้ยทั้งปวง
ของท่านด้วย ฯ

ตะกรุมตะกรามฉวยผิดฉวยถูก จะต้องไปถูกเจ็บ

๑ จับผิดจับถูกคว่ำ	ไขว่ชน
กับพุดลูกลี้น	ลวกด้วย
โดนพิษผิดถึงตน	ตันอก อัดเฮย
หากว่าโดนใหญ่ม้วย	มอดสิ้นเสียชนมื* ฯ

แมงป่อง ชื่อสัตว์ประเภทแมง ไม่มีกระดูกสันหลัง ร่างกายแบ่งเป็นสองส่วน
มีขา ๔ คู่ มีพิษเป็นเหล็กไนอยู่ที่ปลายหาง ดันฉบับในสมุดไทยเขียน
แมลงป่อง

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

ไถ่กับพลอย

๑ ไถ่ผู้ตัวหนึ่ง เทียวเขี้ยวหาอาหารสำหรับตัวกินเอง แล
 ให้นางไถ่ทั้งปวงของเขากินด้วย ไปพบพลอยมีราคาเข้าเม็ดหนึ่ง
 ไถ่จึงว่ากับพลอยนั้นว่า ถ้าเจ้าของเขามาพบเข้า มิใช่เราพบ เขาก็
 จะเอาท่านไป แล้วฝังท่านลงไว้ในที่ช่องท่านที่เคยอยู่แต่ก่อน แต่
 เราพบท่านไม่มีประโยชน์อันใดเลย ถ้าเราได้ข้าวโพดสักเมล็ดเดียว
 จะดีกว่าได้พลอยหมดทั้งโลก ๑

ผู้ไม่ยักดีถึงพบการที่ดี ไม่มีใจอยากได้

๑ นิสัยใจบต้อง	การดี
พบสิ่งประเสริฐศรี	ดีซ้ำ
ไปชอบไปชวนมี	จิตบารณ- นานา
ดูจไถ่พบแก้วล้ำ	หลีกแล้วเลยจร* ๑

เม็ด ในต้นฉบับสมุดไทยเขียน เมล็ด

ข้าวโพด ในที่นี้คงหมายถึง เมล็ดของฝักข้าวโพด ในต้นฉบับเขียนว่า ข้าวโกชน

โลก ในที่นี้น่าจะหมายถึง ได้พลอยหมดทั้งแผ่นดิน ต้นฉบับเขียนว่า โลกย์

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

มดกับตั๊กแตน

๑ วันหนึ่ง ฤดูหนาวแต่อากาศดี มดทั้งปวง กำลังทำการ
ตากข้าว ซึ่งได้สะสมไว้เป็นเสบียงแต่ฤดูร้อน มีตั๊กแตนตัวหนึ่ง
บอบช้ำ ด้วยไม่มีอาหารมานาน เดินผ่านไปทางนั้นว่าอ่อนวอน
ขออาหารมดบ้างสักเล็กน้อย มดทั้งปวงจึงถามว่า ท่านทำไมจึงไม่
เก็บอาหารไว้แต่กำลังฤดูร้อนเล่า ตั๊กแตนจึงตอบว่า ข้าพเจ้าไม่มี
เวลาว่างพอเลย ด้วยในเวลานั้นข้าพเจ้าติดร้องเพลงเสียตลอดเสมอ
ทุกวัน มดทั้งปวงจึงตอบเป็นคำเย้ยหยันว่า ท่านคลังถึงเพียงนั้น
จนร้องเพลงได้ตลอดฤดูร้อนแล้ว ท่านต้องเดินร่ำอดอาหารคำ
เข้าที่นอน เมื่อฤดูหนาว ฯ

๑ เวลาควรกอบเก็บ	กิจการ
แสวงสิ่งธณสาร	เก็บไว้
เล่นเลอะเลื่องาน	มัวเล่น เสียนา
เกิดทุกข์ระใช้	ทรัพย์สินต้องเคืองเข็ญ* ฯ

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

พระราชอาณาจักรแห่งราชสีห์

๑ ครั้งหนึ่ง มีราชสีห์เป็นเจ้าแผ่นดินในฝูงสัตว์ ราชสีห์นั้น มีใจไม่หยาบคายดุร้าย ฤาโหดเหี้ยม เป็นผู้อยู่ในยุติธรรม เหมือนกับ พระเจ้าแผ่นดินมนุษย์องค์หนึ่ง เวลาเมื่อราชสีห์เสวยราชย์อยู่นั้น ได้มีหมายประกาศหลวงในหมู่นกแลสัตว์จตุบาททั้งปวงทุกหมู่เหล่า เป็นข้อบังคับที่จะให้เข้ากัน เป็นพวกเดียวทุกชาติทุกภาษา ใน กฎหมายนั้นสุนัขป่ากับลูกแกะ เสือลายดลกับลูกแพะ เสือโคร่ง กับกวาง สุนัขกับกระต่าย จะให้อยู่ด้วยกันโดยสงบเรียบร้อย เป็นมิตรชอบพอกัน กระต่ายทราบดังนี้ จึงร้องว่าโอ้เราได้คอยมานานแล้วที่จะได้เห็นวันนี้ ที่สัตว์มีกำลังอ่อนจะนั่งใกล้สัตว์ที่มีกำลังแรง ไม่ต้องมีความหวาดหวั่น ฯ

๑ จนมีแข็งอ่อนได้	ยุติธรรม เสมอตา
บาราศทตพาลกรรม	กตเกลี้ยง
เจริญสุขเฉกเช่นคำ	เก่าเล่า มาแฮ
กระต่ายอ่อนอาจออกแจ้ง	เกียรติเจ้ากลางประชุม* ฯ

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า กรมหลวงพิชิตปรีชากร

นายประมงเป่าขลุ่ย

๑ นายประมงคนหนึ่ง ชำนาญการดนตรี หยิบขลุ่ยกับอวนของตัว ไปยังฝั่งทะเล ยืนอยู่บนก้อนศิลา ซึ่งยื่นออกไปในทะเล แล้วเป่าขลุ่ยเป็นหลายเพลง หวังใจว่าปลาทั้งปวงฟังติดใจเพลงขลุ่ยของเรา ก็จะมาทันเด่นรำมาลงในอวน ซึ่งได้ขึงไว้ข้างล่างแล้ว โดยลำพังเองไม่พักงุ่นวาย ครั้นคอยมานานเห็นเปล่าไป จึงได้วางขลุ่ยเสีย ตีอวนลงไปในทะเล ได้ปลาขึ้นมามากเต็มลาก ครั้นเมื่อเขาเห็นปลาขึ้นมานั้น เมื่อขึ้นมาถึงหลังก้อนศิลา จึงว่าเจ้าเอ๋ยเจ้าสัตว์หัวดีอ เมื่อข้าเป่าขลุ่ยนั้น เจ้าไม่เด่นไม่รำ เมื่อข้าหยุดแล้วสิเจ้าเล่นออกสนุก ฯ

๑ เป็นคนควรรอบรู้	คราวการ
แม่นยำประกอบงาน	ง่ายได้
ควรรำบรำปาน	วารีช นันดา
จักขจัดประโยชน์ให้	เสื่อมแท้นเห็น* ฯ

วารีช เกิดในน้ำ เช่น บัว ปลา ในที่นี้หมายถึงปลา

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

กระต่ายกับเต่า

๑ วันหนึ่ง กระต่ายตัวหนึ่งยิ้มเยาะเต่าว่าเท้าสั้นเดินก็ช้า เต่าหัวเราะแล้วตอบว่า ถึงท่านเร็วเหมือนกับลม ถ้าวิ่งแข่งกันข้าพเจ้าจะเอาชนะท่านได้ กระต่ายเห็นว่าเต่าจะไม่วิ่งเร็วได้ เหมือนดั่งที่เต่าอวดตัว ก็รับสัญญาจะแข่งกัน แล้วนัดกันว่าจะให้สุนัขจิ้งจอกเป็นผู้เลือกทาง แลกำหนดที่แพ้ชนะ ครั้นถึงวันกำหนด กระต่ายกับเต่าก็ออกเดินพร้อมกัน เต่านั้นเดินไม่ได้หยุดสักจิตใจเดียวถึงก้าวช้าแต่ฝีเท้าเสมอดตรงไปจนถึงที่สุดทาง กระต่ายนั้นเชื่อความเร็วแห่งธรรมชาติของตัว ก็ไม่สู้จะเอาใจใส่ในการที่จะแข่ง ไปหน่อยหนึ่งก็พุบัตลงนอนเสียข้างทางก็เลยหลับไป ครั้นตื่นขึ้นคิดขึ้นได้ วิ่งไปโดยเร็วเต็มกำลัง เมื่อถึงที่หยุดก็เห็นเต่าอยู่ที่นั่นก่อนนานแล้ว ฯ

๑ เชื่อเร็วแรงเรียวทั้ง	เขาน้ำชาญ เขียวแฮ
มั่นประมาทมละการ	ก็ล่า
โจดช้าอุตสาห์หาญ	ห่อนหยุด ยังเฮย
ดังเต่ากระต่ายทำ	แข่งช้าชนะเร็ว* ฯ

เขาน้ำชาญ ปัญญาความคิด

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระราชนิพนธ์

คนเดินทางกับสุนัขที่เลี้ยง

๑ คนเดินทางผู้หนึ่ง กำลังจะออกเดินทาง มาเห็นสุนัขของเขายืนดัดตัวอยู่ที่ประตู จึงถามด้วยคำพูดว่า นั่นมายืนหาวคอยอะไรอยู่นั่นอะไรๆ ก็พร้อมแล้วเว้นแต่เจ้า มาเถิดมาไปเดี๋ยวนี้แล สุนัขกระดิกหางแล้วตอบว่า นายเจ้าข้า ดิฉันพร้อมทีเดียวแล้ว ที่ดิฉันคอยอยู่เดี๋ยวนี้ ก็คอยนายเท่านั้น ๆ

คนที่มักโอ้อ้อ มักจะหาความว่าช้าแก่เพื่อนที่หมั่นกว่า บ่อยๆ

๑ มีกิจจิตหงอยช้า	เชาวนัทธาม
ชักเนิ่นเพลินไปตาม	เรื่องคร้าน
ยกตนเลื่อนกลับความ	กลบหมั่น เชนา
ดีแต่เสียงจืดจาง	อย่างนี้เนื่องเนื่อง* ๆ

หงอยช้า ชบเซา ไม่กระปรีกระเปร่า (หงอย ใช้แทน หงอย เพื่อให้ได้บังคับเอก)

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาราชสัมภารากร

เฮอร์คิวเลศกับคนขับเกวียน*

๑ นายเกวียนผู้หนึ่ง ขับเกวียนไปตามทางบ้านนอก ล้อเกวียน จมติดลึกลงอยู่ในร่องทางเกวียน คนขับเกวียนผู้นั้นตกใจชะงัก ยืนแลดู เกวียนตะลึงอยู่ แล้วก็ร้องด้วยเสียงอันดัง เรียกเฮอร์คิวเลศให้มา ช่วยเท่านั้น ไม่ได้ทำอะไรอื่นเลย มีคำกล่าวว่าเฮอร์คิวเลศได้แสดง ตัวให้เห็น แล้วตอบนายเกวียนว่า คนของข้าเอ๋ย จงเอาบ่าของเจ้า ทั้งสองข้างดันล้อเกวียน แล้วเอาปฏักแทงโคทั้งปวงเข้า แต่นี้ต่อไป เจ้าอย่ามาอ่อนวอนให้ช่วย กว่าเจ้าจะได้ทำการช่วยตัวเอง จนเป็น อย่างเอกที่จะทำได้เสียก่อน ถ้าเจ้าจะขึ้นทำดังนี้ต่อไปภายหน้า เจ้าจะต้องอ่อนวอนเสียเปล่า ๆ ๑

๑ ขับเกวียนตกหล่มทั้ง	เกวียนวอน	เจ้านา
เทพท่านยืนจิ่งสอน	เลศให้	
การตนช่วยตนถอน	เองก่อน	สินา
ตนไม่ทำเองใช้	เพื่อนผู้อื่น	โชน** ๑

* ชื่อในต้นฉบับสมุดไทยเขียนว่า ที่ ๑๕ เฮอร์คิวเลศ เป็นเทวดาเจ้าของกำลังตาม ลัทธิกรีกกับชาวเกวียน

เลศ กลวิธี

** ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้มีคำว่า กรมหมื่นพิชิตปรีชากร

สุนัขกับเงา

๑ สุนัขตัวหนึ่ง คาบเนื้อก้อนหนึ่งอยู่ในปาก เดินไปบนสะพานข้ามลำน้ำแห่งหนึ่ง แลเห็นเงาของตัวเองในน้ำ เข้าใจว่ามีสุนัขคาบเนื้อมาก่อนโตกว่าของตัวเองอีกเท่าหนึ่ง เมื่อเห็นดังนั้น จึงได้วาง ก้อนเนื้อของตัวเสีย ชูคำรามเข้าสู่สุนัขตัวอื่นในน้ำ เพื่อจะแย่งเนื้อก้อนใหญ่ เพราะฉะนั้นสุนัขตัวนั้นจึงได้เสียเปล่าทั้งสองอย่าง คือที่ทะยานลงไปในน้ำ ก็เป็นแต่เงาเท่านั้น แลเสียตัวเอง เพราะกำลังน้ำเชี่ยวพัดตัวลอยไป ฯ

โลกอยากได้ในที่ไม่ควรจะได้ ไม่มีความใคร่ครวญ เสียถึงชีวิต เพราะความโลภ

๑ คนที่มีโลภล้น	เหลือหลาย
สะแกมุ่มใหม่หมาย	กลับแคล้ว
โลกจนจบตนตาย	ไปคิด ชีพนา
เล่าสุนัขคาบเนื้อแล้ว	โลกขึ้นเงาชล* ฯ

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

ลูกตุ่นกับแม่ตุ่น

๑ ตุ่นตัวหนึ่ง เป็นสัตว์ตาบอดมาแต่กำเนิด ครั้งหนึ่งพบกับมารดาว่า ฉันเชื่อเป็นแน่ว่า ตาฉันเห็นได้หนะแม่ แม่ตุ่นอยากจะให้บุตรทราบว่ ความเห็นของลูกผิดแท้ จึงได้เอากำยานสองสามก้อนวางไว้ตรงหน้าลูก แล้วถามว่านี่อะไร ลูกตุ่นบอกว่าก้อนกรวด แม่ตุ่นจึงร้องว่า ลูกเอ๋ย แม่กลัวว่า เจ้าจะไม่เพียงแต่ตาบอด กลัวว่าเจ้าเสีย**มานประสาท**เสียด้วย ฯ

โง่แล้วตื้อด้วย เกียง ๆ ดันไป

๑ ตาบอดมักสอดก้าว เกินเห็น
ไป**คิดขุก**ล้ำเคี้ยว ขัดข้อง
วากกว่ารู้เป็น เหตุแห่ง พิณาสนา
ภูตจักออกหลอกต้อง อัดอั้นตันทรวง * ฯ

กำยาน เครื่องหอมชนิดหนึ่ง ได้จากชัน หรือ ยาง ที่ออกจากเปลือกไม้บางชนิด
มานประสาท ประสาทที่รับรู้กลิ่น การดม
คิดขุก คิดขึ้นได้ทันที

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

นกแซงแซวกับกา

๑ นกแซงแซวกับกาเกิดเถียงกันว่า ขนงามไม่งาม กา จึงได้ตัดความที่ทู่มเถียงกันลงด้วยคำว่า ขนของท่านก็งามนักในเวลา ฤดูร้อนจริงอยู่ แต่ขนของข้าพเจ้าป้องกันตัวข้าพเจ้าในฤดูหนาวได้ เพราะในเมืองหนาว ถ้าฤดูหนาวนกแซงแซวต้องหนีไปเมืองร้อน กาไม่ต้องหนี ฯ

มิตรในฤดูดี ไม่สู้มีราคามาก

๑ มิตรมาผูกรักด้วย ยามเรา ดีนา
เปรียบพัสตุเยา ค่าน้อย
มิตรคบเมื่อ**กำเดา** แดด้บ แค้นเฮย
ตีค่านับกว่าร้อย โกลีลันแท้หลาย* ฯ

กำเดา ร้อน ความเดือดร้อน

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

ชวานากับงู

๑ ฤดูหนาวชวานาคนหนึ่ง พบงูแข็งทั้งตัว ด้วยถูกเย็นแห่งความหนาว ชวานาผู้นั้นมีความกรุณา จึงได้หยิบมากอดไว้กับอกงูนั้นเมื่อตัวค่อยอ่อนลงด้วยอุ่น ก็กลับคืนคงเป็นปกติได้โดยเร็ว พยศเดิมตามธรรมชาติของชาตงูก็มีขึ้น จึงกัดเอาผู้ที่มิคุณนั้นเป็นแผลถึงแก่ชีวิต เมื่อชวานาที่มีใจอกวากา สมน้ำหน้าตัวเราที่มีความเมตตาชาติที่ชั่ว ๆ

การทำนุบำรุง ถึงใหญ่ยิ่งเพียงไร ก็ไม่สามารถที่จะป้องกันความอกตัญญูได้

๑ สันดานพาลถ้อยแท้	อกตัญญู ญานา
ถึงจักผดุงมัน	มากล้น
ทำคุณแบ่งปันปัน	ทรัพย์สินเท่า ไฉน
ฤาอาจจะคุ้มพัน	คิดร้ายสนองเรา* ๆ

ปันปัน แบ่งปัน

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร

นายโคบาลกับโคที่หาย

๑ นายโคบาลผู้หนึ่ง ไปเลี้ยงโคอยู่ในป่า ลูกโคผู้ตัวหนึ่ง หายไปจากฝูง แต่เที่ยวตามหาเป็นช้านานเท่าใดก็ไม่ได้ จึงได้ออกปากบ่นว่าแต่เพียงได้ทราบ ว่า คนใดเป็นคนลักลูกโคไป จะเอาลูกแกะบูชาญถวายเฮอรเมศเหมือนกับมากวิรี คือพระพุทฺธ กับเทวดาทັงปวงซึ่งเป็นผู้รักษาป่าไม้ ครั้นเมื่อบนแล้วไม่นาน เขาก็เดินขึ้นไปบนชะง่อนเขาเล็ก จึงแลเห็นราชสีห์กินลูกวัวอยู่ที่ชะง่อนเขานั้น เมื่อเห็นดังนั้นก็ตกใจเป็นกำลัง จึงตั้งตาแลยกมือขึ้นไปสู่ฟ้าแล้วร้องว่า เมื่อตะกัณข้าพเจ้าบนว่า ถ้าเพียงแต่ข้าพเจ้าสืบได้ความว่าใครขโมย ข้าพเจ้าจะถวายลูกแกะแก่เทวดาทັงปวงที่รักษาป่าไม้ แต่ประเดี๋ยวนี้ ข้าพเจ้าพบตัวขโมยแล้ว ข้าพเจ้าจะมีความยินดีถวายโคตัวผู้ที่โตเต็มที่แล้ว เพิ่มเติมลูกโคของข้าพเจ้าที่หายอีกตัวหนึ่ง ขอแต่ช่วยตัวข้าพเจ้าเอง ให้หนีรอดพ้นอันตรายจากผู้ร้ายนั้นเถิด ฯ

๑ ทรัพย์ไคในพางพื้น
ยศอิกบรืวารมี
เทียบบเท่าดวงซี-
รักแต่ชีพเดียวไว้

ปฐพี ภพเฮย
เพิ่มใช้
พิตลัก หยาดเลย
อื่นนั้นทำเนา* ฯ

ปฐพี แผ่นดิน (ต้นฉบับเขียน ปฐพี)

* ที่ด้านข้างของโคลงบทนี้ มีคำเขียนว่า พระราชสมภารากร

ชาวไร่กับนกดอกบัว

๑ ชาวไร่ผู้หนึ่ง ไถที่หว่านพืชลงไว้ใหม่ๆ จึงเอาข่ายร่างแห คอยที่ไว้ นกกระเรียนทั้งปวงพากันมากินเมล็ดที่เป็นพืช ก็พากัน ติดอยู่ตามตาข่ายเป็นอันมาก นกดอกบัวก็พลอยมาติดอยู่ด้วย ตัวหนึ่ง นกดอกบัวนั้นดินจนขาดแล้วอ่อนนอนชาวไร่ว่า ขอได้โปรด ปล่อยืดฉันไปสักครั้งหนึ่งเถิด ขาดฉันที่หักคงจะเป็นเหตุให้ท่าน ปรานีบ้าง แลทั้งข้าพเจ้าก็เป็นชาตินกดอกบัว มีชื่อเสียงดีมาก ข้าพเจ้าไม่มีชนเหมือนนกกระเรียนเลยสักเส้นเดียว ชาวนาได้ฟัง ดังนั้นก็หัวเราะด้วยเสียงอันดัง แล้วตอบว่า การก็เห็นจะเป็นจริง เหมือนคำท่านว่าทั้งหมดดอกกระมัง แต่ที่เรารู้นั้นเพียงนี้ คือข้า จับเจ้าได้กับขโมยพวกนี้ เจ้าจำจะต้องตายไปในพวกเดียวกับเขา ทั้งหลาย ฯ

๑ ไปคบคนชั่วร้าย

พัวพาล

ตนยอมเป็นไปปาน

ชั่วล้น

ถึงจักกล่าวคำชาน

ขยายออก ตัวนา

ก็ไม่หลีกตนพ้น

เพราะร้ายรุ่มรัง ฯ

พัวพาล พาลมาถึง

รุ่มรัง ร้อนระอุอยู่ภายใน รัง คือ ร้อนระอุ รุ่ม คือ กรุ่นอยู่ภายใน

ลูกเนื้อกับแม่เนื้อ

๑ ครั้งหนึ่งลูกเนื้อตัวหนึ่ง เห็นแม่เนื้อวิ่งหนีสุนัข จึงว่ากับแม่เนื้อว่า แม่ขาแม่อีกโตกว่าสุนัข แล่องไวกว่าสุนัข ในการวิ่งเล่าก็เคยชำนาญกว่า ทั้งมีเขาสองเขา เป็นเครื่องสำหรับต่อสู้อย่างนี้ แม่จึงได้สะทกสะท้านกลัวสุนัขอย่างยิ่ง วิ่งหนีอยู่เสมอดังนี้ แม่เนื้อยี้มแล้วตอบว่า ลูกเอ๋ย แม่รู้ชัดทีเดียวตามคำที่เจ้าว่า คำที่เจ้าว่าทั้งปวงจริงทุกอย่าง แม่มีภาษีกว่าสุนัขเหมือนคำที่เจ้าว่า แต่ถึงอย่างนั้น แต่เพียงแม่ได้ยืนสุนัขเท่าตัวเดียว แม่รู้สึกตัวเหมือนกับจะเป็นลมทันที เพราะฉะนั้นจึงต้องวิ่งหนีเสียโดยเร็วเต็มกำลังที่จะวิ่งได้ ฯ

๑ ใจกลัวจะยั่วให้	อีกหาญ
แนะที่เคื่องนำขาน	ยิ่งคร้าม
สุดจิกกล่าวแฉงการ	สุรเปลี่ยน ขามแฮ
ชนะที่ชาติขลาดห้าม	กลับกล้าฤมี ฯ

ต้นทับทิม ต้นแอ๊ปเปิ้ล กับต้นแบรมเบล

๑ ต้นทับทิมกับต้นแอ๊ปเปิ้ลเถียงกันว่า ใครจะเป็นผู้งามกว่ากัน เมื่อกำลังเถียงกันอีกทีก็เต็มที่ ต้นแบรมเบลที่เลื้อยอยู่กันกับแนวต้นไม้ริมนั้น ส่งเสียงขึ้นมา แล้วพูดด้วยคำอย่างอวดตัวว่า เพื่อนเอ๋ยขอเสียเถอะ การเถียงอวดอ้างกันอย่างนี้ เรื่องนี้อย่าพูดต่อหน้าข้าพเจ้า ฯ

๑ ยินเถียงเสียงสำอ้อ	อวดตัว
พูดข่มกันพันพัว	เพื่อนทำ
อีกนายหนึ่งฟังนัว	พลอยพลอด
พูดกอบความคือข้า	พิเศษล้ำพวกสุ ฯ

ภูเขาเจ็บท้อง

๑ ครั้งหนึ่ง ภูเขาแห่งหนึ่งห้วนไหวใหญ่ และมีเสียงครื้นครื้นดังแลเสียงต่างๆ ปราบภูได้ยินทั่วไป คนทั้งปวงมาประชุมกันเป็นอันมาก ตั้งใจด้วยมั่นหมายว่าจะมีอันตรายน่ากลัวอันใดในขณะนั้น มีหนูกออกมาตัวหนึ่งเท่านั้น อย่าทำอีกทีกมาก เพราะไม่มีเหตุอันใด ๆ

๑ อย่าทำเอิกเกริกอื้อ	อีกทีก
อย่าตื่นวุ่นวายตริก	ตรวจเค้า
หน่วงจิตคิดระลิก	เองเหตุ
เปล่ามีเหตุเร้า	ระงับแช่หยุดเสียง ๆ

บรรณานุกรม

กุสุมา รักษมณี. นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๕.

กุสุมา รักษมณี. “อาหรับนิทานของพระยาอนุমানราชธน,” ใน พรหมแดนระหว่างความรู้ รวมพระราชนิพนธ์และบทความ เพื่อเป็นเกียรติ เนื่องในวาระครบร้อยปีพระยาอนุมาน-ราชธน. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒.

โคลงสุภาษิตใหม่. พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๕๖.

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค ๑๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๘. (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมอ่อน รพีพัฒน์ ณ วัดปทุมวนาราม ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘)

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมโคลงสุภาษิตพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ และพระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๓.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓). พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด, ๒๕๑๐.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. หนังสืออ่านกวีนิพนธ์
เรื่องนิราชาคริต. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๖.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. พระราชประวัติ ๔๒ ปีแห่งการครองราชย์
สมเด็จพระปิยมหาราช. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ส่งเสริม
บัณฑิต, ๒๕๒๙.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนาน
หอพระสมุด หอพระมณเฑียรธรรม หอวชิรญาณ หอพุทธ
ศาสนสังคหะ และหอพระสมุดสำหรับพระนคร. กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๒.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐.

ทิพย์สุนทร อนันมบุตร. วรรณกรรมรัตนโกสินทร์ ๒. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑.

บุรุษรัตนราชพัลลภ, พระยา. จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระ-
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประจวรจนถึงสวรรคต.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ประชุมโคลงสุภาษิตพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ และพระบรม-
ราชาธิบาย เรื่อง สามัคคี. ม.ป.ท., ๒๔๙๓. (พิมพ์สนอง
พระคุณในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าประภาพรรณพิไลย ณ เมรุท้องสนามหลวง
พุทธศักราช ๒๔๙๓)

- ประยูร สิทธิพันธ์. วรรณกรรมสยาม. กรุงเทพฯ : สยาม, ๒๕๒๘.
- ผกาดี อุตตโมทย์. เรื่องเล่าของอิสป. กรุงเทพฯ : กะรัต, ๒๕๒๘.
- พระองค์ทรงเล่าพระบรมราชาธิบายพระพุทธเจ้าหลวง. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์เจริญวิทย, ๒๕๓๕.
- พลาดิัย สิทธิธัญกิจ. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : เอ็ม บี เอ,
๒๕๓๖.
- เมธาธิบดี, มหาอำมาตย์โท พระยา. นิตานอิสป, หนังสืออ่านเพิ่มเติมของกระทรวงศึกษาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๗.
- วิชาการ, กรม กระทรวงธรรมการ. ปฏิทิน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร,
๒๔๗๐.
- วชิรญาณสุภาสิต กับบทแถมของกรมหลวงประจักษ์ฯ. พระนคร :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๗.
- วิสุทธ์ บุษยกุล. “นิตานอิสป,” วิสุทธนิพนธ์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
๒๕๒๐.
- ศิลปากร, กรม. ราชสกุลวงศ์ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). พระนคร :
โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๖.
- ศิลปากร, กรม. ๑๐๐ ปีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๕๔๐. กรุงเทพฯ,
๒๕๔๑.
- สมลักษณ์ โตสกุล. สมเด็จพระปิยมหาราช. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๖.

สุทธิพันธ์ ขุทรานนท์. “พระราชดำริในการเสด็จประพาสยุโรป,”
นิตยสารศิลปากร. ปีที่ ๔๐, ฉบับที่ ๒ มีนาคม - เมษายน
๒๕๔๐, หน้า ๑๔-๒๕.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. หอสมุดแห่งชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน.
กรุงเทพฯ, ๒๕๒๘.

“อศปปรณำ เล่ม ๑.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ.
อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, หรดาล). ม.ป.ป.
เลขที่ ๑. ๑๐๑ หน้า. หมวดวรรณคดี.

Chinery, Michael. **Kingfisher Concise Field Guide**
Animals & Plants of Britain Europe. London :
Grisewook & Dempsey Ltd, 1991.

Perry, B.E. **Aesopica I : Greek & Latin Texts.** Urbana,
Illinois : The University of Illinois Press, 1952.

Perry, B.E. “Fable,” **Studium General**, XII [1959], 17-37.
Treasury of Aesop's Fables. New York : Crown
Publishers, 1973.

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

เรื่อง การคัดสรรและเผยแพร่หนังสือชุดวรรณกรรมภาคีและคำสอน
เรื่อง ประชุมโคลงสุภาษิตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ ขึ้น ให้ดำเนินการพิจารณาคัดสรรวรรณคดีและวรรณกรรมที่มีคุณค่า ซึ่งเป็นสมบัติของชาติที่ควรอนุรักษ์ไว้ แล้วนำมาพิมพ์เผยแพร่ ให้เกิดประโยชน์แก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป

คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติจึงได้ศึกษารวบรวม และคัดสรรวรรณกรรมประเภทภาคีและคำสอน ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ สืบสมไว้ นำมาจัดทำเป็นหนังสือชุดวรรณกรรมภาคีและคำสอนขึ้น เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์ และบุคคลผู้สนใจทั่วไปได้อ่าน ศึกษา และเลือกสรรนำไปเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติให้เกิดความเจริญแก่ตนและสังคมสืบไป

ประชุมโคลงสุภาษิตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหนังสือเล่มหนึ่งในชุดวรรณกรรมภาคีและคำสอน ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดพิมพ์ขึ้นเผยแพร่ไปยังสถานศึกษาและหน่วยงานต่างๆ การคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมที่มีคุณค่านี้ นอกจากจะเป็นการรักษาและสืบทอดสมบัติของชาติแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปเกิดนิสัยรักการอ่านด้วย โดยเฉพาะหนังสือ ประชุมโคลงสุภาษิตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ สามารถใช้เป็นหนังสือเสริมประสบการณ์ ประกอบการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ได้เป็นอย่างดี

ประกาศ ณ วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๑

(นายอรรุ่ง จันทวานิช)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คณะผู้จัดทำ

คณะกรรมการคิดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร	กรรมการที่ปรึกษา
ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มลลิกะมาส	กรรมการที่ปรึกษา
ศาสตราจารย์รัฐปะนีย์ นาครทรรพ	กรรมการที่ปรึกษา
นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์	กรรมการที่ปรึกษา
อธิบดีกรมวิชาการ (นายพยุงค์กดี จันทรสุนทร)	กรรมการที่ปรึกษา
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายสาโรช วัฒนสโรช)	กรรมการที่ปรึกษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิพุธ โสภวงศ์	ประธานกรรมการ
ศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.ชลธิรา สัตยาวัฒนา	รองประธานกรรมการ
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง	รองประธานกรรมการ
นางปฐวี วลลิโกดม	กรรมการ
(แทนผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์)	
นายประมวล น้อยเจริญ	กรรมการ
(แทนผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมการถ่ายทอดวัฒนธรรม)	
นางศิริมาลา สุวรรณโกสิน	กรรมการ
(แทนผู้อำนวยการองค์การค้าของคุรุสภา)	
นายบรรเจ็ด อินทุจันทร์ยง	กรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา รัชมณี	กรรมการ
นางดุขฎี พงศ์ศาสตร์	กรรมการ
นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์	กรรมการ
นางสาวนิยะดา ทาสุนธ์	กรรมการ
นางพจมาน พงษ์ไพบูลย์	กรรมการ
นางสาวสมพร จารุณี	กรรมการ
นางบุษบา ประภาสพงศ์	กรรมการและเลขานุการ
นายอุทัย ไชยกลาง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้เขียนเนื้อหาเพิ่มเติม

นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์

ศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา รักษมนี

ศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.ชลธิรา สัตยาวัฒนา บทนำเสนอ

นางสาวนิยะดา ทาสุนธ์

นายบรรเจิด อินทุจันทร์ยง

นางพจมาน พงษ์ไพบูลย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิพุธ โสภวงศ์

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความนำ โคลงว่าด้วยความสุข

โคลงวชิรญาณสุภาสิต

ความนำ โคลงสุภาสิตโสฬสไตรยางค์

โคลงสุภาสิตนฤพุมนาการ

โคลงสุภาสิตอิศปกรณา

ความนำ โคลงกระทู้สุภาสิต

ความนำ โคลงสุภาสิตสอนผู้เป็นข้าราชการ

ความนำ โคลงสุภาสิตบางปะอิน

ความนำ โคลงสุภาสิตเบ็ดเตล็ด

โคลงพระราชปรารภความสุขทุกข์

โคลงสุภาสิตพิพิธธรรม

บรรณาธิการ

นางบุษบา ประภาสพงศ์

นายอุทัย ไชยกลาง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวกาญจนา แดงถึก

ศิลปกรรม

นายอุทัย ไชยกลาง

ถ่ายภาพประกอบ

นายทวีพร ทองคำใบ

๑ ความรู้คู่เปรียบด้วย

กำลัง ภายแยะ

สุจริตคือเกราะบัง

ศาสตร์พ้อง

ปัญญาประจักษ์ตั้ง

อาวุธ

กุศลดีทางโล่ป้อง

อาจแก้ตัวกลางสนาม ฯ

บทพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิต

พระราชทานแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา